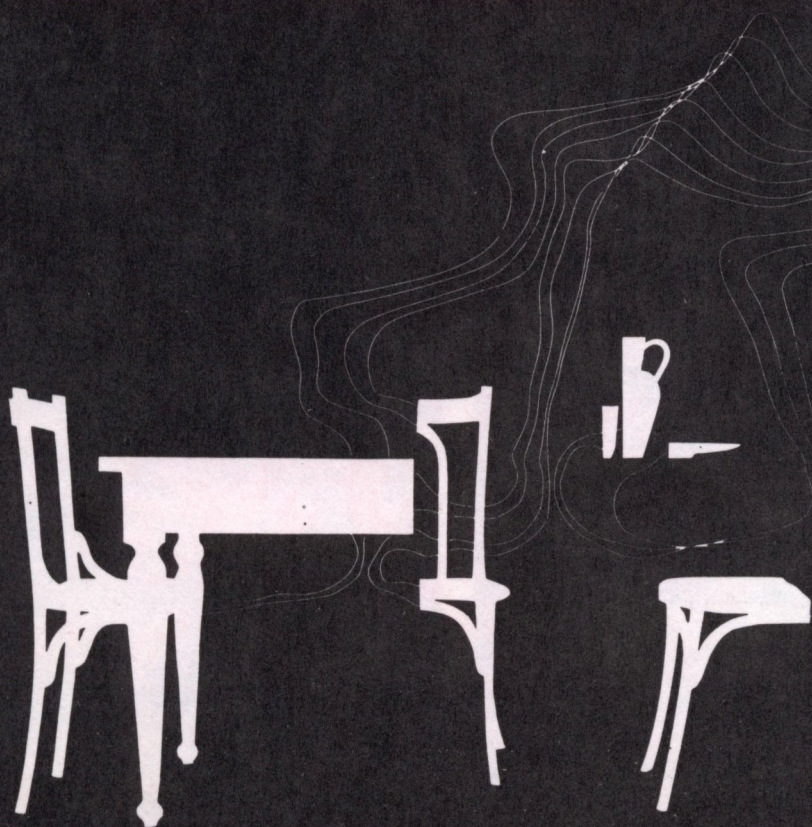

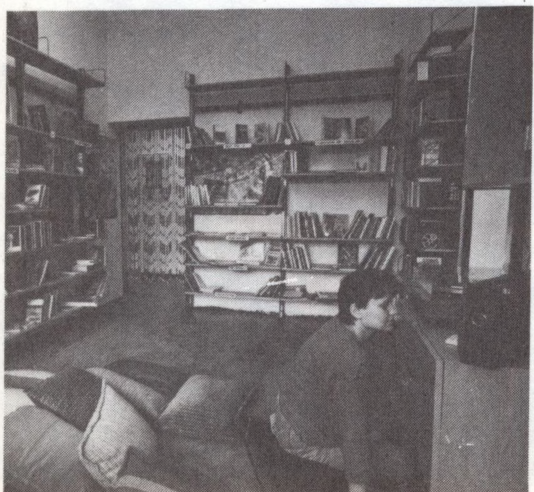
'87 | 3

Könnyvtáros

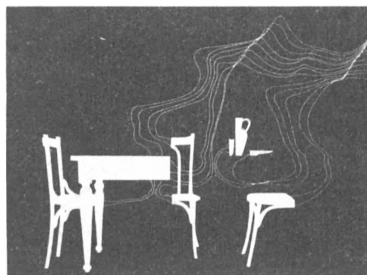

**Képek a
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
XX. kerületi főkönyvtáráról
(Híradásunkat lásd a 165. oldalon)**

37. évfolyam, 3. szám
1987. március

Könyvtáros

TARTALOM

	Így állt össze a márciusi szám B.L.	123
Bereczky László–Vajda Kornél	„A könyvtáraknak információt szolgáltató intézményekké kell válniuk!” Beszélgetés Pusztai Ferenc művelődési miniszterhelyettessel	125
Vályi Gábor	A Soros Alapítvány könyvtári programja 1984–1986	130
Dr. Véghelyi József	Mit kapott a művelődésügy a VI. és mire számíthat a VII. ötéves terv időszakában?	134
ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR		
	Mi történik a gyermek- és iskolai könyvtárakban? Körkép, 1986 (<i>A.R.</i>)	138
Dr. Túri Róbert	Az iskolai könyvtárügy fejlesztése a korszerű oktatás egyik alapfeltétele!	139
Deme Tamás	Gyermekkönyvtár, gyermeksjajtó, gyermekhiteink...	143
Nagy Attila	Pügmalión a könyvtárban avagy felfedezésre vágyó tehetséges gyerekek	149
Bali Aranka	Az év utolsó könyvhete – Somogy megyében	155
Dr. Bihari Albertné	Szabolcs-Szatmár: gyermekkönyvhónap – gyermekkönyvhét	156
Boruzsné Vékony Ilona	Pest megyei mozaik	158
	Elhunyt Iszlainé Merkovszky Erzsébet (<i>Perszonália</i>)	161
Bolevác József	Olvasókörök Tab környéki kisközségekben (<i>Könyvtári élet</i>)	162
	Lapozgató	163, 183
		165
HOLMI LÁTÓKÖR		
Vértesy Miklós	Könyvtárosegyesületünk fél évszázada (1935–1972)	166
Tilcsikné Pásztor Ágnes	Hallgattassék meg a másik fél is! (<i>Visszhang</i>)	172
Andrási Gábor	Márton A. András festményeihez (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	175
BIBLIOGRÁFIÁK		
Kertész Gyula	Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyvek	176
Futala Tibor	Megértve, de nem egyetértve	179
Kolozs Barnabásné	A Veszprém megyei honismereti tanulmányok repertóriumra 1972–1984	180
Lőrincz Judit	A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája 4/a kötet	182
SAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		
		184
Lapunk e számában Márton A. András festményeiből válogattunk		
		121

Из содержания

Интервью с заместителем министра культуры Ференцем Пустай о положении библиотечного дела в Венгрии (125);

Йозеф Вегхейни: Что плучило венгерское библиотечное дело в период 6-го пятилетнего плана и на что оно может пассчитывать в период 7-ой пятилетки? (134);

Обзор детских и школьных библиотек (Авторы: Роберт Тури, Тамаш Деме, Аттила Надь, Аранка Бали, Альбертнэ Бихари, Илона Боружиз-Веконь) (138).

From the contents

Interview with Ferenc Pusztai, deputy minister of culture, on the situation of Hungarian librarianship (125);

József Véghegyi: What did Hungarian librarianship received during the 6th Five-year Plan, and what can expect in the 7th? (134);

A panorama on children's and school libraries (Róbert Túri, Tamás Deme, Attila Nagy, Aranka Bali, Mrs. Albert Bihari and Mrs. Ilona Boruzs-Vékony) (138).

Aus dem Inhalt

Interview mit Ferenc Pusztai, Stellvertreter des Ministers für Kultur, über die Lage des ungarischen Bibliothekswesens (125);

Dr. József Véghegyi: Was hat bekommen das ungarische Bibliothekswesen im VI. Fünfjahrplan und worauf kann es rechnen im VII. Fünfjahrplan (134);

Rundschau über die Kinder- und Schulbibliotheken (Artikel von dr. Róbert Túri, Tamás Deme, Attila Nagy, Aranka Bali, Frau dr. A. Bihari und Frau Ilona Boruzs-Vékony) (138).

Cikkeink szerzői

Andrási Gábor, művészettörténész; Bali Aranka, a Somogy Megyei Könyvtár munkatársa; Bereczky László, a Könyvtáros főszerkesztője; dr. Bihari Albertné, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársa; Boruzsné Vékony Ilona, a Pest Megyei Könyvtár munkatársa; Deme Tamás, a Művelődéskutató Intézet tudományos munkatársa; Futala Tibor, az OMIKK igazgatója, Kertész Gyula, az OSZK osztályvezetője; Kolozs Barnabásné, a veszprémi Építőipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola könyvtáros-tanára; Lőrincz Judit, az OSZK KMK munkatársa; Nagy Attila, az OSZK KMK osztályvezetője; dr. Túri Róbert, Komárom megye iskolai könyvtári szakfelügyelője; Vajda Kornél, a Könyvtáros munkatársa; Vályi Gábor, az OKT elnöke, az MTA-Soros Alapítvány Bizottság tagja; dr. Véghegyi József, az MM fősztályvezetője; Vértesy Miklós, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Alkotmány u. 4. III. 11.

Telefón: 113-793

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (877287/09)

Petőfi Nyomda – 87/70027 Kecskemét, 1987

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. – 1900 –, közvetlenül vagy postaautóval, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Előfizetési díj 1/2 évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Így állt össze a márciusi szám

A legelső írás interjú *Pusztai Ferenc* művelődési miniszterhelyetttel, aki esztendeje vette át a könyvtárügy állami irányítását. A beszélgetés vélhetőleg megnyugtatja olvasóinkat: olyan ember kezébe került a kormánykerék, aki ismeri, érti a könyvtárak gondjait, s tudja, hogy a magyar kultúra, a termelés, egyáltalán a társadalmi továbblépés egyik legfontosabb előfeltétele ezeknek a gondoknak a megoldása.

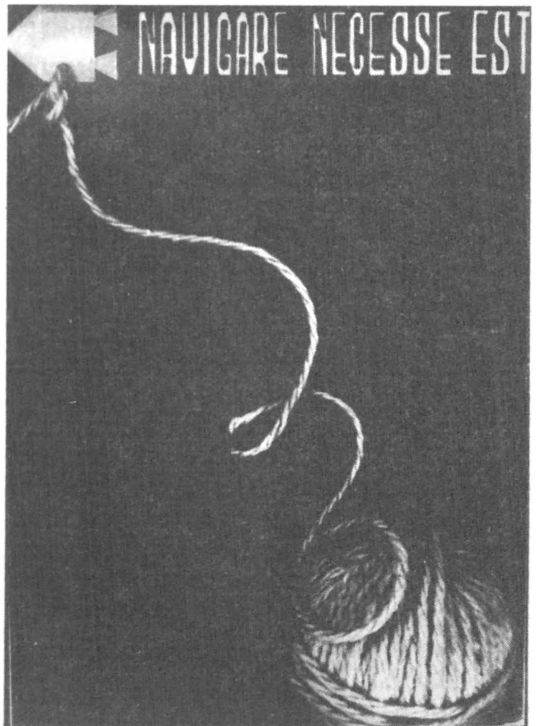
Második cikkünk a *Soros Alapítvány* 1984–1986-os tevékenységéről számol be és ismerteti az alapítvány nyújtotta lehetőségeket. (Legutóbbi számunkban az alapítvány egyik nagyszerű kezdeményezéséről adtunk hírt, képekkel illusztrálva a korszerű kazettasokszorosító stúdió ünnepélyes átadását a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének székházában.) Idézzük az alapítványtevő mozgósító erejű megállapítását: „az alapítvány sikere a pályázók ötletességén, a magyarországi társadalom fogadókészségén múlik”. Bízunk benne, hogy élni tudunk a lehetőségekkel.

*Véghelyi József*nek, a Művelődési Minisztérium főosztályvezetőjének 1986. augusztus 13-án, az MKE békéscsabai vándorgyűlésén elhangzott előadásának szerkesztett szövegét olvasva, korrekt elemzést kapunk az előző tervidőszak költségvetési mérlegéről és a VII. ötéves terv fő kulturális feladatairól, fejlesztési kilátásairól. Meg kell mondanunk, hogy a felvázolt jövőkép nem túlságosan biztató, olykor egyenesen csüggesztő. Ugyanakkor értékelnünk kell a szerző őszinteségét, aki is így zárta előadását: „Arra törekedtem, hogy reális képet fessek, fogalmazhattam volna másképpen, de-rülátóbban is, de az nem lett volna igaz.”

Felhívom a figyelmet az *Iskola és könyvtár* rovat cikkcsokrára, amely igyekszik átfogó – bár egyáltalán nem teljes – áttekintést nyújtani a hazai gyermek- és iskolai könyvtárügy 1986 második felében lezajlott eseményeiről, a különböző rendezvényeken elhangzott helyzet-

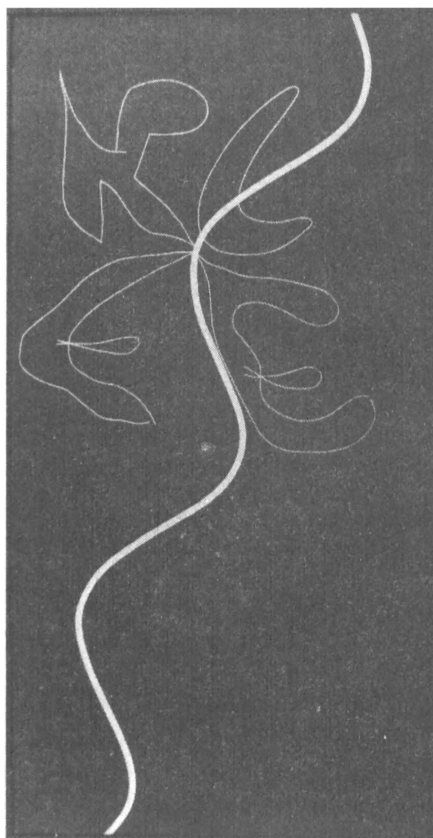
feltáró előadásokról. Szívesen közölnénk e fontos témába vágó további cikkeket.

Szóba szeretném hozni egy nem túl gyakran, de annál szenvedélyesebben fellobbanó vitánkat egy-egy szerzőnkel. A vita akörül forog, hogy a szerkesztőség túl sokat változtat a szerzői kéziratban. Hogy jobban megértsük egymást, röviden ismertetem a kézirat sorsát a szerkesztőségben belül. A frissen beérkezett kéziratot a főszerkesztő szignálja a szakfelelősöknek. (Tervezzük, hogy az egyes témák szerkesztőségi felelősei bemutatkoznak az olvasóknak és a szerzőgárdának.) A szakfelelős – legjobb tudása szerint – igyekszik az olykor tanulmányoszerű (és méretű) írást „cikkesíteni”. Az így alakított szöveget „megolvassa” és „megsi-

mogatja” az olvasószerkesztő és a főszerkesztő. Ez a „változat” kerül gépelésre. A nyomdai kézirat még egyszer végigmegy a vázolt procedúrán, a javított másodpéldányt pedig minden esetben elküldjük a szerzőnek, kérve őt, hogy az általa szükségesnek tartott változtatások után küldje vissza hozzánk. A szerzői korrekciókat átvezetjük a nyomdai kézira-ra, és ez a szöveg kerül szedésre. Hasáblevonatot (korrektúrát) nem küldünk a szerzőknek, már csak azért sem, mert szerzőink zömmel vidékiek, s a postai viszonyok nem teszik lehetővé a szoros korrigálási határidő betartását. (A szerzői korrektúra hiánya persze néha olyan bakikat eredményez, mint amelyenről alább kívánok szólni.) Szeretném megnyugtanni szerzőinket, semmi olyan meg nem jelenik nyomtatásban, amire áldásukat nem adták, kivéve persze a nem elég gondos korrektúrából fakadó hibákat.

S most következnek egy sajnálatos melléfogásunk bevallása. A *Könyvtáros* múlt évi 12. számában, a *Cikkeink szerzői* felsorolásában *Orosz Bertalanné*nak „adományoztuk” a Baranya Megyei Könyvtárat. Mihelyt felfedeztük a bűnt (egy jó barát segítségével) meakulpázó levelet menesztettünk *Orosz Bertalanné*nak, a Heves Megyei Könyvtár igazgatójának s *Román Lászlóné*nak, a Baranya Megyei Könyvtár tényleges igazgatójának, kérve mindkettejük bocsánatát. Hivatkozhatnánk a karácsonyt megelőző zűrökre, arra, hogy a szám imprimálása idején már a költözködés lázában égtünk (itt is megismételjük új címünket: Budapest, 1054., Alkotmány utca 4. III. em. 11. Tel.: 113-793), de ez mind nem menti figyelmetlenségünket. Még legelfogadhatóbb indok az lenne a tévedésre, hogy Egerben is, Pécsen is hölgy kormányozza a megye könyvtárügyét, s hogy mindketten – *Orosz Ibolya* és *Román Marika* is – népnévből keletkezett vezetéknevvel bírnak. De ez is csak mellébeszélés, hiszen iskolai tanulmányainkból tudjuk, milyen nagy

különbségek vannak népek és nemzetek között, pontosan akkora mint két ember között. „Hogyan lehet összekeverni az orosz-t a román-nal?” – méltatlankodhatna valaki. Csak-hogy aki jól ismeri a két igazgató tevékenységét, meg fog nekünk bocsátani, hiszen minden különbözőségnél jobban hasonítja őket egymáshoz, hogy mindketten a magyar könyvtár-ügy egzsztenciálisan elkötelezett munkatársai. Éljenek, munkálkodjanak és nézzék el nekünk ezt a bakit.

B. L.

KÉRÉS A SZERZŐKHÖZ

A *Könyvtáros*nak szánt írásokat oldalanként 26 sorral, soronként pedig 58 leütéssel kell gépelni. A kézirat végén, illetve a fényképekhez csatolt kísérlévlében kérjük feltüntetni a szerző nevét, személyi számát, lakáscímét, munkahelyi beosztását és munkahelyének címét.

„A könyvtáraknak információt szolgáltató intézményekké kell válniuk!”

Beszélgetés Pusztai Ferenc művelődési miniszterhelyetessel

Pusztai Ferenc 1986. február 1-jétől helyettese a művelődési miniszternek. Felügyeleti területhez tartozik – egyebek között – a könyvtárügy, a könyvtárak irányítása is. Eddig eltelt rövid hivatali ideje alatt is számos alkalommal talált módot arra, hogy részt vegyen könyvtári eseményeken, rendezvényeken, ankétokon stb.; ezeken legtöbbször fel is szólalt. Így máris viszonylag sok könyvtáros megismerhette személyét és elképzeléseit is.

– Miniszterhelyettes elvtárs, Ön, tanárként, kutatóként a könyvek, könyvtárak belső ismerője. Hogyan jutott el a könyvekhez, könyvtárakhoz? Milyen élmények kapcsolják hozzájuk?

– Már legrégibb emlékeimben is szerepelnek könyvek. A könyv szeretete, az olvasás nálunk a családban hagyományos volt, a példa pedig ezúttal is követőre talált. Pontosan emlékszem egy kisgyerekkori élményemre. Egy fénykép került a kezembe, valamilyen szép, régi nagy könyvtár fotója. Szinte előntött a vágyakozás: hej, ha én is, egyszer, valaha egy ilyenbe kerülhetnék. Ha olyanba nem is, egy kitűnő gimnáziumi könyvtárba hamar eljutottam. Sűmegen tanultam, ott igen sokat dolgoztam az iskola könyvtárában. Bújhattam, használhattam a tanári könyvtárat is. Azután jött az Eötvös Gimnázium könyvtára. Nem szükséges bemutatni: a kitűnő szakkönyvtárat a kollégisták sajátjukként, mintegy saját kézikönyvtárként búvárolhatták. Ott váltam szenvedélyes olvasóból hivatásos könyvtárhasználóvá. Az egyetem, az egyetemi oktatómunka, a kutatás elképzelhetetlen a nagy könyvtárak állandó lá-

togatása nélkül. Már magyar-történelem szakos egyetemista koromban egyszerre több könyvtárba jártam rendszeresen: nemcsak a speciális helyzetű és kínáló Eötvös Kollégiumba, de az Országos Széchényi Könyvtárba is, aztán szinte belaktam társaimmal együtt a Bölcsészkar történelmi tanszéki könyvtárat, s persze igen sokat forogtam az Egyetemi Könyvtárban is. Mindig szerettem a nagy

könyvtárak olvasótermeit. Némileg a kávéházakra, a régi kávéházakra emlékeztettek, emlékeztethettek. Soha nincs ott egészen csend. Zsongás, emberi környezet veszi körül az olvasót, kutatót: egy műhely légkörét érezni. Amíg életformám megengedte, legszívesebben az OSZK-ban dolgoztam. Nemcsak olvastam, írtam is ott, a régi OSZK nagyolvasójában. De igen szoros szálak fűttek a tanszéki könyvtárhoz is: nemcsak könyvgyűjtemény volt az, hanem valóban műhely, a társas és tárgyyszerű eszmecsere színhelye is. Szinte állandóan ott voltunk. Ha külföldre jutottam, ott is mindig kerestem a könyvtárakat.

– És mi a véleménye a könyvtárakról, jelesül a mai magyar könyvtárakról, ha nem a kutatót, hanem a miniszterhelyettest kérdezzük?

– Túlzással, de magam teremtette örömmel mondván, én otthon is hivatásos könyvtárhasználóvá váltam, könyvek közt telik az életem, odahaza is könyvek vesznek körül, legutóbbi költözésem alkalmával mintegy hatezer könyvvel kellett bajlódnom. Ez a hivatásosság remélem, jó alap lesz a mostani hivatalosság-

hoz is. Évekkel ezelőtt, már egyetemi vezetőként is kellett „hivatalból” foglalkoznom az Egyetemi Könyvtár, a kari és a tanszéki könyvtárak ügyeivel-bajaival. De szoros kapcsolatban álltam a könyvtártudományi tanszékkel is. Mostani hivatali helyemen azonban lényegesen megváltozott, kibővült könyvtári látásmódom is: mint intézményt, sajátos szervezetszerű rendszernek kell látnom a könyvtárakat, a könyvtárügyet. Igen sok könyvtárat látok: bárhová kell utaznom, külföldön is, idehaza is, lehetőség szerint beiktattatok az úti programba könyvtárlátogatást. Így azután – a látottakat persze kiegészítve más információkkal – egyre tárgyyszerűbb képm alakul ki a magyar könyvtárakról, könyvtárügyről. Elsősorban a könyvtárosokról szólnék. A magyar könyvtárak jelenlegi legnagyobb erénye az, hogy sok, igen sok jó könyvtáros dolgozik bennük. Minden nehézség, gazdasági probléma ellenére – országos léptékben tekintve – a könyvtárosok kitűnőek, lelkesek, hivatásszeretők. Megmutatkozik ez abban is, hogy a szorító körülmények ellenére a könyvtárosok kezdeményezőképesége töretlen. Frissek, ötletgazdagok, alkalmazkodnak az újabb és újabb követelményekhez, újabb médiákat, szolgáltatásokat vesznek fel „fegyvertárukba”. Gondoljanak az olyan példákra, mint a Heves megyei. Az egyébként nehéz helyzetben lévő megyei könyvtár összefogva a megyei lappal, közvetlen kapcsolatot épít ki a helyi politikával, közgazgatással, minthogy egy-egy községben fórumot teremt és szervez. Olyan gárda van jelenleg a magyar könyvtárakban, amely kezdeményező, bátor, minden eszközt megragad, hogy a könyvtár beépüljön, beépülhessen a változó, sokszor radikálisan változó világba. Mindez persze nem jelenti azt, hogy nincsenek igen komoly gondok és problémák. Nagyon is vannak. Sőt! A változó funkciók, a könyvtárak szükséges újításai, új szerep- és funkcióvállalásai jobban mutatnak, fel is nagyítanak változatlan, régről meglévő gondokat. Mindenekelőtt a könyvtárak technikai feltételeit kellene a korszerű követelményekhez igazítani. Tény, hogy lépéshátrányban vagyunk. Ez azért is veszélyes, mert lemaradásunk – épp a gyorsan fejlődő-változó információs technika területén – növekedhet is. A feltételek roppant kemények: anyagi és szellemi erőfeszítéseinket fokoznunk kell, mert a tét is óriási.

– *Technikáról, könyvtári technikáról szólva nyilván Ön is elsősorban a számítógépesítésre*

gondol? Milyen nehézségeket, gondokat lát ezen a területen?

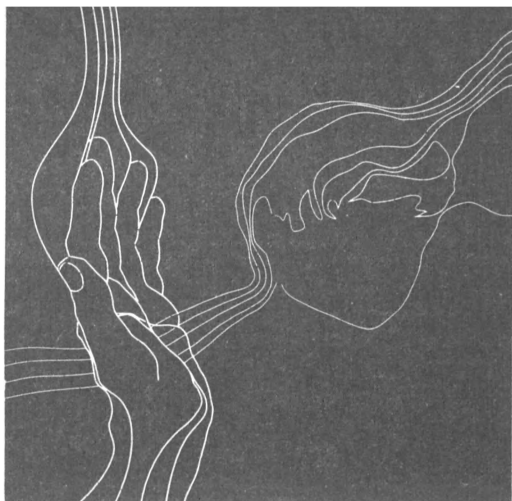
– Természetesen a számítógépesítés áll és kell is hogy álljon a középpontban. De nemcsak erről van szó. Számos technikai változás történt az elmúlt időkben. A könyvtárakban már természetessé vált a különféle másológépek, a fonó- és videotékák használata; és ugyancsak megjelentek számos helyen a számítógépek is. A lényeg az, hogy megszülessék az országos könyvtári számítógépes rendszer. Persze egy-egy számítógépnek is jelentősége van. Szükség van arra, hogy a könyvtárakban munkaeszközzé váljon a számítógép, hogy a gépek és a könyvtárosok „egymáshoz szokjanak”, hogy egy-egy munkafeladatot számítógéppel végeztesse el (kölcsonzés, nyilvánítás, speciális információk tárolása, gazdálkodás stb.); tehát éppen hogy nem veszélyezteti, akadályozza a nagy koncepciót a könyvtárakban jelenlevő egy-egy kisgép, személyi vagy professzionális számítógép. Ellenkezőleg, segíti. A teljes rendszer kiépítésének nyilvánvalóan egy központi nagy gép a feltétele, sőt a kezdete. Az alap, a központ – az Akadémia Könyvtárával a szó szoros értelmében összekötve – az OSZK számítógépe lesz. Már konkrét elképzelések vannak, sőt e gép és a megfelelő feltételek biztosítása érdekében részletes tárgyalások folynak. A rendszer kiépítéséről, megszervezéséről – nagyságrendjéről és lehetőségeiről – majd ennek az alapgépnek az ismeretében lehet igazán szó.

– *Nem lenne érdemes, ha majd meglesz a gép, s lezárul az OSZK felülvizsgálata, e kérdéskörrel egy külön beszélgetést folytatni? Esetleg afféle kerekasztal-beszélgetést, az OSZK vezetőivel és természetesen az Ön részvételével?*

– Szívesen állok a rendelkezésükre.

– *Szorosan összefügg mind a lemaradás, mind a feltételek kérdésével a könyvtárépítés. Többek között az is, hogy bizonyos megyei könyvtárak súlyos helyzetben vannak.*

– Nem kibúvóként, hanem tényként fölmutatva azzal kezdem, hogy a könyvtárépítésben az elmúlt időszak néhány nagyon szép, sőt nemegyszer látványos eredményt hozott. Gondoljanak – tényleg csak példaként – az Országos Széchényi Könyvtárra vagy a legfrissebbre, a devocseri kastélykönyvtárra. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a VI. ötéves tervben minden eddiginél nagyobb mértékben nőtt a könyvtárak alapterülete. A folytatásnak

nisztériumnak elsősorban ti. a tervezésben, az eligazító-ösztönző értékelésben, ellenőrzésben kell a szükséges segítséget, támogatást megadnia. Meggyőződésem, hogy ezzel a hatékonyabb gazdálkodáshoz, az anyagi eszközök célszerűbb felhasználásához is hozzájárulunk, hozzájárulhatunk. A közeljövőben egyébként, véleményem szerint, a minisztériumnak elsősorban az országos jelentőségű és jellegű könyvtári programokra és a könyvtárak munkáját segítő pályázatokra kell összpontosítania a figyelmét és erejét.

– *Ismeretes a könyvtárak nagymérvű növekedése. Tudott, hogy a külföldi könyvek árai néha csillagászati léptékűek. Nem fenyegeti-e a könyvtárak állományát ez a helyzet? A most be nem szerzett művek nem okoznak-e végzetes károsodást elsősorban a tudományos és szakkönyvtárak állományában?*

– Ez valóban alapvető gond. De épp azért, mert alapvető, egyúttal kitűnő érvkésletet is kínál. Ma a művelődés irányítóinak, munkásainak gazdasági érveket is használniuk kell, azaz kell tudniuk használni. Itt pedig erről van szó. A hagyományos érvelés, a hivatkozás elvont eszmei értékekre, szellemi gyarapodásra, később, máskor, a jövőben igazolódó, hasznosuló művelődési javakra utal, hivatkozik. A könyvtárak állományának, megfelelő színvonalon tartott állományának azonban direkt, közvetlen, mérhető, sőt nemegyszer azonnal mérhető haszna, gazdasági súlya, következménye van. Az információk, a korszerű, pontos információk nélkülözhetetlenek a szervezés, az irányítás, a gazdasági élet hatékony alakításához, működtetéséhez. Éppen nem belső, könyvtári, vagy könyvtárosi érdekekről van szó. Az országnak és így a könyvtáraknak elsősorban az új információkat tartalmazó, tehát a legfrissebb állományra van szükségük. Magabiztosabban kell hinnünk abban, hogy az ilyen állományok kialakításának szükségességéről meggyőzhető a gazdasági szakemberek, az intézményi, vállalati vezetők is. Persze vannak fontos, kiaknázatlan tartalékok is. A könyvtári autarkiaira való törekvés – egyébként érthető okokból – ma még meglehetősen érzékelhető. Pedig erre egyre kevésbé lesz lehetőségünk. A lényeg az, hogy birtokoljuk és *használhassuk* az új információkat. Jobban szervezett és működőképesebb könyvtári együttműködésre kell törekednünk. A számítógépesítés e tekintetben is döntő tényező lehet. De talán még fontosabb a funkcióváltás. A könyvtáraknak – a szó legta-

is vannak jelei: Salgótarjánban például korszerű új megyei könyvtár épül. Mindez azonban valóban nem feleltetheti, hogy őrjási gondok és hiányok is vannak. Van néhány nagyon rossz állapotban, helyzetben lévő megyei könyvtár: a szekszárdi, a debreceni, a székesfehérvári, a szolnoki, az egri, de másokat is említhetnék. Felsorolni sem lehetne az ilyen helyzetben levő kisebb, városi vagy községi könyvtárakat. A mértékét tekintve is alapvető feladat tehát a megfelelő körülmények megteremtése, új könyvtári épületek létrehozása, bizonyos könyvtárak radikális korszerűsítése. Mindebben döntő a helyi kezdeményezés, az, hogy ott, az adott helyen hogyan rangsorolják a feladatokat, hogyan csoportosítják – a bizony nem bőséges – anyagi eszközöket. A központi támogatás csak akkor hasznosítható eredményesen, ha helyi kezdeményezésekre épül rá, ha azokat segíti, akik már maguk is léptek.

– *Milyen eszközökkel rendelkezik Ön, hogy elősegítse, serkentse a helyi kezdeményezéseket. Mivel tud hatni a fenntartókra?*

– A legfontosabb körülmény együttműködésünkben az, hogy a könyvtárak fontosságát illetően sehol sincs vita, kétely. A VII. ötéves terv végére legalább a tervdokumentációk mindenütt el fognak készülni. Bárhová megyek tárgyalni és bármilyen kérdésben, a lakossági könyvtári ellátásért is felelős tanácsi fenntartóknak mindig felvetem az éppen időszerű könyvtári feladatokat, gondokat. Bátorítva a kezdeményezéseket, igyekszem érveikkel erősíteni a kínálkozó lehetőségeket. A mi-

gasabb értelmében – *információt szolgáltató* intézményekké kell válniuk. A lehető legoptimálisabb méretekben, a lehető leghatékonyabb eszközökkel. E törekvés megvalósításának nemcsak irányítási, gazdasági feltételei vannak. Szükséges a könyvtárak módszertani eszköztárszerének gazdagítása, állandó megújítása is. S minthogy a szellemi bázis ehhez megvan könyvtárainkban, a tartalékok, a kiaknázható tartalékok között vettem számba.

– *Az információkat csak szakemberek „kezelhetik”. Van-e utánpótlásuk? Milyen a felsőfokú könyvtárosképzés? Milyen irányban kellene fejlődnie?*

– Ne beszéljünk ezúttal az alap- és középfokú képzésről. Véleményem szerint ti., itt és most meghatározó szerepű az egyetemi könyvtárosképzés. Bőven van tennivaló. A képzés bázisát mennyiségileg is növelni kell, de szerkesztését is át kellene alakítani. A könyvtárosság változó, gyorsan változó szakma, bővülő és egyre módosuló ismeretanyagát átgondolt és szisztematikus oktatásnak kell kialakítania és továbbadni. A lényeges, amivel igazán foglalkozni kell, a képzés *tartalmának* korszerű kialakítása és folyamatos fejlesztése. Nem új tantervekről, nem új tematikáról van szó, hanem mindenekelőtt arról, hogy állandóan gondozni kell az oktatandó ismeretanyagot, állandóan hozzáigazítani a változó körülményekhez, az újabb és újabb követelményekhez, igényekhez. A képzés anyagának kialakításába messzemenően be kell vonni a gyakorló könyvtárosokat. A könyvtárosság fölöttébb gyakorlati szakma. Ezért szorosabbá, közvetlenebbé kell tennünk az elmélet és gyakorlat egységét. Tréfásan azt szoktam mondani, hogy ma, amikor az óvodától az érettségiig, sőt az egyetemig mindenütt törekszünk arra, hogy a tanulók, a hallgatók helyszíni könyvtári ismereteket is kapjanak, nem hagyhatjuk, hogy épp a könyvtárszakosok kerüljenek hátrányos helyzetbe, hogy csak ők ne „helyszíneljenek” eleget a könyvtárakban. Az egyetemi könyvtárosképzést úgy kell kialakítanunk, hogy nagy szerepet kapjon benne a posztgraduális képzés, a gyakorló könyvtárosok, könyvtári szakemberek szakmai továbbképzése, ismeretanyagának karbantartása, illetve felfrissítése. Szükség van arra is, hogy megtaláljuk a módját a nem könyvtárszakos diplomások könyvtári ismeretekkel való felvértezésének. Gondoljanak csak arra, hogy hány nem könyvtárszakos végzettségű, de egyetemet végzett kerül könyvtárakba – nyelv-

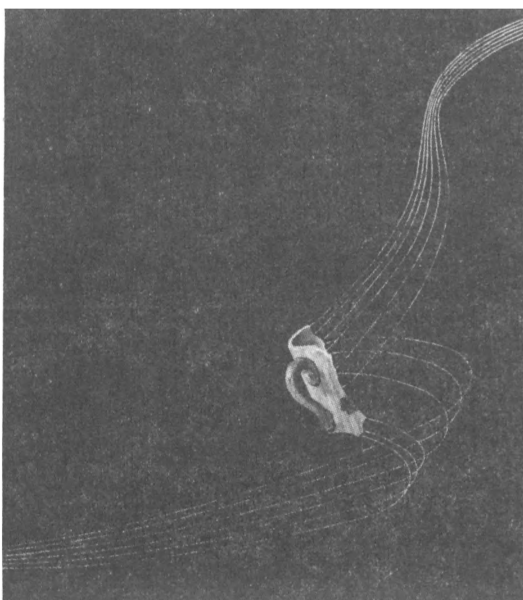
szakosok, számítógépesek stb. –, és ezeknek a száma nyilvánvalóan gyarapodni fog. Mint tudják, Debrecenben az ősszel megindul az egyetemi könyvtárosképzés, de bővíteni kell az ELTE-n folyó oktatás bázisát is, és a tanárképző főiskolákét is.

– *A könyvtárosok oktatása, képzése, utánpótlása után essék szó a bérükről, fizetésükről is!*

– A közművelődésben dolgozók központi béremelése – köztük természetesen a könyvtárosoké is – változatlanul napirenden van. Nem számít ma se vitakérdésnek, hogy az e területen munkálkodók bérének rendezése indokolt és szükséges. Amíg ez nem következik be – a hiányzó feltételek miatt – természetesen addig is lehet tenni valamit. Több megye saját hatáskörében, helyi forrásokból igyekezett a feszültségeken enyhíteni. A központi megoldást azonban ezek a gondos, felelős döntések nem pótolhatják, inkább csak kiegyesíthetik, a várakozási időt tehetik elviselhetőbbé.

– *Könyvtárosok érdeklődését tolmácsolva kérdezzük: miként érzi magát miniszterhelyettesként, hogyan tudja sokrétű feladatait ellátni, hogyan egyezteteti össze magában a tanárt és a hivatalnokot?*

– Könyvtárhasználóvá válásom kapcsán már említettem, hogy mostani munkám terepe nem volt ismeretlen előttem, nem miniszterhelyettesként kellett megismerkednem a közgyűjtemények, a könyvtárak helyzetével, lehetőségeivel, gondoljaival. S hallgatóként, oktatóként, majd egyetemi vezetőként, a Budapesti Pártbizottságon dolgozóként széles körű szakmai, személyes ismereteket is szerezhettem. Ezek a szakmai kapcsolataim szinte észrevétlenül alakultak át hivatali kapcsolatokká. Persze miniszterhelyettesként sok területet kell áttekintennem, olyanokat, amelyek közül egynek-egynek a gondoljai, nehézségei is bőven kitölthetnek a nap huszonnégy óráját. De nem ragadhatok bele egynek vagy néhánynak a körébe. Alapelveként vallom, hogy a közgyűjtemények nem azért tartoznak együvé, mert egyetlen miniszterhelyettes felügyeleti területéhez sorolták őket. Szilárd meggyőződés, hogy a kultúra, a műveltség különböző ágai, ágazatai szerves egységet képeznek. Szorosan összetartoznak, tehát a közművelődés felől tekintve is nemcsak a közgyűjtemények, hanem az oktatás, a művészet és a tudomány ugyan-csak. Igen fontos ezeknek az összefüggéseknek a felismerése és folyamatos ápolása, építése.

Vonatkozik ez még a propagandára is. Ha valakit vonz már az egyik közgyűjtemény, el kell juttatni a másikhoz is. Többek között a közgyűjtemények *együttes* kínálatának jobb megmutatásával, sőt egymásra utalásával. Legjobban persze az összehangolt munka, a közös programok segíthetnek.

Ami saját szakmai munkámat illeti: önámítás lenne azt mondanom, hogy életformám nem változott meg radikálisan. Tapasztalatból tudom már, hogy ha minisztériumi munkámnak tisztességgel meg akarok felelni, akkor időm, energiám java részét erre kell fordítanom. Nálam az átmenet folyamatosan valósult meg, nem drámaian. Persze bő két évtized után nem tudok már nem foglalkozni a szakmámmal, a magyar nyelvtörténettel. Az egyetemi oktatómunkát eddig nem adtam fel. Tulajdonképpen pedagógus ambícióm, alkatom vitt bele a közéleti tevékenységbe is. Műhely számomra az egyetem, a diákok világa. Sohasem az előadást, a „prelegálást” szerettem, hanem az együttgondolkodásra, az érvek kipróbálására inkább alkalmas szemináriumot, a szellemi próbatételt: gondolatom, állításom ellenérvekkel, kérdésekkel való szembesítését, a tény- és érvanyagom hitelesítését, megmértetését.

– *Mennyire segíti Önt munkájában a könyvtárügyi irányító apparátus, a minisztérium könyvtári osztálya?*

– Azokat, akikkel most együtt dolgozom, ismertem korábban is. Hatalmas területükön becsülettel helyállnak. Az hogy becsülettel, számomra azt jelenti, hogy kötelességüknél többet végezve. Nagy teher jut rájuk: kevesen vannak, sok a feladat. A jövőben, nem is a távoliban, mindenképp változtatni kell ezen a helyzeten. Talán nemcsak úgy tervezve, hogy bővítjük az apparátust. Jobban, érdemibben kell bevonni a tágabb értelemben vett szakmát. Ezért is látom nagyon fontosnak a szakmai egyesületek és tanácsok szerepét. Szakmai fórumok ezek és egyre inkább, egyre érdemiben azokká kell válniuk. Képviseelniük a könyvtárosok véleményét, elképzeléseit, kezdeményezéseit. Az utolsó szót nyomatékosítanám: ne csak jelezzenek, ne csak jelentsenek, ne csak informálják a minisztériumot, *javasoljanak, kezdeményezzenek*. Az empátiát alkalmazva és önkényesen magyarítva mondom: magamat „figyelő” embernek tartom. Igyekszem nagyon odafigyelni a könyvtárosokra is. Nem egyedül az irányítás dolga a kezdeményezés. Jöjjön ez azoktól is, akik a kezdeményezést, akik a kezdeményezéseket megvalósítják.

– *Végül egy nagyon elhanyagolt, mostoha témáról szeretnék kérdezni. Az iskolai könyvtárakról.*

– Az iskolai könyvtárak jelentősége nehezen becsülhető túl. Rögtön hozzáteszem, hogy nem egy könyvtártípus helyzetéről, hanem a gyerekek, az ifjúság olvasóvá, könyv- és könyvtárhasználóvá való neveléséről kell gondolkodnunk, beszélnünk. Az iskolai könyvtárak teljes könyvtári környezetét kell tehát számba vennünk. A gyermekkönyvtárak, a gyermekkönyvtári részlegek országos hálózata az iskolai könyvtárak természetes „szövetségese”. Ezek jelentősége egyre nagyobb, népszerűségük, látogatottságuk is egyre nő. Igen fontosnak tartom, hogy a gyerekek játsszanak, beszélgessenek, vitatkozzanak könyvek között, legyen emléküik, élményük a könyvközelség. Az iskolai könyvtárak nemcsak azért fontosak, mert az oktatást, a tanulást segítik, hanem azért is, mert természetessé, mindennaposá tehetik a könyvhasználatot. Segíthetnek abban, hogy az iskola ne csak iskolázottakat, de olvasó embereket is neveljen, fölneveljen.

– *Miniszterhelyettes elvtárs, köszönjük a beszélgetést.*

Bereczky László–Vajda Kornél

A Soros Alapítvány könyvtári programja 1984–1986

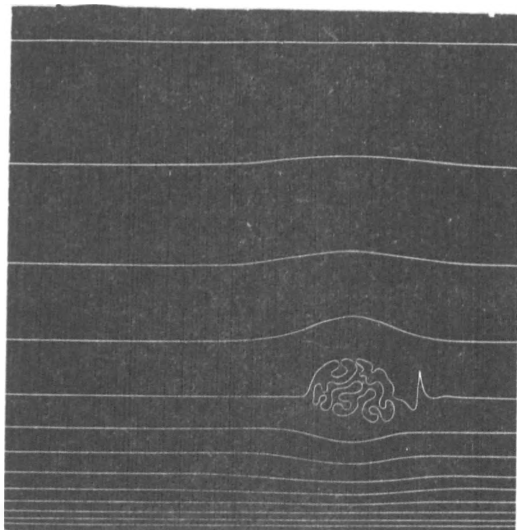
1984. május 28-án a Magyar Tudományos Akadémia nevében *Láng István* és a *Soros Foundation* nevében *Soros György* megállapodást írt alá arról, hogy együttműködnek a magyar tudomány és kultúra támogatása érdekében. Az aláírás óta eltelt viszonylag rövid idő első évéről, magyar és angol nyelven, nyomtatott jelentést adtak ki. A jelentés áttekintést nyújt a megállapodás alapján fokozatosan szélesedő és egyre szerteágazóbbá váló tevékenység kibontakozásáról és irányairól. A második évről készülő jelentés összeállítása folyamatban van. Ez már tükrözni fogja azt az örömdetes ténytet, hogy az együttműködési forma újdonságából, intézményeink számára szokatlan jellegéből, sok esetben a hazai intézmények szervezeti korlátaiból származó akadályok és a kezdeti nehézségek jelentős mértékben oldódtak. Így az együttműködés minden szempontból bővült, az egyes programok teljesítése bejáratottabbá vált. Számos, a jövő számára hasznos tapasztalat gyűlt össze.

Az első jelentés bevezetője *Soros György* személyes nyilatkozatát is tartalmazza szándékairól, az együttműködés néhány alapkérdéséről: az alapítvány céljáról kijelenti, hogy mint külföldi nem tudja és nem is tartja feladatának, hogy meghatározza a magyar társadalom kibontakozásához nyújtott támogatás tartalmát, de úgy gondolja, hogy ehhez a kulturális és tudományos élet gazdagítása és sokszínűsége mindenképpen hozzátartozik. Az alapítvány arra törekszik, hogy bővítse a kulturális alkotómunka, a közművelődés, az új kezdeményezések lehetőségeit.

Soros György nyilatkozata ismerteti az alapítvány működésének szervezeti kereteit is. Eszerint az alapítvány székhelye New York, Magyarországon pedig, a Magyar Tudományos Akadémiával kötött megállapodás szerint, egy bizottság működik. Az MTA–Soros Alapítvány Bizottság tagjainak többsége sze-

mélyes minőségben tevékenykedik, az Akadémia főtitkár-helyettese a bizottság hivatalos társelnöke, *Soros György* a bizottság elnöke; ő és a társelnök vétőjoggal rendelkeznek. A nyilatkozat szerint az Akadémia hivatalos képviselője „azt tudja jobban, mi megvalósítható, én pedig abban kívánok magamnak döntési jogot fenntartani, hogy mennyi pénzt érdemes az alapítvány magyarországi tevékenységére szánni”. Az alapítvány munkájára a nyitottság jellemző. „A részvétel lehetősége mindenki előtt nyitva áll – írja a nyilatkozat –, és a bizottság nem írja elő, hogy a pályázók mire vállalkozzanak, hanem éppen a beérkező javaslatok alapján alakítja programját.” Mint ismeretes, több magyarországi heti- és napilapban az alapítvány számos nyílt pályázatot hirdetett meg.

A programok első kategóriájába azok tartoznak, amelyekhez az alapítvány külföldi valutát bocsát a kedvezményezettek rendelkezésére, és megköveteli, hogy a pályázók a juttatás forint-

ellenértékét befizessék a bizottság bankszámlájára. A valutaprogramok alapja többnyire a New York-i Soros Foundation és a magyarországi intézmények közvetlen megállapodása, de a meghirdetett pályázatok keretében bárki más is pályázhat valutajuttatásért. „Csalódások elkerülése végett – hangsúlyozza a nyilatkozat – az alapítvány, egészen különleges esettől eltekintve, nem ad dollártámogatást forintellentétel nélkül.” A második kategóriába azok a pályázatok tartoznak, amelyek forinttámogatást igényelnek akár ösztöndíj, akár kölcsön, akár szubvenció formájában valamilyen értékes közművelődési, tudományos vagy művészi tevékenységhez. Intézmények és egyének egyaránt pályázhatnak...”

Hazai és külföldi ösztöndíjak, dollárprogramok

Az első jelentésben közölt nyilatkozat még csak mint elképzelést említette a harmadik kategóriát, amely azóta már megvalósult. Ennek keretében forint-ellenszolgáltatás nélkül külföldi egyetemi ösztöndíjakra nyílik lehetőség. Erre vonatkozóan a több hónappal ezelőtt megjelent pályázati felhívás alapján a jelentkezők egy részének elbírálása is megtörtént, sőt többen már megkezdték ösztöndíjas tanulmányaikat, néhányan már be is fejezték azokat. Fiatal kutatók, művészek külföldi szakmai tanácskozásokon való részvételéhez is kérhetnek forint- vagy valuta-hozzájárulást az alapítványtól.

A beérkező pályázatok számának gyors növekedése és a tartalmi, szakmai sajátosságok alaposabb mérlegelése érdekében a bizottság úgy döntött, hogy egyes témakörökben a pályázatok elbírálására albizottságokat hoz létre. Az irodalmi és a társadalomtudományi kuratórium már csaknem két éve működik.

A szándékosan „tágasan értelmezhető” pályázati felhívásokra sok száz, nagyon különböző témájú pályázat érkezett be. Az elbírálás egyik nehézsége éppen e különbözőségekből és az összevetés objektív alapjának hiányából származott.

Az eddigi nagyobb dollárprogramok a következő témakörökre bonthatók: gazdasági vezetőképzés, könyvtári program, video program, külföldi ösztöndíjak, szakmai tanácskozásokon való részvétel, a magyar kultúra külföldi terjesztése, nyelvtanítás, képzőművészeti do-

kumentáció, és legújabban: egészségügyi be rendezések, műszerek.

A forintot igénylő pályázatok zöme hazai ösztöndíjakra irányul. Ezek egy-két éves időtartamra, a pályázók által vállalt alkotások elkészítése érdekében, havi ösztöndíjak kifizetésével realizálódnak. A kulturális élet különböző területein működő amatőr együttesek támogatását éppúgy feladatának tekinti a bizottság, mint a különféle oktató intézmények kollégiumi tartalmi munkájának segítségét.

Ez a nagyon sommas és teljességre nem törekvő felsorolás csak a könyvtári program környezetének, hátterének ismertetését kívánta szolgálni. A továbbiakban már csak a szakmánkat közvetlenül érintő tevékenységgel foglalkozunk. (Az alapítvány keretében folyó egyéb együttműködési területekről tájékoztatás olvasható a *Heti Világgazdaság* 1987. január 17-i számában.)

A nagyságrendek érzékeltetése céljából csak egyetlen adatsor is az első évben, tehát 1985. május 1-ig, a dollárprogramokra kifizetett összeg csaknem 700 ezer dollár volt és ebből a könyvtárak részére vásárolt könyvek és másológépek mintegy 480 ezer dollárt képviseltek.

Könyvtári program

A könyvtári program, elsősorban amerikai, angol és kanadai kiadóktól közvetlenül vásárolt könyvküldeményekkel indult. Ennek menete az volt, hogy a könyvtárak ezen az úton beszerzendő rendeléseiket a Magyar Könyvtárosok Egyesülete – Soros Alapítvány Könyvtári Programirodájához küldték, az iroda kiadónként csoportosítva továbbította azokat az alapítvány New York-i titkárságához, amely a rendeléseket, a könyvkereskedelem kikapcsolásával, közvetlenül a kiadókhöz továbbította, ezek azután jelentős, 30–50 százalékos engedménnyel teljesítették a megrendelést. Az engedménnyel csökkentett dollárát a könyvtárak, a beérkezéskor érvényes MNB középárfolyamon, forintban térítették meg a programiroda útján. Így például 100 dollár bolti árat képviselő könyveket 50–70 dollárért, azaz 2500–3000 forintért kaptak meg. Ez forintban is lényeges megtakarítást jelentett, nem is beszélve arról, hogy ezek a beszerzések nem terhelték a könyvimportra rendelkezésre álló, mindig szűkös valutakereteket. Az ezen az úton beérkezett mennyiség eddig összesen mintegy 200 ezer kötet volt, kb. 250 ezer dollár

értékben. Ebben a programban csaknem 200 könyvtár vett részt.

Bár a könyvprogram rendkívül ígéretesen indult, a későbbiekben nem bonyolódott zavarmentesen: a kívánatosnál hosszabbak az átutási idők, mert a budapesti programirodában éppúgy, mint a New York-i titkárságon az e célra rendelkezésre álló kapacitás viszonylag kicsi. Ezért csak évente egyszer, összesítve tudtuk a rendeléseket elküldeni; az első év sikere után a könyvtárak megnövekedett rendelési kedvét a New York-i titkárság már azért is csak akadozva tudta kielégíteni, mert az eleinte csak néhány tucat kiadóra vonatkozó megrendelések a későbbiekben már néhány száz kiadó könyveire irányultak, ami egyben azt is jelentette, hogy az egy-egy kiadótól rendelt művek száma jelentősen csökkent. Ennek következménye az volt, hogy New York először nem teljesítette azokat a rendeléseket, amelyek ilyen szótan jelentkeztek (kiadónként nem haladták meg a 25–30 művet), majd az eredeti gyakorlatot megváltoztatva úgy döntött, hogy néhány nagy kiadó kivételével a többi rendelt ottani nagykereskedők bevonásával bonyolítja le. Ez előnyös abból a szempontból, hogy akár egy-két művet is rendelhetnek a könyvtárak bármely kiadótól, hátrányos viszont, hogy a kapott engedmény csak 10 százalék. Ez a gyakorlat a forint-megtakarítás mértékét csökkenti ugyan, de megmarad az az előny, hogy az alapítvány útján beérkező könyvek devizakiadás-mentesen érkeznek be. A lebonyolítás eddigi hibáin lényegesen javítani tudunk akkor, ha a könyvtárak a rendeléseket a pályázati felhívásban előírt határidőre, pontosan, az összes megkívánt adatokat kitöltve küldik meg a programirodának.

1986-ban a Soros Alapítvány közvetítésével kapcsolatba léptünk egy másik, több országban hasonló programot megvalósító amerikai alapítvánnyal (SABRE Foundation) is, amely – mint erről a HVG-ben megjelent interjú is említést tesz – felajánlotta, hogy a mintegy tíz nagy kiadó kezdeményezéséből létrejött egyesülés körülbelül 5 millió dollár értékben, ajándékként, raktári készletéből könyveket küld azoknak a kis könyvtáraknak, amelyek devizafedezet hiányában eddig nem tudtak vagy nem tudtak eleget rendelni a külföldön megjelent könyvekből. E program előreláthatóan még ez év első felében lebonyolításra kerül. A könyvek szétosztását központilag, az OSZK–KMK, az MKE, a koordinációs és regionális központok bevonásával tervezzük.

Amennyiben erre az akcióra a végleges megálapodás megszületik, az MKE Tájékoztató részletes ismertetést fog közölni róla.

1984–1985-ben az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által meghirdetett pályázatra az alapítvány forinttérítés ellenében 113 Rank-Xerox kicsinyítő és nagyító gyorsmásoló berendezésre és két Canon típusú mikrofilm visszanyagító és papírmásolatot készítő berendezésre adott valutafedezetet. Ennek értéke több mint 400 ezer dollár volt. A gyorsmásolók egységára 3370 dollár volt, az induláshoz szükséges kelléccsomaggal együtt. A Canon berendezést az OSZK és az MTA Központi Könyvtára kapta, a gyorsmásoló berendezések kedvezményezettjeinek listáját az alapítvány jelentése tartalmazza. Nagy segítséget jelentett, hogy az alapítvány mintegy évi 100 ezer dolláros keretben vállalta, hogy a programból részesedő könyvtáraknak és egyéb intézményeknek a gyorsmásoló működéséhez szükséges festék- és egyéb kellékanyagokat, esetenkénti forinttérítés ellenében, folyamatosan biztosítani fogja.

1986-ban e program folytatásaként újabb 30 gépet kaptak a pályázó könyvtárak, 100 ezer dolláros keretben. A gyorsmásoló berendezéseket tartalmazó program megvalósítása óriási segítséget adott a részesedő könyvtáraknak, elsősorban tájékoztató tevékenységük, szolgáltatásaik fejlesztéséhez. Előreláthatóan 1987–1988-ban az alapítvány újabb 100 ezer dollárt fog biztosítani, ugyancsak Rank-Xerox típusú, de egyszerűbb s így olcsóbb gyorsmásolókra, most már a kisebb könyvtárak részére.

Hangskönyvtári hálózat és egyéb támogatások

Az OKT és az OSZK KMK kezdeményezésére az alapítvány 1986–1987-ben 200 ezer dolláros keretet ajánlott fel, forinttérítés ellenében a nagy közművelődési könyvtárakkal létrehozandó hangskönyvtári hálózat kiépítéséhez. A Vakok és Gyengénlátók Szövetsége, több év munkájával, viszonylag elmaradott berendezésekkel mintegy 1300 szépirodalmi, ifjúsági és ismeretterjesztő művet vett fel hangszalagra. Az alapítvány által biztosított keretből a szövetség, az Egészségügyi Minisztérium és a Közművelődési Alap anyagi támogatásával, stúdióberendezést kapott. Az új stúdióban 15 másolat készíthető el egyidejűleg, méghozzá egy-egy 60 perces felvétel 4 perc alatt.

A stúdióon kívül az alapítvány 200 ezer magnetofonkazettát vásárolt a szövetség és az MKE részére. Az egyes könyvtárak által megrendelt hangoskönyvek ezekre kerülnek átmásolásra, és az MKE programirodája folyamatosan küldi meg a másolatokat, kazettánként 40 forintos egységáron. Ez a program a megrendelések és a másolás ütemétől függően a következő másfél-két évben valósul meg. Jelentősége abban foglalható össze, hogy végrehajtásával egy nagylétszámú, hátrányos helyzetben lévő réteg könyvtári ellátása válik lehetővé. A könyvtárakon, szervező és propaganda munkájukon múlik, hogy ez a kezdeményezés minél több súlyos helyzetben lévő ember művelődését, tanulását és szórakozását szolgálja, életüket tartalmasabbá tegye. Ennek érdekében szükséges, hogy a könyvtárak sürgősen feltárják az igényeket és az e célra rendelkezésükre álló anyagi eszközöket, hogy ezzel a munka folyamatosságát és e kivételes lehetőség hasznosítását a legjobban biztosítani lehessen. (Lásd még a *Könyvtáros* 1987/2. számát – a szerk.)

A közművelődési könyvtárak által szervezendő angol nyelvtanfolyamokhoz az alapítvány útján 25 sorozat *Video English* tananyagcsomagot szereztünk be. Egy-egy csomag négy videokazettát, 25 tankönyvet és 1 oktatói segédletet tartalmaz. Egy-egy csomag forintellenértéke csaknem 20 ezer forint. Ezzel a programmal új színnel kívántuk gazdagítani a közművelődési könyvtárak munkáját. Kísérletünk sikere esetén ez a program is folytatható és bővíthető.

A *könyvtári állományvédelem* feladatai teljesítésének egyik akadálya a hozzáértő szakemberek számának alacsony volta. E feladat fontossága arra indította az OSZK-t és az OKT-t, hogy az alapítvánnyal együttműködve hároméves tanfolyamra hirdessen pályázatot. A több mint 70 jelentkező közül szakértőkből álló bizottság választotta ki azt a 17 fiatalot, akik ezen az úton restaurátori és könyvkötői képzést nyerhetnek. A hallgatók a tanulmányi idő alatt ösztöndíjat kapnak, de kötelezték magukat ar-

ra, hogy a tanfolyam elvégzése után 5 évig az OSZK restaurátori műhelyében fognak dolgozni. A tanfolyam céljára a következő három évre az alapítvány mintegy 65 ezer dollárt (gépekre, szerszámokra és anyagokra, továbbá előadók meghívására és tanulmányutakra), és csaknem 7 millió forintot bocsátott rendelkezésre. A további költségeket magyar részről az OSZK vállalta.

Az ismertetett, és az egész magyar könyvtárügyet érintő együttműködés és támogatás mellett, pályázatok útján, még számos kezdeményezés történt és valósult meg. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár támogatást kapott egy *Jászi Oszkár* és egy *Polányi Károly* bibliográfia elkészítéséhez; a Ráday-gyűjtemény évkönyve kiadásához; a kecskeméti Református Könyvtár raktározási és nyilvántartási rendszerének korszerűsítéséhez; a sárospataki református gyűjtemény a *Cs. Szabó László*-hagyaték feldolgozásához, és még lehetne folytatni a sort.

★

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a magyar könyvtárügy a közművelődésben, a tudományos és kulturális életben betöltött fontos szerepéhez méltóan veszi ki részét az alapítvánnyal folyó együttműködésből, és ennek eredményeivel mind az alapítvány, mind a könyvtárak joggal lehetnek elégedettek. Az eddigi tapasztalatokra támaszkodva számos további elképzelés és terv van születőben.

Soros Györgynek a bevezetőben idézett nyilatkozatát azzal a mondattal zárja, hogy „a nagyközönség segítségére van szükségünk: az alapítvány sikere a pályázók ötletességén, a magyarországi társadalom fogadókészségén múlik”. E felszólítás a könyvtárakra és a könyvtárosokra is vonatkozik. Az OKT és az MKE várja a további programokra vonatkozó kezdeményezéseket, elsősorban olyanokat, amelyek országunk tudományos és kulturális fejlődését segítik elő.

Vályi Gábor

A *Könyvtáros* egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Mit kapott a művelődésügy a VI. és mire számíthat a VII. ötéves terv időszakában?

A könyvtári fejlesztés pénzügyi lehetőségei nem függetlenek a művelődési tárca egészének költségvetésétől. Először tehát ez utóbbiról kell szólnunk. Magyarország a művelődésügyre ma a nemzeti jövedelem 6–6,5 százalékát fordítja, ez évi 800 milliárdos nemzeti jövedelem mellett körülbelül 50 milliárd forintot jelent, ebből 4–4,5 százalék jut az oktatásra. A lehetőségekhez képest ez nem kevés, de az igényekhez mérten nagyon is az. Körülményeink sajnos gyakorlatilag 10 esztendő óta nagyjából változatlanok, tehát a ráfordítás a nemzeti jövedelemből viszonylag szintén változatlan. Az ötvenes évekhez képest ez mégis nagyarányú fejlődést jelent, hiszen a nemzeti jövedelemből a ráfordítási részarány ezen időszak alatt a duplájára növekedett.

Az előző tervidőszak

A VI. ötéves tervidőszakban nagy feladat állt előttünk, mivel 1980-tól kezdve nagylétszámú korosztályok léptek be az általános iskolába, és ezek fogadására nem készült fel az oktatásügy. Pedig ezek a gyerekek 1974–75-ben születtek, nem kellett volna tehát különösebb előrelátás annak felismeréséhez, hogy majd 1980-ban iskolába kerülnek. Az történt azonban, hogy bár az V. ötéves terv azzal számolt, hogy 1978 és 1980 között felépülnek a szükséges tantermek, 1978-ban nem következett be a várt fellendülés a gazdaságban, és ezért a hiányzó létesítmények felépítése áttolódott a VI. ötéves terv idejére.

A VI. ötéves terv fő programja az általános iskolai ellátás lett, ez vitte el a beruházási eszközöknek körülbelül a felét, 15–16 milliárd forintot. Ebből több mint 6200 tanterem létesült, és így lényegében alig változott az egy tanulócsoporthoz, illetve az egy osztályteremre jutó gyerekek száma, és lényegesen javultak az

általános iskolai oktatás körülményei, bár ezt az oktatással foglalkozó szakemberek nem ismerik el, és mindig arra panaszkodnak, milyen rossz körülmények között dolgoznak az iskolák. Ez így is van, de azért 6200 tanterem mégiscsak megépült, illetve ennél lényegesen több, időközben a régebbiek közül bizonyos számú ugyanis megszűnt. Végül is a helyzet nem romlott, sőt azt lehet mondani, néhány tizedponttal javult.

A másik fontos feladat a VI. ötéves tervben az lett volna, hogy fölkészüljünk ezeknek a gyerekeknek a középiskolákban való fogadására, és ennek érdekében 1984–85-ben elég nagyszámú tantermet kellett volna átadni: 6–700 középiskolai tanterem megépítésére gondoltunk a tervidőszak elején. Ezt nem sikerült maradéktalanul megvalósítani, valamivel kevesebb tanterem készült el. A rendelkezésre álló pénzügyi eszközök csökkentek valamelyest, és ezért úgy ítélték meg, hogy az általános iskola az a terület, amelyiktől a pénzt el lehet vonni. A következő években ez nyilván feszültséget okoz. Már meg is kezdődött a létszámnövekedés a középiskolákban, az egy osztályba járó gyerekek száma országos átlagban egy fővel növekedett, tehát bizonyos romlás következett be. Ehhez hozzájárult a gyereklétszám növekedése mellett az is, hogy teljes körűvé vált a fakultáció, és a tantervi órák 50–60 százalékában csak kb. 15–16 gyerek van egy csoportban.

A másik nagy terület a gyógypedagógia és a gyermekvédelem. Nagyon sok központi program, kormányhatározat foglalkozott ezzel a kérdéssel, de a VI. ötéves tervben nem sikerült az elképzeléseket megvalósítani. Azzal számoltunk, hogy mintegy 2,2–2,5 milliárd forintot költünk a bentlakásos gyógypedagógiai és a gyermekvédelmi intézmények fejlesztésére, de csak 1,1 milliárd forintot, az előirányzott összeg felét fordíthattuk erre. Minden igyekezet

ellenére ezt a területet nem tudtuk megfelelő módon fejleszteni.

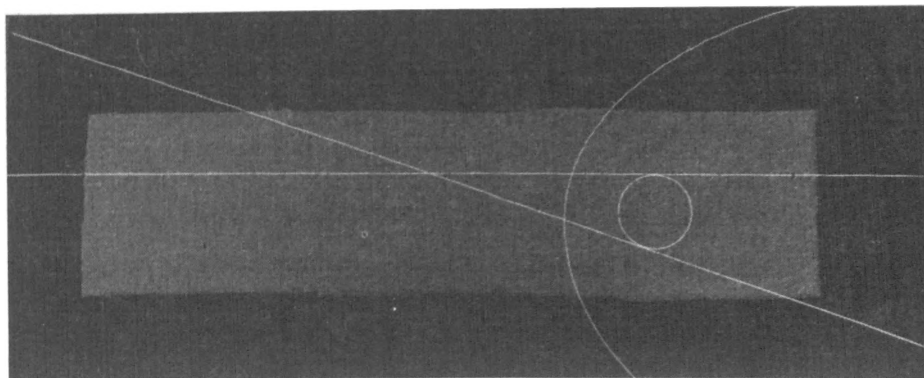
Utoljára hagytam a felsőoktatás ügyét. A felsőoktatást nem érintette a demográfiai hullám, érintették viszont a korszerűsítési programok, és nem utolsósorban a gép- és műszerellátás szükségszerű igényei. Mindezeket figyelembe véve, a VI. ötéves terv viszonylag nagy összeget, kb. 3 milliárd forintot irányzott elő a felsőoktatás fejlesztésére, és nagy erőfeszítések árán sikerült is 2,5–2,6 milliárdot fordítani erre. Elsősorban diákszociális intézmények, kollégiumok épültek. A leglátványosabb feladat volt a VI. ötéves tervidőszakban a Közgazdasági és az Eötvös Loránd Egyetem rekonstrukciója. A Közgazdasági Egyetemre 1977-ben kb. 700 millió forintot terveztek, most már tudjuk, hogy 1,5 milliárd forint sem lesz elég. Az ELTE rekonstrukciója, mire befejeződik, a 10 milliárd forintot is meg fogja haladni. Ebben az időszakban többek között elkészült a Közgazdasági Egyetem korszerű könyvtára, és mintegy 150 milliós nagyságrendben több kisebb egyetemi könyvtárfejlesztés is történt. A VI. ötéves tervben a művészeti és a kulturális terület helyzete volt a legvitatottabb kérdés. Megengedheti-e az ország magának, hogy a mostani, viszonylag nehéz gazdasági helyzetben a kulturális beruházásokra és a kulturális intézmények fenntartására jelentős összegeket fordítson. 1979–80-ban ott tartottunk, hogy mindent figyelembe véve a tanácsoknál 5 év alatt maximum 700 millió forintot lehetne a közművelődési intézmények beruházásaira fordítani, és ehhez járulna a minisztériumnak mintegy 2 milliárd forintja. A legnagyobb tételt az Operaház rekonstrukciója jelentette, márpedig ez nem szerepelt a VI. ötéves tervben, és egymagában 1,2 milliárd

forintba került, amit csak más területek rovására lehetett előteremteni.

A VI. ötéves tervben a minisztériumi beruházások között a második legjelentősebb a Széchenyi Könyvtár építésének a befejezése volt, és kb. 800 millió forintot tett ki. Egyes nézetek szerint ez Európában az egyik legszebb könyvtár, a hazai nézetek szerint ha nem is a legrosszabb épület, de technikai felszereltsége sok kívánnivalót hagy maga után. Ez valóban így van, hiszen a számítógépek, technikai berendezések beszerzése a későbbi évekre marad.

Ami az egyéb művészeti intézményeket illeti, megindult, illetve nagyon kis mértékben előkészítés alatt áll néhány kiemelt közgyűjtemény rekonstrukciója, elsősorban a Szépművészeti, a Nemzeti és a Néprajzi Múzeumé. Az Új Magyar Központi Levéltár megkapta már a Várban a Hess András téri épületét, amelyiknek kialakítása már megkezdődött, illetve folytatódik a következő öt évben.

A tanácsok, mint említettem, 2,5 milliárdot fordítottak erre a célra, a tervezettnél lényegesen nagyobb összeget, és ebből igen szép dolgok valósultak meg, elsősorban a közgyűjteményi területen, leginkább a könyvtáraknál. Néhány múzeum és képtár ebben az időszakban készült el, befejeződött a debreceni színház rekonstrukciója, a szegedi színházat most avatják fel, a munka dandárja meg a VI. ötéves tervre esett. Új színház létesült Zalaegerszegen és Nyíregyházán, mindkettő csaknem 200 milliós épületberuházás, illetve rekonstrukció eredményeképpen. Megkezdődött a veszprémi színház és a budapesti József Attila Színház rekonstrukciója és befejeződött a Madách Kamaraté, valamint a Katona József Színházé.

Befejeződött a margitszigeti szabadtéri színpad korszerűsítése is.

A legszebb megyei könyvtár Békéscsabán készült el, átadták a Csongrád Megyei Könyvtárat, és több kisebb-nagyobb könyvtárat is. A tervezett fejlesztések megvalósultak. A VI. ötéves terv kulturális téren minden korábbi időszakhoz képest talán a legsikeresebb és viszonylag a leggazdagabb volt.

Ebben az öt évben szakmai programokat és koncepciókat dolgoztak ki mind a közoktatás, mind a felsőoktatás, mind pedig a művészetek és a közművelődés területén. Ezek a koncepciók már a VII. ötéves terv, illetve a későbbi évek megalapozását szolgálják. A kormányzat és az országgyűlés ezeket megvitatta és elfogadta, de anyagi vonatkozásairól akkor nem tárgyaltak.

Ezen az alapon kezdődött el 1984 végén, 1985 elején a VII. ötéves terv készítése.

A VII. ötéves tervről

Mivel 1984 a VI. ötéves terv legsikeresebb esztendeje volt, ez indokolta azt az optimizmust, amivel a VII. ötéves terv készült. 1984 végén lényegében a VI. ötéves tervhez viszonyítva mintegy 10 százalékkal több beruházásra számítottunk. Ebből az optimizmusból 1985-re nem sok maradt, mivel 1985 a tervidőszak legsikertelenebb esztendeje lett. Az éves népgazdasági terv egyetlen célját sem sikerült maradéktalanul megvalósítani, a nemzeti jövedelem növekedésének üteme kb. fele volt a tervezettnél, az életszínvonal a vártnál rosszabbul alakult. Azzal, hogy a művelődési területen fő célkitűzéseinket teljesítettük, ezek az ide tartozó intézmények a tervezettnél viszonylag jobb helyzetbe kerültek.

A VII. ötéves tervben a fő feladat a középfokú oktatás feltételeinek javítása. Mintegy 15 milliárd forint jut az általános iskolai fejlesztésekre, ebből azonban lényegesen kevesebb tanterem – mintegy négyezer – valósul meg. Szeretnénk, ha ennek a négyezer tanteremnek háromnegyede új épületekben készülne el.

A középfokú oktatásban történik a legnagyobb változás: a tervezett beruházás összege körülbelül négyszeresére növekszik, 4 milliárd forintról 16 milliárdra. Ebből körülbelül 2200–2500 tanterem létesül majd. Ennek ellenére a fakultáció, valamint az ötéves technikusképzés egyidejű bevezetése az iskolai hálózatban bizonyos feszültségeket támaszt. Talán

célszerűbb lett volna bizonyos változtatásokat későbbi időpontra hagyni.

A középfokú oktatásban a legnagyobb gondot az okozza, hogy a kollégiumok ügyében nem sikerült előrelépni, sőt a kollégiumi ellátottság 2 százalékponttal romlik. A gyermekvédelemre és a gyógypedagógiára 2–2,5 milliárdot kívánunk fordítani. Elsősorban bentlakásos gyógypedagógiai intézeteket szeretnénk létrehozni. Ez nem olcsó, mert ma a bentlakásos intézményekben 1 új férőhely kialakítása kb. 400 ezer, a gyermekvédelem esetében 3–400 ezer forint. A battonyai gyermekfaluban egy gyerek elhelyezési költsége megközelítette az 1 millió forintot.

A felsőoktatás és a kultúra

A következő oktatási feladat a felsőoktatás fejlesztése. Magyarország a nappali tagozatos diákoknak az összlakossághoz viszonyított arányát illetően Európában az utolsók között van, a végzeteket illetően viszont az elsők között. A szigorúbb felvételi szisztéma miatt ugyanis a lemorzsolódás minimális. Ahhoz, hogy a továbbtanulási esélyek ne romoljanak, emelni kell az elsőéves évfolyamok létszámát, a mai 16 ezerről fokozatosan 20 ezerre. Folytatódik az Eötvös Loránd Tudományegyetem rekonstrukciója, elsősorban a légymányosi természet-tudományi kar építése, befejeződik a Közgazdasági Egyetem rekonstrukciója és megkezdődik a pécsi tudományegyetemé; 3–4 évvel ezelőtt mindenki esküdött rá, hogy ez 3–400 millió forintot tesz majd ki, ma az elkészült tervek ismeretében a tervezett költségvetés meghaladja az egymilliárd forintot, mire befejeződik, nem lesz kevesebb 1,5 milliárdról.

Örömhír a könyvtárosok részére: a pécsi tudományegyetem rekonstrukciójának első lépése, egy új egyetemi könyvtár építése, körülbelül 180 millió forintba kerül. Erről talán nagyobb elismeréssel fognak beszélni, mint az új Széchenyi Könyvtárról. A már elkezdett fejlesztések befejezésekként néhány pedagógusképző intézménynél (Jászberényben, Baján, Sopronban) kollégiumok épülnek. Változatlanul nagy gond a felsőoktatási intézmények gép- és műszerellátása. Sajnos az ellátottság romlani fog az égető építési szükségletek miatt. Ezen enyhít valamit a kutatási pályázati rendszer, de ez nem lesz elegendő.

A kulturális és művészeti közgyűjtemények közül a Szépművészeti Múzeum, a Nemzeti

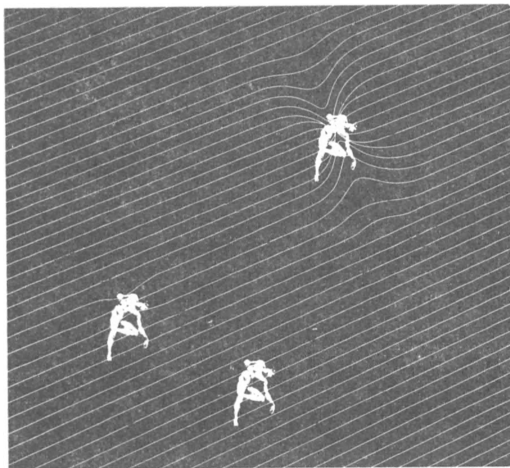
Múzeum és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára rekonstrukcióját vettük tervbe. A három épület felújításának költsége megközelíti a 3 milliárd forintot. Ennyi pénz természetesen nem áll rendelkezésre. Ezért a korábbi elképzelésekkel szemben ezeknek csak megkezdésére kerül sor, a befejezés a kilencvenes évek közepe táján várható. Reméljük, hogy az Egyetemi Könyvtárat sikerül már 1990-ig rendbehozni. Szeretnénk az Új Magyar Központi Levéltár épületét teljesen kialakítani, úgy, hogy azt a levéltár igénybe tudja venni. Az Erkel Színház nagyobb mértékű felújítása a műszaki szakvélemények szerint nem célszerű és nem gazdaságos. Most tehát szerényebb ráfordítással előreláthatólag 10–15 évre teremtünk jobb feltételeket.

Az idei évben elkészül a Vasarely-múzeum, megnyitására 1987-ben kerül sor.

A jóváhagyott megyei tanácsi tervek jelentős beruházási elképzelésekkel (körülbelül 3,5–4 milliárd forinttal) számolnak, remélem, hogy ezek valóságosak. Főképp színházi rekonstrukciókról van szó, elsősorban a veszprémiről, ez áll legközelebb a befejezéshez. Békéscsabán is terveznek egy kisebb rekonstrukciót, és Budapesten is foglalkoznak néhány színházzal. Ez a program jóval meghaladja az 1 milliárd forintot.

Közgyűjtemények

A közgyűjtemények esetében részben műzeumi rekonstrukciók, részben múzeumfejlesztések szerepelnek a tervben. Néhány új megyei könyvtár is terveznek: a Nógrád, a Szolnok és a Hajdú-Bihar megyeit. Ezek nem új ötletek, hiszen már régóta időszerű a felépítésük. A nógrádi építése be is fejeződik rövidesen, a szolnoki és a Hajdú-Bihar megyei a tervidőszak második felében kezdődik. Egyéb részletek ma még nem ismertek, elsősorban közművelődési, illetve több funkciójú létesítmények fejlesztésére számíthatunk. Terveink szerint bővül a hálózat, a technikai feltételrendszer terén talán sikerül előbbre lépni. Elsősorban a számítástechnikai eszközök alkalmazására, a mikrofilmtechnikára és a sokszorosító berendezésekre gondolok. A körülmények nem teszik lehetővé a nagyobb méretű korszerűsítést. Ez ugyan nem célszerű és pazarlásnak tűnik, de mivel az igazi rendszert csak később tudjuk kiépíteni, nincs más lehetőségünk.

A költségvetési növekedés üteme elég lassú, és az is biztos, hogy a meglévő intézményeknél még lassabb lesz. Ahhoz hogy az intézmények az eddigi szinten működni tudjanak, célszerű, ha kiadásainkat racionalizáljuk. Fel kell készülni arra, hogy még rosszabb körülmények közé kerülünk, meg kell határozni, melyek azok a tevékenységek, ahol átmenetileg vissza kell vonulni.

A tárca központi számítógépesítési programjában szerepel a közgyűjtemények korszerűsítése, a közgyűjteményeket el kívánjuk látni számítástechnikai eszközökkel. Ennek egy szépséghibája van: pillanatnyilag anyagilag nincs megalapozva, még keressük az anyagi forrásokat.

Szükség lenne a közgyűjteményekben és a könyvtárakban dolgozók, valamint a népművelők élet- és munkakörülményeinek javítására. A minisztérium is úgy gondolja, hogy ez minél hamarabb megoldandó ügy. Ma még erre nincs döntés, úgy tudom, hogy tárgyalások folynak róla. Az alapvető kérdés: a bér-emelés. Részben központi béreszközökből, részben az intézményi létszámgazdálkodás racionalizálásával. Ez utóbbira még akkor is szükség lesz, ha a közeljövőben netán központi bérintézkedésre kerülne sor, mert az semmiképpen sem lehet akkora, hogy minden gondot megszüntessen.

Arra törekedtem, hogy reális képet fessek, fogalmazhattam volna másképpen, derűlátóbban is, de az nem lett volna igaz. *(Elhangzott – előadasként – az MKE vándorgyűlésén, 1986. augusztus 13-án.)*

Dr. Véghelyi József

Mi történik a gyermek- és iskolai könyvtárakban?

Körkép, 1986

Az elmúlt év gazdag volt a gyermek- és iskolai könyvtárakat érintő tanácskozásokban, eseményekben. A megszokott, rendszeresen megszervezett rendezvényeken számos olyan folyamatról és történésről hallhattunk, amelyek hol újszerűségüknél, hol éppen módszeres előrehaladást jelző eredményességüknél fogva jogosan tarthatnak számot érdeklődésünkre. A *Könyvtáros* szerkesztősége elhatározta, hogy egy cikksorozat keretében megpróbál átfogó képet nyújtani a gyermekkönyvtárügy e sikeres fél évének az ország különböző pontjain lezajlott eseményeiről, s ezeken keresztül az általános helyzetről, az átalakulásokról, fejlődésről is, hiszen ezek az események csak látszólag *helyiek*: valamennyi módot ad országos érdekű következtetések levonására, esetleg iskola- és gyermekkönyvtári oktatási, illetve olvasztást megkedveltető módszerek átvételéhez nyújt ötleteket. Mindenesetre szeretnénk, ha ezek a cikkek hozzájárulhatnának az e könyvtárakban dolgozók munkájának eredményességéhez.

*

Elsőnek az 1986. szeptember 8-án, Tatabányán, a József Attila Megyei Könyvtárban megnyitott, XV. Komárom megyei könyvtári hétről adunk hírt. A könyvtári hét szervezése tudatosan teremtett hagyomány a megyében, a tanácsi, a szakszervezeti és iskolai könyvtárak *egyetlen* szakmai közösséget alkotnak itt. A mindig tematikus program ezúttal az iskolai könyvtárak témája körül csoportosult. A megyei könyvtár 1982-ben kapott megbízást arra, hogy tervszerűen, tudatosan egységes hálózatba szervezze a megye iskolai könyvtárait. Ennek az országos érdeklődést kiváltó, sok szempontból úttörő jellegű feladatkörnek az eredményeiről is beszámolt a megnyitón *Koger Ta-*

más, a könyvtár igazgatója, és *Harsányi Lászlóné*, a megyei tanács művelődési osztályának vezetője. A tanácskozás résztvevői tájékoztatást kaptak arról, hogy az iskolai hálózat megszervezése azért különösen nehéz feladat, mert – külön e célra készült útmutatók hiányában – a megyei könyvtárnak kellett kidolgoznia a hálózat szervezésének elméletét és gyakorlatát, megtervezni működési mechanizmusát. Kialakultak az ehhez szükséges személyi feltételek, a megye iskolai könyvtáraiban javultak az állomány mennyiségi mutatói. Szükségképpen a könyvtári kultúra kialakítása legalsó szintjének tekinthető általános iskolai könyvtárakra összpontosult a feladatok zöme (a középiskolákban kedvezőbb helyzetből gyorsabb fejlődés vált lehetségessé). Mivel ma már az általános iskolákban tantervi anyag a könyvtárhasználat, ez is hozzájárult ahhoz, hogy a megye iskolai könyvtárainak fele-harmada teljesíteni tudja a tantervi követelményeket.

A megnyitón a továbbiakban *Sóron László*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának főelőadója tartott személyes hangú előadást, amelyet *Kovács Emilnek*, a megyei könyvtár főmunkatársának és *dr. Turi Róbertnek*, a megye iskolai könyvtári szakfelügyelőjének előadásai követték. A *Könyvtáros* kérésére dr. Turi Róbert küldte el cikkét, amelyet közreadunk.

Gyermekkönyvtárosok regionális tanácskozásának színhelye volt tavaly október első három napján a szegedi Somogyi Könyvtár. A tanácskozás programjában rendkívül változatos tematikájú előadások és bemutatók szerepeltek. *Dr. Zsolnai József* lendületes, sodró erejű előadása – *Könyv- és könyvtárhasználat az iskolában, az iskolai könyvtárakban* – egy újfajta, ám a gyerekek új művelődési formáihoz nagyon ésszerűen alkalmazkodó, azoknak szabadabb és nyitottabb lehetőségeket kínáló

könyvtárhasználati modellt ismertetett. *És mit tehetünk mi? Könyv- és könyvtárhasználat a tanácsi közművelődési könyvtárakban* című előadásában Pápayné Kemenczey Judit a könyvtárosok személyes szerepére, azaz személyiségük fontosságára hívta fel a figyelmet.

A második nap programja három egészen különböző, de egyaránt a gyermekekkel való kulturális kapcsolatteremtést elemző előadást nyújtott a hallgatóknak. *Deme Tamás* a gyermeksjtó szerepével foglalkozott – volna, ha nem terjesztette volna ki előadását szerencsésen számos ehhez kötődő, általánosabb helyzeteket és feladatokat magába foglaló kérdéskörre is. *Dr. Klein Sándor* pszichológus *Tehetség-gondozás* című előadása a gyermekekkel való kapcsolatteremtés egyes műveleiteiről úgy számolt be, hogy azokat mindjárt közönségén is alkalmazta, nagy sikerrel. *Nagy Attila* előadá-

sa pedig az interperszonális kapcsolatok bizonyos vonatkozásairól adott számot esettanulmányokon keresztül. Lapunkban Deme Tamás és Nagy Attila írását közöljük.

November végén, december elején zajlottak le országsszerte az 1986-os gyermekkönyvhét eseményei a megyei könyvtárak szervezésében. Kérésünkre a Somogy, a Pest és a Szabolcs-Szatmár megyei rendezvényekről kaptunk részletes, három különböző felfogást tükröző beszámolót. Reméljük, olvasásuk hozzájárul a hazai gyermekkönyvtárügy jelen tevékenységéről és törekvéseiről kialakítandó képhez, amelyhez természetesen minden érdekelt szakember hozzágondolja majd saját tapasztalatait. Ha e cikksokor ösztönzésére valamelyikük úgy gondolná, hogy érdemes azokat a nyilvánosság elé tárnia, továbbra is várjuk a témával foglalkozók írásait. (A. R.)

Az iskolai könyvtárügy fejlesztése a korszerű oktatás egyik alapfeltétele!

Nem lehet véletlen, hogy a *XV. könyvtári hét Komárom megyében* elnevezésű tanácskozás rendezői, a megye könyvtárügyi szakemberei éppen az *iskolai könyvtárak* kérdését jelölték meg az 1986 őszen elhangzott előadásorozat témájául. A magyar könyvtárügy számos megoldásra váró feladata között az iskolai könyvtárak gondjainak megoldása látszik a legégetőbbnek. Hogy ez a terület milyen gondot jelent, arról hadd idézzem *Tripolszky László* szavait a *Népszabadság* egy akkori számából:

„Régóta határozatok, direktívák, ajánlások, s ezzel korántsem arányban álló pénzügyi juttatások mozdítják előbbre ezen a nagyon mostoha területen az ügyet. Néhány, a szó jó értelmében megszállott, az ügynek elkötelezett tanár és szakfelügyelő munkáldokid azon, hogy az iskolai könyvtár a tanulmányi munka szerves résztvevője legyen. Hogy a gyerekek hozzászokjanak a könyvek és a könyvtárak használatához. És csakugyan sok eredmény is születik. Az iskolai könyvtárak fejlesztésének bizonyos mértékű ösztönzése, az ott dolgozók ju-

talmazása is valóság már. Mindez azonban – úgy érzem – csepp a tengerben.”

Biegelbauer Pál egyik könyvtár-szociográfiai írásával foglalkozott ugyanennek a lapnak egy másik számában *Varsányi Gyula*. Biegelbauer véleményét így összegezte: „... a hazai könyvtárügy legmostoháiban kezelt intézményei az iskolai könyvtárak.” Ugyanakkor nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az iskolai könyvtárak mennyire fontosak: hasznosak a pedagógiában, és jelentős szerepük van a diákok kulturális érdeklődésének, cselekvőképességének kibontakoztatásában. Az iskolai könyvtár használatának előnyeit a következőképpen összegzi a szerző: hozzásegít a tudás élménytelibb megszerzéséhez; a tantermen kívüli idő eltöltéséhez szabadon választható lehetőségeket kínál; kötetlenebb elfoglaltságot nyújt; a könyvtárban leomlanak az iskolai „kaszttrendszer” áthághatatlan falai; végül fórum a kapcsolatteremtésre.

E cikk szerint egyes iskolák fejlődése, könyvtáruk jelentős javulása nem kivételes anyagi lehetőségeknek köszönhető, hanem „el-

sősorban az igazgatók és a pedagógusok szakmai meggyőződése, kitartó erőfeszítése révén jött létre. Ahol nincs iskolai könyvtár, ott sokszor ez a meggyőződés hiányzik.” Ezeket a kiragadott véleményeket, amelyekhez hasonlókat bármikor találhatunk a napisajtóban, a szaklapokból mindannyian ismerjük.

Ugyanez idő tájt a *Könyvtári Figyelő* 1986/3-as számában Pápayné Kemenczey Judit a *Gyermekkönyvtáraink helyzete* című cikkében a következőket írja: „... a magyar könyvtárügyben kevés az olyan terület, mint a gyermekkönyvtáraké, ahol deklarált elvek és megvalósulás között ekkora lenne az olló.” Ugyanez az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban is igaz.

Ha iskolai könyvtáraink helyzetét és hatékonyságát vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy a fenti megállapítások többségükben meggyénk iskolai könyvtárait is érvényesek annak ellenére, hogy a megyei művelődésügyi osztály, valamint ösztönzésére mindazok a szervek, amelyeknek ez a dolguk, évek óta igen sokat tesznek hiányosságaink és lemaradásunk tolmácsolására. Biztató jelek mutatják is, hogy nem hiábavaló ez a törekvés, de a változások üteme – részben gazdasági okokra is visszavezethetően – nem a leggyorsabb. De joggal vetődhet fel a kérdés, vajon a *nem anyagi természetű feltételeket* megteremtettük-e? Azt hiszem, még nem. A könyv- és a könyvtárhasználat tantervi követelményei nem kerültek még be teljesen a pedagógiai köztudatba, a tanárok egy része nem rendelkezik a szükséges felkészültséggel, nem látják a könyvtári ismereteknek a szerepét, eszköz-mivoltát a nevelésben, nem tervezik meg a képességfejlesztés folyamatát. A könyv- és könyvtárhasználattal kapcsolatos szakkifejezések nehezebben vagy alig épülnek be a tanulók aktív szókincsébe. Nem használják a katalógusokat, nem ismerik a raktári rendet. Az 1981 októberében lezajlott tatai tanácskozáson beszélt erről *Juhász Jenő*, az MM könyvtári osztályának vezetője, s akkori véleményével többnyire ma is egyet lehet érteni. Meggyénk iskolai könyvtárai, bár állapotuk – a szaktájékoztatói hálózat működésének következményeképpen is – sokat javult, még mindig nem elég jók. Az állományok rendezését, apasztását az utóbbi esztendőkből elvégezték, de megmaradt részük sem minőségileg, sem mennyiségét tekintve nem tekinthető kielégítőnek minden esetben. A kézikönyvek terén sem megfelelő a helyzet, s az úgynevezett *munkáltató könyvek* száma is kevés. A könyv-

tárhelyiségek száma gyarapodott ugyan, de iskoláink többségében *még mindig nincs önálló könyvtárhelyiség, vagy a meglévők nem elég nagyok.*

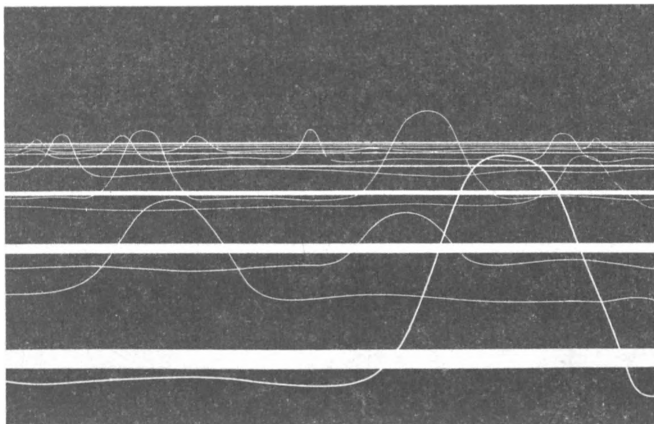
Igen nagy gond, hogy a rendezett állományok feltáráásával még nem készültek el a könyvtárosok. Az alapkatalógusok egyike-másika (főképp a raktári) elég sok iskolában készen áll, használható, de az oktatás igényei szerinti részletezőbb bontás (például analitikus katalógus) szinte egyetlen iskolában sincs. Az okok részletező elemzést igényelnének, de talán két jelenség megemlítése is elegendő: a könyvtárosoknak (ha egyáltalán kellő könyvtárosi ismeretekkel rendelkeznek, aki az állományt gondozza) kevés az idejük, illetve a katalógus-építéshez szükséges anyagi eszközök elégtelenek.

Az iskolai könyvtár feladatai közé tartozik a szaktantermek könyvellátása is, s ugyancsak a könyvtár állományából kell letétet teremteni a tanulószobák, illetve a napközi termek, s ha vannak, a tagiskolák számára is. A szaktantermek (és az egyéb, most felsorolt helyiségek) könyvellátása nem üti meg a kívánt mértéket. A könyvek drágák is, ezért a példányszámok növelése nem nagyon várható. Ha pedig a példányszám kevés, éppen a könyvtárhasználatra épülő ismeretszerzés, az egyik legfontosabb cél és egyben eszköz nem valósítható meg.

Tanárok és könyvtárosok együtt

Fontos, hogy a szaktantermi könyvigények kielégítése ne csak könyvtárosi, hanem szaktanári igény is legyen. Általában nagyon szoros kapcsolatot kell kiépíteni a könyvtáros és a szaktanárok között, mert az iskolai könyvtár csak így válhat a pedagógia mindennapi munkájának fontos eszközévé.

Sajnos, iskoláink jelentős részében a könyvtárak működési feltételei alacsony színvonalúak. Ez az alacsony színvonal nem teszi lehetővé a könyvtárban folytatott munka szakmai színvonalának emelését, fejlődését sem. Ahhoz, hogy az iskolai könyvtár eleget tudjon tenni a vele szemben támasztott követelményeknek (azaz a lehető legteljesebben elégítse ki a tanári és a tanulói igényeket), az iskola minden pedagógusának a közreműködésére szükség van. S ahogy szükséges ez az együttműködés, úgy kell megvalósítani a könyvtárral kapcsolatosan a könyvtári és a szaktárgyi szakfelügyelők összehangolt, egymást segítő munkáját is. A tan-

tárgyi szakfelügyelőknek, szaktanácsadóknak feladatukká kell tenni annak ellenőrzését, hogy a könyvtár megfelelően felkészült-e állományával az adott tantárgy oktatásának segítésére. Ugyancsak elsősorban szaktárgyi felügyelet dolga, hogy ellenőrizze, élnek-e a pedagógusok a könyvtár által teremtett lehetőségekkel.

Az általános iskolai tanterveknek ma már szerves részét alkotják a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek. Az alapfokú oktatás nyolc évére elosztva fokozatosan kell átadni olyan könyvvel és könyvtárral kapcsolatos ismereteket, amelyek a későbbi önművelés alapjait jelentik. A régi tantervek esetlegesen szerepeltettek ezzel kapcsolatos feladatokat, az újak tudatosan követelik meg az ezzel összefüggő ismeretek átadását. Éppen ezeknek az ismereteknek az átadásához szükségesek a katalógusok, a sikeres ismeretátadás nélkülözhetetlen feltétele a megfelelő raktári rend is, de az is fontos, hogy a pedagógusok maguk tudnak-e tájékozódni az ETO szerinti könyvtári rendben. Ha ezen a téren előbbre akarunk lépni, akkor a pedagógusképző intézményekben súlyt kellene helyezni arra, hogy a hallgatók, a végzett tanítók és tanárok tájékozódni tudjanak a könyvtárakban. A továbbiakban most már meg lehetne követelni a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek megfelelő tanítását is. A tanítási órákat – a lehetőségekhez alkalmazkodva – a könyvtárakban kellene megtartani. Hogy ez ma még mennyire nincs így, a tanév eleji, tavaly októberi statisztikák tanúskodnak róla, hisz a tantervi előírások óraszámja és a statisztikában jelentett teljesített óraszámok között igen nagy az eltérés. A statisztika sze-

rint nagyon kevés a könyvtárban tartott órák száma.

Az iskolai könyvtárosok arra törekednek, hogy munkájukkal minél jobban segítsék az oktatást. A szaktájékoztatói hálózat – tulajdonképpen az iskolai könyvtárak hálózatba szervezésével egyidejűleg – megteremtette közigazgatási egységenként az iskolai könyvtárosok munkaközösségét is. Ezek a munkaközösségek néhány éve leginkább a tárgyi feltételek kialakításán fáradoznak, de az utóbbi időszakban már a tanítási órákhoz kapcsolódó módszertani foglalkozásokat is szerveztek (könyv- és könyvtárhasználati órák voltak többek között Bábolnán, Esztergomban, Kisbéren és Komáromban). A szakfelügyelet a szaktájékoztatói munkaközösséggel együttműködve olyan módszertanilag hasznosítható videofelvétel-sorozatot tervez, amely az alsó tagozatos pedagógusok számára jelenthet segítséget, s alsó továbbképzéseken vetíthető. Eddig egy felvétel készült el, s betegség miatt a munka rövid ideig szünetelt. Az idej tanévtől – reméljük – folytatni lehet a módszertani videoanyagok készítését.

Azokban az iskolai könyvtárakban, amelyekben rendelkeznek a feltételekkel, meg kellene kezdeni az információs központ kiépítését, azaz minden információhordozót *az iskolai könyvtárban* kellene nyilvántartani, s ez utóbbi katalógusaiban feltárni, mert csak így kapcsolható be a mindennapi pedagógiai munkába az anyagok nagyobb része. *Tóth Dezső* szerint, ha valamilyen dokumentum nem kerül be valamilyen gyűjteménybe, kiesik a szervezett rendszerből, bizonytalan, hogy eljut-e a

felhasználóhoz. Egyébként a nevelőtestületeknek, ha feltárták már az összes információhordozót – meg kellene szervezniük a különböző dokumentumok célirányos és komplex pedagógiai alkalmazását. A dokumentumok kiválasztása, pedagógiai felhasználása, illetve ennek megtervezése és megszervezése a könyvtáros és a szaktanárok együttműködését követeli meg.

A forrásközpontnak, információs központnak a meghonosodása, kifejlesztése, hosszú fejlődési folyamat eredményeképpen valósulhat meg. „... jelenleg csak elvétve található egy-két olyan oktatási intézmény, amelynek könyvtára a forrásközpont kritériumainak megfelel.” – ezek pedig *Győri Gáspár* megállapításai.

Ahhoz, hogy a tantestületek és a könyvtárosok összehangoltan, egymást segítve tervezzék a könyv- és könyvtárhasználati munkát, feltétlenül szükség van igazgatói szintű tervezésre is. Az iskolaigazgatónak ismernie kell saját iskolájának könyvtárát, ismernie kell a tantervek vonatkozó részeit, s tudatosan kell az azzal kapcsolatos feladatokat megszabnia. Nem elég például az efféle munkatervi feladat megjelölése: „Figyelemmel kísérjük a könyvtár fejlesztését.” Ha az igazgató is tervezi a könyvtárral kapcsolatos munkát, akkor az egyes részmun- katervek is tartalmazni fogják a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatásával kap- csolatos feladatokat. Ellenkező esetben el- sikkadhat az egész ilyen jellegű feladatsor.

A tatai tanácskozáson hangzott el az is: „Az a jó iskola, ahol a nevelőtestület valamennyi tagja »könyvtáros« is, s az iskola első számú »könyvtárosa« pedig maga az igazgató”. Jó lenne egyre több ilyen iskolát látni!

A középiskolák többségében elfogadható- bak a könyvtárak működési körülményei. Na- gyobbak a beszerzési keretek, jelentős a könyvállomány anyaga, s eléggé elfogadható az állományok minősége is. A könyvtárosok stá- tusa is megnyugtatóbb, mint az általános isko- lákban. A gimnáziumokban a fakultációs lehe- tőségek okoznak gondot – paradox módon ép- pen a maguk gazdagsága miatt. A fakultációs könyvigényeket a közművelődési könyvtárak nélkül kielégíteni nem is lehetne.

A szakközépiskolákban a szakmai anyag ok- tatásába nagyobb igyekezettel kellene bevonni a szakmai könyvállományt, s közművelődési anyag gazdagításával, népszerűsítésével előse- gíteni a fiatalok teljes értékű emberré nevelé-

sét, s jóvátenni a művészetek terén mutatkozó tantervi hiányosságokat.

A középiskolákra is vonatkozik a tantestület és a könyvtáros, az igazgató és a könyvtár kap- csolatáról az általános iskolákkal kapcsolatban lejegyzett néhány gondolat. A középiskolák feltételezik, hogy a hozzájuk érkező tanulók tisztában vannak a könyv- és könyvtárhaszná- lati ismeretekkel. Sajnos, sok esetben ez egyál- talán nem így van, vagy csak részismeretek birtokában érkeznek a tanulók az iskolába. Eb- ből következik, hogy bizonyos feladatokat, amiket az általános iskolák működési körülmé- nyei miatt nem végezhettek el, a középiskolák- ban kell teljesíteni.

*

Reméljük, hogy az általános iskolák helyzete egyre jobb lesz. Lassan-lassan valóban lesznek önálló helyiséggel rendelkező könyvtárak, jól képzett, s helyükön hosszabb ideig megmará- dó könyvtárosok, a könyv- és könyvtárhaszná- latot komolyan vevő, a könyvtári lehetőségek kihasználását lelkesen tervező tantestületek és igazgatók. S reméljük, hasonlóan fog alakulni a helyzet a középiskolákban is. A könyvtár pedagógiai lehetőségeit a középiskolákban is egyre jobban ki kell használni.

Az iskolai könyvtárak fejlesztése minden is- kolatípusban oktatáspolitikai érdek, mert az is egyik eszköze az *egyenlőtlen feltételek felszámó- lásának*. Korszerű oktatás a könyvek állandó jelenléte nélkül nem lehetséges!

A könyvtárosoknak és a tantestületeknek mindent meg kell tenniük azért, hogy a több- könyvű oktatás elérje célját, azért, hogy a fel- növekvő nemzedék olvasó, az ismeretszerzés önálló útján is járni tudó ifjúság legyen.

A könyvtári hetet megelőző időszakban hangzott el a rádiókabarében az olvasás „nek- rológja”. Ezt valójában a szerzők is azért szó- laltathatták meg, hogy ne kerülhessen sor az olvasás elsíratására. Meg kell hát fordítanunk a „tréfát”, s az ott elhangzottakkal szemben a következőket mondani: *Ne* halványuljanak el az Egri csillagok; *Ne* menjen nyugdíjba Nemo kapitány; s *ne* mondjuk a könyvre soha: „Isten veled! Béke soraidra!” Ahhoz, hogy a könyvtá- rak szerepe ne csökkenjen, s az olvasni tudó ifjúság valóban olvasson is, *mindnyájunk* mun- kájára szükség van, s reméljük, fáradozásaink nem lesznek hiábavalók.

Dr. Túri Róbert

Gyermekkönyvtár, gyermeksajtó, gyermekhiteink...

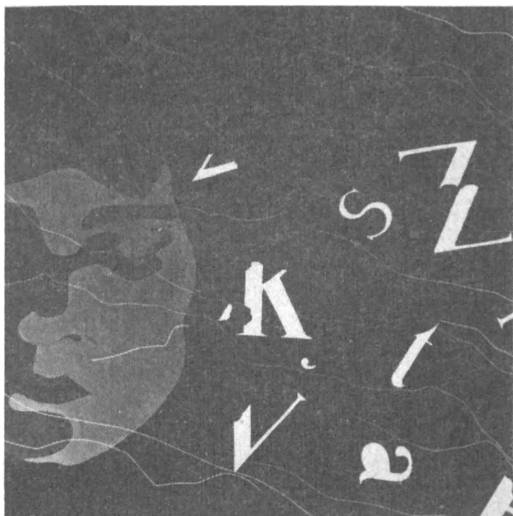
Bródy János egy ismert dalában énekelte meg *Koncz Zsuzsa* azt a nevelési alaphelyzetet, amelyből kibontható a könyvtárról, gyerekről, újságról való közös elmélkedésünk. Így kezdődik a *Mire felnő a gyerek* című dal: „Óvó néni kérem, mért kell szépen játszani, / kérdezte Réka kíváncsian, / Óvó néni kérem, mért kell rendet tartani, / kérdezte Áron kíváncsian...”

Valaki nem tud valamit – s ezért kérdez. Ha hagyják. S ha választ kap, tovább kérdez. Normális esetben ezt hívjuk párbeszédnek. S ez az a beszédmód, amely gyermeknevelő intézményeinkben – tisztelet a kivételnek – meglehetősen hiánycikk. A gyermekkort túlbeszéli, lepiszergi az intézmény: a természetes élmények ízét, szagát, érzetét kicserélik a güggyögés műanyag formáira, s a gyermeki figyelem önfeledt „eroszát” maga alá gyűri a koravén ráncokat hozó, „nagypolitizáló” hivatalnok-zsargon, a divat-agresszió, a divat-erotika. Bródy éneke fanyar, megkeseredő tanulsággal zárul: „Mire felnő, mindent megtanul, / Mire felnő, mindent megtanul, / Mire felnő, elfelejti már, hogy volt idő, / Mikor még kérdezett, mikor még válasszra várt, / és az nem volt mindig érthető.”

Telitalát ez a néhány sor! Többértelmű szimbolikájában egymást egészíti ki a két jelentés. Az utolsó sor utalhat arra is, hogy a gyerekek számára *valaki* vagy *valakik* válasza nem volt érthető. De sejtet egy másik jelentést is: talán az nem volt érthető, hogy a gyerek *kérdezni mert...*

A méltatlanul elfelejtett magyar pedagógus-zseni, *Karácsony Sándor* írta meg évtizedekkel korábban, hogy egy természetes helyzetben mindig az kérdez, aki valamit nem tud (azaz a növendék), s az felel, aki telítettebb (tehát a nevelő). Iskolarendszerünkben ez éppen fordítva működik. A *formailag* többet tudó – a tanár – kérdez, s annak kell válaszolnia, aki kevesebbet tud – a gyerekek. A pedagógiának ez a természetellenes helyzete, a „kérdve-kifejtés”, még a merev, *Herbart*-féle német iskola megcsontosodott öröksége. Alapvető intézményi fensőbbtség, gőg van e szereposztás mélyén: az oktató meg van róla győződve, hogy amit mond, átad a gyerekeknek, annak az biztosan kell, sőt *éppen arra* van szüksége. Ahogy *Kontra György* idézte szellemesen *Seneca* példáját: az ókori bölcs megállapította, hogy minden *római polgárnak* elég napi hat órányi alvás. Persze, *Seneca* már öreg volt, amikor ezt kikösködtte, s nyilvánvalóan eszébe sem jutott, hogy egy – akár római – csecsemőnek, kisgyerekek mennyi a valódi, nélkülözhetetlen alvásigénye. (Meg is látszik, hogyan nevelt a bölcs: az ő tanítványa volt *Néro* – mondhatnánk cinikususan.) Tehát: vagy elfogadjuk az ember fejlettségi szintjének életkorral változó szükségleteit, és ahhoz alkalmazkodunk; vagy nem fogadjuk el (esetleg spekulatív módon „kitaláljuk”), ekkor viszont nem nevelünk, hanem idomítunk. *Kulturális agressziót* követünk el. A lelki agresszort nem érdeklik a valós igények. Ő kérdez – ő szól.

Miért említem ezt a *gyermekkönyvtárosok* kapcsán? Azért, mert számomra reményteljes ellenpélda az ő munkájuk! A könyvtáros akkor végzi jól a dolgát, ha rögtön a legelején *kapcsol-*

latot teremt, épít ki a gyerekekkel. Megtudja, mi érdekli, mire kíváncsi. Engedi kérdezni, felszabadítja. A jó gyermekkönyvtárosnak erre több esélye van, mint némely iskolai tanárnak, hiszen nem köti tanterv, csak a természetes viszony velejárói: az empátia, az elfogadás, a másakra figyelés, az életkori szükségletek ismerete. Vannak persze külső korlátai az ő munkájának is – például a gyermeksjátó minősége. Erről a későbbiekben még szólnunk. Most hadd maradjak Áron és Réka kérdéseinél. Örülök, hogy a gyermekkönyvtárt olyan helynek tudhatom, ahol szabad kérdezni. És ez éppúgy érthető, mint a kérdésre adódó válaszok.

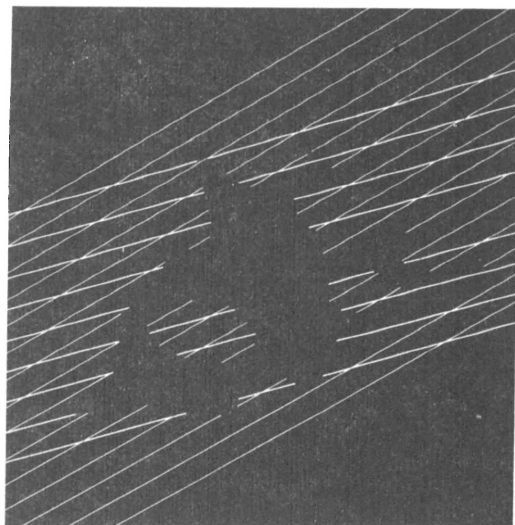
Kötőanyag két kötőmb között?

Kérdezzük, mi is: lehet-e a gyermekkönyvtár „ragasztó” az élet két oly kemény, különálló tömbje közt, mint az iskola meg az utcai valóság? S az elidegenedés korában összekötheti-e a másik két „megkövesedett” lét-tömböt: a családot és a gyereket? Feltételezem, hogy lehet! Ha megújul. Ha megtalálja a megfelelő nyelvet, a gyerekhez illő viszonyt, a közös hullámhosszot az iskolával és a családdal. Az utóbbihoz való kapcsolódás lenne a legsürgősebb, ám a család, mint életforma korunkban alig megközelíthető, alig képes kapcsolódásra. A család súlyos konfliktushelyzete társadalmi válság. Erről beszélt 1986 tavaszán, egy előadásban Pozsgay Imre: „*A mobilitásban a legnagyobb sérülés a családot érte... Családok tízezrei váltak szét. A társadalom gyermekcsoportjai útrakeltek. Nem érkeztek meg sehová.*” „Eszmény nélküli gyerekek sokasága alakul?” – kérdezte a Népfront főtítkára, a hazai oktatásügyet elemezve.

Kellemetlen, drámai kérdés. Nem felejtethő el. Nem szépíthető rózsaszínre a válasz, amire az egyéni és a társadalmi lelkiismeret várakozik. Rajtunk is múlik, hogy érti – esetleg mireánk – az utánunk következő generáció József Attila keserűségét: „... a sirt, hol nyugszik atyja, kellene megbotoznia”. A mai felnőtt társadalom – tanár és lapszerkesztő, író és könyvtáros, grafikus és szülő – lelke rajta: mire oktadjuk a gyereket. Jó szóval és játszani is engedve –, hogy József Attila gondolatait folytassuk. Ehető szellemi ételhez szoktatva? Vagy „a lovak közé dobva a gyeplőt”, azt sem bánva, ha gyerekeink piszkos vizet isznak és lassan betegítő mérget fogyasztanak a szórakoztatóipar automatáiból? Ezzel a kérdéssel a gyermek-

könyvtárosnak is szembe kell néznie, amikor afelől dönt, mit kínál olvasóinak. Bizonyára mindegyikünk eltűnődik a helyzet adta kérdéseken: – melyik gyermeklap és gyermekkönyv nyelve, üzenete veszi figyelembe a gyerekek szükségleteit? Igazodnak-e a korosztályi rétegekhez a lapok? Van-e szándékukban egyáltalán – cikkeik, képeik tanúsága szerint – a korosztály-igényeknek való megfelelés? Mit kínálnak a szellemi étlapon? Vezércikk-szürke beszámolókat a „kicsinyített nagypolitikáról”, felnőttekre kacsintó szexuális csemegét, a szubkultúrák divat-édességeit, az olcsó képregeny-rágógumikat? Tisztességesek-e a gyermek-közönségért vívott szórakoztatóipari „szabadverseny” eszközei? Valóban az volna a *kreativitás*, amit ezek a lapok fölmutatnak a gyerekeknek? Tényleg fejlesztik ezek a művek a gyerekek legjobb képességeit, vagy továbbra is ismerethalmazokkal zsonglörködnek, éretlen vágyakat gerjesztenek? Arányban áll-e a lapok, könyvek ára a bennük foglalt minőséggel? Adnak-e „beváltható”, értékes példát gyermekségből, férfiaságból, nőiességből, vagy csak a „minta, érték nélkül” példányai szaporodnak? S ezzel eljutottunk Pozsgay Imre kérdéséhez: eszmény nélkül gondolkodó gyerekek sokasága alakul?

A gyermekkönyvtáros áll a polcok, asztalok mellett és válogat. Dönt és ajánl. Ha gyerekek közt, velük él, akkor jól ismeri őket, és képes arra, hogy érettségük és érdeklődésük szerint vezesse, igazítsa művelődésüket. A megoldás kulcsa elsősorban nem a könyvtáros, vagy nem egyedül a könyvtáros kezében van. De időn-

ként mégis a kezébe kerül. Nyitott, érzékeny értelmiségiként sokat tehet a gyerekek tájékozódásáért, a valóság iránti érzékenység fejlesztéséért. Igenis lehet „kötőanyag” a gyermekkönyvtár! Lehet közvetítő két élethelyzet, két kényszerhelyzet között. Úgy, hogy szakismerete, valóságismerete és gyermekismerete révén a könyvtáros egyidejűleg szocializál és perszonalizál, segít a világban való hely megtalálásában és a családhoz hazatalálásban, az egyéniség kialakításában és megszeliidítésében.

Iskolai könyvtár, menedékhely, Sarolta

Három példával illusztrálom mondandómat. Az iskolai könyvtárak ügyét évek óta próbáljuk a *pedagógiai progresszió céljaira* is hasznosítani. De ehhez az kell, hogy legyenek megfelelő iskolai könyvtárak. A Népfront egyik munkabizottságának tagjaként és tizennégy éve reformkísérletet végző pedagógiai kutatóként – kollégáimmal – már több javaslatot tettünk a könyvtárak és az iskolák együttműködésére. *Zsolnay József* választható tantervvé előléptetett kísérlete olyan kihívás már az iskolák számára, hogy a legmoverebb tantestületeknek is el kell gondolkodniuk a működő modell sikerén, képességfejlesztő erején. Munkacsoportunkkal mi is ehhez ragaszkodunk. Esztétikai-művészeti nevelési kísérletünk gyakorlata bizonyítja: a kéznél levő osztálykönyvtár egy minőségi fokozattal feljebb emeli a tanulás szintjét. Ehhez kapcsolódik egy fontos lélektani kiegészítés. Az elkülönült iskolai könyvtárak fölbecsülhetetlen segítséget adnak a gyerek készüléséhez, pszichikai fölfrissüléséhez, ha nyitott teret, állandó békét, „csöndtermet” biztosítanak. Legyenek az iskolai könyvtárak olyanok, mint az indiánok totemoszlopai: adjanak „sérthetetlenséget” az oda betévedő nebulóknak! Legyen az iskolai könyvtár *azilum*, *menedékhely*, föllélegző sarok, rekreációs terem, az Ady megénekelte búvóhely, Bakony – a becsöngetős, merev iskolai időbeosztás és a tantárgyak „vármegyerendszerében”! Jogos a kérdés: most miért nem azok a tantermek? Miért nem valósította meg az iskolarendszer a Hazafias Népfrontnak azt a javaslatát, amelyet a Művelődési Minisztérium évekkal ezelőtt állásfoglalásként elfogadott? Úgy tűnt, ez ügyben döntés született. Ide illő, ezért idézem ismét Pozsgay Imre szavait: „*Nem igaz, hogy vannak jó határozatok, csak rosszul hajtják vég-*

re! Ha nincs jó végrehajtás, akkor az nem határozat!” Most, az oktatási törvény életbelépésekor különös aktualitása van e kijelentésnek, az iskolai könyvtárak szempontjából is.

Eddig inkább külső feltételekről beszéltem, hadd szóljak pár szót a belső, emberi tényezőről is, a „lágý” feltételekről, hogy számítógépes könyvtári korszakunk „softver”-jét az emberre is alkalmazzam. Egy általam nagyra becsült, többgyermekes családanya nevét említem, *Bálint Saroltát*, mert eszembe jut róla egy pszichológiai tétel, mely megerősíti a *nevelői szeretet életkorhoz kötöttségét*. Azt állítják a lélektan szakértői, hogy a felnőttek kapcsolat-teremtő képességének, szeretni-tudásának az az egyik feltétele, hogy gyermekként megkapták-e azt a simogatás-„mennyiséget és -minőséget”, amely e képességek forrása. Ha jól emlékszem, egy nyugat-európai tudós összefüggést vélt találni a gyermekkori „tarkósimogatás” és a majdani felnőtt gyöngédsége között. Nos, a példabeli Sarolta nem mulasztotta el gyermekei fejét kezébe, tenyerébe fogni, minden este szép szóval mesét a fülükbe duruzsolni. Így talán nem véletlen, hogy szeretetet továbbadni képes gyerekei kultúrközvetítő pályákra léptek, pedagógusként, könyvtárosként. A példát azért mondtam, mert állítom: minden gyermekkönyvtáros képes ennek a családi szerepnek a betöltésére; képes a gyermeki tudat „kézbevitelére”. Úgy tudom, kettő kivételével az ország valamennyi gyermekkönyvtárosa: nő! Bizonyára tapasztalatból tudja, milyen elmondhatatlanul igénylik ezt a szellemi „anyaszerepet” a *szeretet-inségben* szenvedő mai gyerekek! Legyen hát menedék minden iskolai és gyermekkönyvtár, legyenek emberiségre, szeretetre nevelő „Sarolták” a könyvtárosok!

Értelmiségi tudat és a kultúra menedzselése

Mielőtt bárki félreértene az előbbi gondolatokat, hangsúlyozom, hogy nem pusztán „érzelmi” lénynek tekintem a gyermekkönyvtárost, hanem – bármennyire nem szoktuk ezt kimondani – ésszel és akarattal rendelkező értelmiséginek, az értelmiségi szó alatt nem „diplomást” gondolva, hanem az „értelmeség” magát művelő létformáját. Valljuk be, társadalmi hierarchiánkban még a pedagógusoknak is kérdéses volt sokáig, hogy magukat értelmiséginek merjék-e számítani, a gyer-

Ki mit főz, ki mit eheth?

mekkőnyvtárosok, akárcsak a tanítók, a képzeletbeli létra legalsó fokán érzik magukat. Mintha akár egy csepp is igaz lenne abból a velejéig hamis, torz vélekedésből, hogy kisebb a tudása és az értéke annak, aki fiatalabb emberekkel foglalkozik! Tanulhatnánk az állatvilágból, ahol magától értetődik, hogy a legnagyobb figyelem és csapatbeli elismerés a *kölyköket gondozó egyedeket* illeti. De térjünk vissza témánkra! Azért írok az *értelmiségi lét* szükséges „*öntudat-reformjáról*”, mert a gyermekszajtó-ügy most folyó vitájából rendkívüli módon hiányzik a gyermekkönyvtárosok szava. Annak idején ők hívták fel a figyelmet több gyermekkönyvíróval, kutatóval, *Petrolay Margittal, Janikovszky Évával, Vargha Balázssal, Trencsényi Lászlóval* együtt – arra, hogy minden szocialista országban van már fóruma, újságja a gyermekirodalomnak, kritikának, csak nálunk nincs mindmáig! Ez idő tájt is akad olyan gyermeklapszerkesztő, aki a világszerte terjedő integráció korában azt hangoztatja, hogy a „polihisztorok kora lejárt” – sugallván, hogy nem a világkép teljességét, összetettségét kell szolgálnia a gyermeklapnak, hanem a szakosodását. Nagyon jó lenne hallani ugyanerről a gyerekek igényével naponta találkozó tanítók és gyermekkönyvtárosok véleményét, gondolatait!

A művelődés segítő támogatása (zengzetes szóval a „kultúra menedzselése”) úgy jelentkezhetne a gyermekszajtó területén, hogy a szerkesztőségek „megrendelőként” fogadnák olvasóikat és hiteles közvetítőkként, *társzerzőkként* kezelnék a gyermekkönyvtárosokat, olvasáskutatókat, tanítókat. Ha a könyvtárosok *szakmai öntudata* szakmai érvekkel jelentkezne nyilvános művelődési fórumokon (ha ugyan vannak ilyenek), az ő állásfoglalásukat érvényes véleményként kellene a szerkesztőségek figyelembe venniük. Ilyeténképpen más „gyermekkulturális” területek szakértőivel közösen kialakulna, megvalósulna a gyermekkorosztályok *érdekvédelme*. (Az Úttörőszövetség kulturális bizottságában évek óta ezen fáradozunk.) Bármilyen meglepő, de logikailag mégis belátható, hogy a legkisebbeknek is szükségük van az érdekvédelemre – éppúgy, mint a legnagyobbaknak. Minderről azért kell beszélnünk, mert úgy tűnik, hogy a jelenlegi gyermekszajtó nagyobbik része nem a gyerekek tényleges szükségleteinek megfelelően kínálja áruját, másrészt a könyvtárosok mindinkább felnőni látszanak saját *értelmiségi, gyermekkulturális menedzser* szerepükhöz.

Lassan egy éve folyik a vita a gyermekszajtóról. A Népfrontban, az Írószövetségben, a *Kortárs* hasábjain, szerkesztőségi előszobákban, magánbeszélgetésekben. És persze – a könyvtárakban.

Nem feladatunk, hogy itt összefoglaljuk a vitát. Ám két fontos jellegzetességét érdemes kiemelni. Az egyik az a megemlitendő tény, hogy határozott jelei vannak egy szükséges megújulásnak. Az egyre átgondoltabban szerkesztett *Kisdobos*; a régóta kiváló minőséget kínáló, de szegényes külsejét, „senkiföldjén” való terjesztését javítani akaró, igényes *Kincskereső* vagy az új ismeretterjesztő biológiai, számítástechnikai lapok egyidejűleg törekednek a korszerű lapformálásra, a magas színvonalra és az életkornak megfelelő nyelvezet használatára.

A másik tendencia egy régóta jelenlévő elmentmondás: vannak lapok, ahol megtalálható mind a lekezelő gügyögés, mind a koravén „fölebeszélés” (és mellébeszélés). A vita egyik első érdemi elemzője, Vargha Balázs maradék „malomporból”, azaz szemetes liszthulladékból süített pacsmagnak mondta a gyermekszajtó ezen fajtájának szomorú „állagát”. A Népfront olvasó népert munkabizottságában *Kristó Nagy István* és *Fekete Gyula* még sötétebbnek látták a helyzetet és a termékeket, amelyeket „mosléknak”, illetve „szellemi környezet-szennyezősnek” minősítettek. Szó ami szó, egyik megállapítás sem hízelgő a kulturális egészség, avagy a metaforikus gyermekszajtó-„eledel” minőségére nézve! Mondhatnánk persze, hogy *de gustibus non est disputandum*, azaz az ízlésekről nem lehet vitatkozni, de hát nem ízlés kérdése az, ha egészségre káros az étel! Alapvető kérdés, lehet-e ezen változtatni, s akarnak-e az érintett szerkesztők lényegi változást? Értik-e egyáltalán, hogy ebben a vitában nem a mundér becsületét kell védeniük, hanem minden építő kritikát és javaslatot a gyermekkulturúra érdekében szükséges fölhasználniuk? Hogy *jobb* legyen a gyermekszajtó, mint most. Nincs egyensúly a vitázók véleményei között. Mondhatnak bármit a kritikusok, az újságok sorsa a szerkesztők kezében van. Addig, amíg semmi következménnyel nem jár a szerzői jogok (és az olvasói ízlés) megkerülése, az áttekinthetetlen maszatalással külföldi lapokból kifotózott képgények átvétele, az esztétikai minősítés szintjét el sem ért kinrímes versikék özönöltetése, valódi iskolagon-

dok helyett kispajtás-álesemények sorolása; amíg nem tudja egy lap eldönteni, hogy kisgyerekekhez is akar-e szólni, vagy csak serdülőkhez – addig hiába születnek elemzések a sajtóról, addig marad a közös nyelv hiánya, s a Bródy-dal fintora: „a helyzet jó... de nem reménytelen”. Vagy mégis? Vannak szerkesztőségek, ahol meg vannak győződve arról, hogy a gyerekek csak azt kívánják, amit a lapok nyújtanak, s mivel ellenpróbára nem kerül sor, minden más érv természetesen bizonyíthatatlan. Hiába készültek a Könyvtártudományi és Módszertani Központban vizsgálatok, olvasásszociológusok és gyakorló könyvtárosok felmérései, amelyek a jelen kínálat rossz hatását bizonyítják, a szerkesztőségek magabiztosan adják – ugyanazt. Vajon miért nem jutnak el *Kamarás István, Gereben Ferenc, Nagy Attila, Fioláné Komáromi Gabriella, Pápayné Kemenczey Judit* vizsgálatai az érdekeltekhez?

Kérdés, hasznos-e, hogy olyan kevés kézben összpontosul a magyar gyermeksjtó egy része? Jó-e, hogy ugyanahhoz a szerkesztőhöz még további négy-öt gyermekkiadvány is tartozik? (Példaképpen: A *Pajtás* főszerkesztője jegyzi a *Pörgető*, a *Hahota*, a *Kockás*, a *Pajtás PIF Magazin* lapokat, sőt most jött ki szerkesztésében a legújabb lap, a 38 forintos *Képirás*.) Van ezekben a lapokban életkori vagy

stílusbeli különbség? Nincs is mit kérdezni a korosztályok másságával kapcsolatban, mert a főszerkesztő már előre tisztázta magát ezen életkori ügyekben, mondván: „a moziműsor böngészése közben *sem* törődik senki a Mokép ajánló vagy tiltó csillagaival, amikor otthon egyfolytában ömlik, *korhatár nélkül* a látnivaló a televízió képernyőjéről vagy a videokazettáról.”

Igaza van. A *Kockásból*, a *Pajtás PIF Magazinból* is ömlik. Most már csak azt nem tudom, hová dobjuk el a *fejlődéslelektant*, hogy zavarba ne hozza a kritikusokat? A szerkesztőségeket úgysem lehet. Olvashatjuk: „Mi azért nem vagyunk zavarban, mert valóban gyermekközegben mozgunk...”. Mi is következik a fentiekből az életkorra vonatkoztatva? Nyilvánvalóan az, amit korábban is állított Somós Ágnes: „lassan már csak írott malaszt, hogy melyik korosztálynak készül egy-egy lap.” Valóban így volna? S ha igen, kinek jó ez?

Van megoldás?

Azt hiszem, gondunkat máshonnan kellene szemlélni. A legjobb időben készítette el a Művelődési Minisztérium a *kultúra elüzletiesedéséről* szóló dokumentumot. Most időszerű. Szemmel láthatóan konjunktúrája van a gyerekek számára kínált áruknak. A gyerekek megveszi a szülő azt is, amit hasonló összegben magának már nem venne meg. Egy meghasonlott értékekkel terhelt világban, amelyben a gyerek önállósodik és leszakadóban van a családról, versengenek a tizenévesek kegyeiért. A szülők, a bazarárosok, a könyvkiadók, a hanglemez-, a film-, a diszkódivat üzletemberei. Jó üzlet lett a gyermeküzlet! Nem érdemes álszemérmes mosollyal eltakarni a valós piacviszonyokat, érdekeltségeket ezen a területen. Kell a minőség versenye! De akkor *legyen minőség!* És legyen egyenlő esélyekkel indítható a verseny! A nagyhalak megeszik a kishalakat. Furcsa lenne most a verseny és a monopólium kategóriái mellett a *szocialista kultúra* feltételeit emlegetni. De hát ha nem pusztán díszítő pántlikának gondoljuk ezt a szókapcsolatot, hanem *tartalmi* megkülönböztetésnek, akkor *meg kellene vizsgálnunk a szocialista kultúra gyermeksjtóját – vagyis gyermekkultúránk szocialista jellegét!* Ez a minőségi különbségtétel nem intézhető el azzal, hogy ha a gyerekek nem tudnak eligazodni a világ dolgaiban, félnek a háborútól, rettentik őket a terror... akkor

minderre csak politikai cikkek közlésével felelnek újságjaik. Nem hihetjük, hogy a „nagypolitizálástól” lesz szocialista egy gyermeklap. Mi értelme a gyermeklapszerkesztés koravénységének, ha a „kis” – azaz gyermekméretű – iskolapolitikával, reformpolitikával, tantárgyi vitával nem tud érdemben foglalkozni?

Lehet, hogy mégis abból kellene kiindulni: csak olyan étel hasznos az éhes fogyasztónak, amely jó az egészségének. Ebben akár meg is egyezhetnénk szerkesztők és irodalmárok, pedagógusok és írók. Hja, írók. Milyen tanulságos, hogy negyven évvel korábban olyan „gyermekírók” voltak a gyermeklapokban, mint *Illyés Gyula*, *Nagy László*, *Zelk Zoltán* és mások. Lehet, hogy szegénység ide, gazdagság oda – az étel íze mégiscsak a szakácsokon, pékeken múltott?

„Magunkban hordozzuk orvosságát...”

Akármilyen is lesz a gyermeksjajtó, a könyvtárosoknak mindig lesz lehetőségük a tudat pici reformjainak megindítására. Ahány helyen jártam eddig külföldön, az öntevékenység és az újító öntudat mindenütt példát mutatott a könyvtárosi kreativitásra. Arra az alkotó munkára, amely nem várja meg, hogy „megengedjék” vagy megtervezzék, teszi a maga dolgát, soha nem mondva le arról, hogy egyszer nagy léptékben is megvalósulhat, ami mikroszinten jól működik. Franciaországtól eltanulhatnánk az elsősök-másodikosok kis osztályújságjait, amelyeket a tanító nénival szerkesztettek ígéretes irnitudasuk első jeleiből és verstermő, elbeszélő kedvükből. Spanyolországban és Jugoszláviában a gyermeklapok magas képzőművészeti színvonalát lehet csodálni, különösen a horvát gyermeklap emelkedett az esztétikai minőség magasabb szintjeire. Bulgáriában, a hagyományos „csitalistékben” (művelődési ház és könyvtár együttese – a szerk.) benőseges a gyermekolvasók foglalkoztatása, és az újságok minden kitüntetett helyén érezhetjük a gyermekkultusz legpozitívabb jeleit.

*

Hogy nálunk mit tehet a gyermekkönyvtáros a gyermeklapokkal és a gyermekolvasókkal? Sok mindent. Például új animációs filmtechnikát készíttethet gyermeklátogatókkal, gyöngé képregény-klisék másoltatása helyett, ahogy

atárszentgyörgyi kisiskolásaink csinálták tanárunkkal. Kollektív gyermekmunkákat festhetnek olvasmány- és meseélményeik alapján, ahogy egy komlóci cigányosztályunk tette *Pongrácz Éva* tanárnő, majd *Macskássy Kati* filmrendezői segítségével; átírhatják a gyermeklapok meséit, ahogy pesti hátrányos helyzetű gyerekeink tették a Lenhossék utcai kísérletben; zenét szerezhetnek a lapokban megjelent versikéknél minőségileg jobb, saját parafázisokra. Összegyűjthetik öregapjuk meséit és együtt dolgozhatnak közös mesekészítéssel, mint a lakótelepi „Wagga-Wagga” történetet szerkesztő író barátunk gyerekei... (*Kamarás István Bumbala* című könyvében).

Leginkább persze azt ajánlom a gyermekkönyvtárosoknak, hogy valósítsák meg a könyvélmények és az alkotó ötletek békés egymás mellett élését. A tolerancia és a pluralizmus, a megengedés és többoldalúság jegyében. Azaz, működtessék a könyvtárosok a „kettős”, „hármás” és többszörös nevelést! Éppen a hajdani „egyetlen csapás” kudarcából okulva, adjanak lehetőséget, hogy a más-más alkatú gyerekek olyan olvasnivalót kapjanak a kezükbe, ami nekik (és éppen nekik) fejlesztő hatású, képzeletindító, cselekvést katalizáló. Az egész magyar kultúrából keressenek a gyerekek számára hasznos és tiszta forrást. Ez nem fogja azt jelenteni, hogy eltűnnek a létező korosztályi jellegzetességek és igények, hanem, hogy valóban nincs külön gyermekesztétika és felnőttesztétika. A szempont azonban a gyerekek érdeke legyen mindenkor, azon régi bölcsesség értelmében, amely szerint „*Mindent lehet, de nem minden hasznos...*”

A gyermeksjajtót illetően az ajánló, a válogató szerepe vár a könyvtárosokra. A *Kincskereső* típusú igényes lapok mind tartalmuk, mind mostoha terjesztési körülményeik miatt megérdemlik a könyvtárosok kiemelt támogatását. Természetesen mindig lesznek olyan olvasók, akik vonzódnak a sztárfotók, a drága és sokszor felületes témájú színes képek, a rágógumiként fogyasztható képregények világához... De nem az a könyvtárosok dolga, hogy keresztes hadjáratot viseljenek a kommersz „értékek” ellen. Mutasson a könyvtáros olyan más és igazi értékeket olvasóinak, amelyek maguk segítik a gyerekeket jobb döntésekhez, igényesebb választáshoz. Végző soron nem az a baj, ha valahol beteg az ízlés. *A döntés képessége gyogyítható.*

Deme Tamás

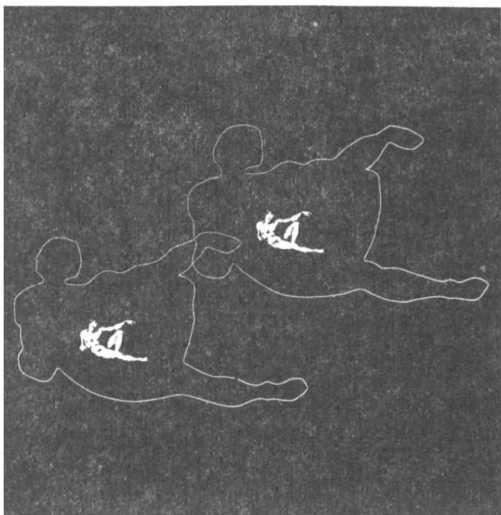
Pügmalión a könyvtárban avagy felfedezésre vágyó tehetséges gyerekek

Az utóbbi néhány évben kétségtelenül divatos téma lett a *tehetség* a hazai pedagógiai sajtóban. A kérdéskör történeti hátterét is felvillantó írások többnyire az 1957-es, első szovjet műhold fellövésére támadt reakciókkal (a tehetség kutatása és fejlesztése szinte nemzeti programmá vált a „meglepett” Egyesült Államokban) magyarázzák a fenti tárgykör előtérbe kerülését. Közben azonban csaknem három évtized múlt el, s ez már nem magyarázható pusztán a magunk „szokásos” megkésetttségével. Vajon miért csak most kapcsolódunk e világméretű érdeklődéshez? Feltevésünk szerint három ok játszik ebben nyilvánvalóan szerepet: Először az, hogy gazdasági bajaink szorításából nagy valószínűséggel csak produkcióink minőségének, *intellektuális* aranyfedezetének jelentős mértékű javításával szabadulhatunk (lásd! *Berend T. Iván* és *Vámos Tibor* akadémikus írásait, hogy *Széchenyi István* és *Németh László* még mindig aktuális gondolatait ne is emlegessük). Másfelől a 60-as és 70-es évek központi pedagógiai problémáját – a kulturálisan hátrányos helyzetűek gondjait – a sokféle erőfeszítés ellenére nem sikerült

(sem itthon, sem külföldön) megnyugtatóan megoldani. Harmadszor pedig: a szocialista társadalomban az egyenlőség fogalma vezető érték, s talán ebből is következik, hogy bizonyos gyanakvás, ellenérzés fogadta korábban mindazt, ami az átlag fölötti, kiemelkedően tehetséges gyerekekre (és felnőttekre?) vonatkozott, s a pedagógiai vitákon fejlesztési javaslatként megfogalmazódott. „Nem akarunk mesterséges elitképzést” – hangzott gyakran a végső érv.

A tehetség fogalma és felismerése

A mindennapi szóhasználatban gond nélkül beszélünk tehetséges focistákról vagy sakkozókról, kiemelkedő íráskészségű vagy éppen különleges matematikai teljesítményekre képes tanulókról, szervezési, főzési, előadói stb. talentumokkal megáldott emberekről. Valójában annyiféle tehetségről beszélhetünk, ahányféle emberi tevékenység létezik. A téma szakirodalmában kétféle meghatározás bukkan fel gyakran. Az egyikben a tehetség a kiemelkedő intellektuális képességgel egyenértékű fogalomként jelenik meg, s a további elemzés során az intelligencia (tanulékonyság, a tanultak alkalmazási készsége) és a kreativitás (alkotókészség, a kitalálás, az újszerű egészek létrehozásának készsége) fogalmait szokták bemutatni. Természetesen számunkra is kikerülhetetlen kötelesség ezen alapfogalmak felvillantása még akkor is, ha elsődleges célunk nem az elméleti összefüggések aprólékos igazolása, hanem néhány konkrét könyvtári szituáció bemutatása és értelmezése. A tehetséghez hasonlóan az intelligencia esetében is szokásos megkülönböztetni az általános és különleges tényezőket. Egyszerűbben szólva a tanulékonyság (intelligenciának) van a személyiség egészére kiterjedő változata (gondoljunk a minden tárgyból egyenletesen jól teljesítő tanulókra), s természetesen léteznek az egy-egy területen

kiemelkedő intelligenciájú és/vagy tehetségű gyerekek, felnőttek. A kreativitás, az alkotókészség esetében a fentiek mellett még további részképességek (fluencia = szóbőség, folyékonyság; flexibilitás = szempontváltás rugalmassága; originalitás = eredetiség, a szokványostól eltérő stb.) jelentőségét is taglalják a szakírók.

A tehetség fogalmának másik típusú meghatározása megengedőbb, s nem csupán az intellektuális adottságokat hangsúlyozza, hanem a tágabban értelmezett teljesítményt is. Eszerint „a tehetség képességek halmozódása és egysebbe szerveződése, amely gyakorlás esetén az átlagnál magasabb szintű teljesítményt eredményez” (*Pszichológiai értelmező szótár*).

A fenti meghatározás egyúttal a fogalom összetettségét is sejteti, hiszen eleve halmozódó képességekről, sokféle adottság együtteséről beszélünk: a már emlegetett intellektuális képességek (originalitás, flexibilitás, fluencia) mellett tagadhatatlanul fontos szerepet játszanak bizonyos motivációs tényezők (kíváncsiság, problémaérzékenység, nyitottság, vállalkozókedv, rendcsinálás iránti érzék), illetve néhány személyiségjellemző tulajdonság (nonkonformizmus, autonómiára törekvés, önelfogadás, humorérzék, játékosság).

Már az eddigiek is bőven szolgáltattak támpontokat a tehetség felismeréséhez, mivel a kíváncsiság, az eredetiség, a vállalkozókedv, az átlag feletti teljesítmény stb. mind jól észlelhető tünetei a tehetségnek, de ugyancsak érdemes észrevennünk a színes, érzékletes nyelvhasználatot, a képzelőerőt, az érvelés eredetiségét, összetettségét, a gyakori és meglepő kérdéseket, a megfigyelés és a memória pontosságát, az új és régi ismeretek közötti kapcsolatok keresésének igényét is.

Beavatkozás

A képességek halmozódása természetesen csak lehetőséget jelent, s a valóban kiemelkedő, átlag feletti teljesítmények megvalósulása döntően a környezeti feltételektől függ, vagyis önáltatás lenne a tehetség szükségszerű érvényesülésében hinni. „A kreatív gondolatok és tettek olyanok, mint a gyerekek – visszahozhatatlanok, gyengék, könnyen letörhetők” – írja *Carl Rogers*, a neves amerikai pszichológus.

A tehetségdozálás, képességfejlesztés általános elveinek taglalása előtt egy ma már klaszszikusnak minősíthető, bár hazánkban még

mindig csak szűk körben ismert kísérletet szeretnénk leírni, majd konkrét könyvtári eseteket kívánunk bemutatni.

A kísérlet első fázisában patkányok tanulékonyágát vizsgálták három csoportban. Az első csoport rendszeresen, a teljesítménytől függetlenül jutalomban részesült (simogatták, becézték őket, cukrot kaptak), a második csoport ismételtén fájdalmas áramütést kapott feladatmegoldás közben a labirintusban, míg a harmadik csoportot semmivel sem kezelték. Az eredmények szerint a leginkább tanulékony csapat a jutalmazott, simogattott együttes volt, de az áramütést elszenvedők is hamarabb tanulták meg a labirintust, mint a jutalmat és büntetést egyaránt nélkülöző „semleges” csoport.

A kísérlet második szakaszában általános iskolai tanulók intelligencia-vizsgálatát végezték el a szakemberek, s az eredményeket minden esetben megvitatták az érintett pedagógusokkal, akik rendre megerősítették a tesztek segítségével nyert adatokat. Néhány esetben azonban a szakemberek tudatosan megemelték, „meghamisították” a pontszámokat, mert a közepes, átlagos IQ-val (intelligencia quotiens, az értelem fokmérője) rendelkezők közül néhányat kiemelkedően jó intellektusúnak minősítettek. Az egy év múlva elvégzett ellenőrző mérések szerint ezeknél az eredetileg *valóban* közepes tanulónál mind az iskolai osztályzatok, mind az intelligencia-próbák eredményei szerint is jelentős mértékű javulás következett be!

A szakcikkekben *Pügmaliön-effektusként* emlegetett jelenség éles fényvel világít rá szülői, pedagógusi, könyvtárosi felelősségünkre, s egyértelművé teszi, hogy a tanulók teljesítménynövekedése mögött valójában kizárólag a pedagógusi igények megváltozása húzódik meg. Itt és egy sor hasonló esetben a tanulók mindenképp a kitüntetett figyelemnek igyekeztek megfelelni. Hiszen – az egyébként általános igazság a gyerekek esetében még nyomatékosabban érvényesül – önismeretünk, önértékelésünk minden esetben tükrözött jellegű, a másoktól érkező visszajelzések nyújtják hozzá az objektív támpontokat. „... hiába fűrösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat” – írja nagy láttató erővel *József Attila*. Vagy másképpen fogalmazva: gyermekeink önképéért, önismeretéért mi felnőttek is jelentős mértékben felelősek vagyunk. Milyen teljesítményeket ismerünk el? Milyen jelzőkkel minősítjük őket? Mikor és hogyan büntetünk?

Illetve hányszor marad rezzenéstelen, közömbös az arcunk, mulasztjuk el a mosoly vagy a simogatás kapcsolatot teremtő, bátorító, támogató, motivációs bázist teremtő gesztusát?

A követelés, a teljesítmények félreérthetetlen várása tehát felfelé húz, fejleszt, az igénytelenség pedig elkényelmesít, önelégültséget szül, s feltehetően a legnagyobb pedagógiai hiba a tehetségesekkel szemben. (Nem csak gyerekekre gondolunk!)

Az alábbi néhány eset közreadásáért ezúton is köszönetet mondok mindazoknak a gyermek- és iskolai könyvtárosoknak, akik egy-egy továbbképzés alkalmával elmondták, lejegyezték saját tapasztalataikat, gondolataikat, s ezzel vitákra is alkalmat adva mások számára tanulságokkal szolgáltak.

Tehetségek a periférián

„Zsolt. Negyedik osztályos (ált. isk.). Kicsit kapkod, bohóckodásra hajlamos. Bizalmasan közölte, ő kisegítő iskolában kezdte, az első osztályban még alig-alig tudott olvasni. – De ne tessék félni, már nem vagyok hülye – mondta ő maga, szó szerint. Nem kell magyarázat: ebből a megjegyzésből sok minden és sokféle előítélet kiolvasható. Igazgatónőjétől tudom (most már rendes iskolába jár), hogy azóta valóban kitűnő tanuló, jutalmat is kapott a 3. év végén. Olvasmányairól véleményt mond, az egyes tantárgyakhoz irodalmat gyűjt, a katalógust is egyre gyakrabban használja önállóan. Családi élete zűrés, az apuka két család között ingázik, testvérei hol itt, hol ott születnek. Szerencsére az anyuka valóban anyukaként viselkedik, de nem vagyok biztos abban, hogy ilyen családi háttérrel ez a gyerek igazán lehetőségeinek maximumát adja.”

A meghökkentő utat bejáró kisfiú esetében hajlamosak vagyunk hibás döntésre, a beiskolázási javaslatot készítő szakemberek tévedésére gondolni. Sajnos azonban a zavaros, sokfajta érzelmi feszültséget sejtető családi háttér önmagában is oka lehet bizonyos iskolaéretlenségi tüneteknek (a figyelemkoncentráció gyengesége, a feladattudat hiánya, a motivációs bázis zavarai stb.). Iskolarendszerünk egyik általánosítható fogyatékosága a merevség, a csekély mértékű „átjárhatóság”. (Gondoljunk csak a középfokú oktatási intézmények merev elkülönülésére!) Rendes általános iskolából kisegítőbe kerülni – ez a dolgok megszokott menete. A fentiekhez hasonló jellegű áttelepítés,

visszatérés a legkritikább esetek közé tartozik, és mögötte részben az anya rendíthetetlen bizalmát, biztató szeretetét, a gyógypedagógus rugalmasságát s a könyvtáros segítőkészségét, bátorító mosolyát s szavait feltételezzük. A „kitörés”, a korrekció, az apa bizonyos értelmű pótlása csakis velük együtt történhetett.

„Gábor. Hatodikos, nyolcadikba kellene járnia. Két bukás után került a kisegítő iskolába. Pösze; ha megfelelkezik magáról, szopja az ujját. A kisegítőben jeles tanuló. Zsebpénzén diafilmet vásárol, több százzal rendelkezik, azokról katalógust vezet. Főleg a történelmi könyveket olvassa, dátumokat, eseményeket ragyogóan összeköt. A katalógust mesterien használja. Értelmiségi családjának »szégyene«, nagyanyjához erősen kötődik.»

Itt inkább csak nyugtalanító kérdéseink vannak. Vajon valódi fogyatékoságokról van szó? Mi a tehetség kritériuma ebben az esetben? Az általános és a speciális tehetség viszonya? Hogyan lehetnek a részképességek ilyen jók (történelmi ismeretek, katalóguskészítés) az iskolai kudarcok mellett? Súlyos kérdések, melyeket csak alapos, személyes beszélgetések és szakszerű vizsgálatok elvégzése után lehetne eldönteni. Mégis, milyen jó, hogy Gábort nem egyszerűen megtűrik a gyermekkönyvtárban, nem csupán könyvet nyomnak a kezébe elnéző mosoly kíséretében, hanem „tehetséges olvasóként”, fejlődési lehetőségein töprengve gondolnak rá abban a pécsi gyermekkönyvtárban, s így a kedvező Pügmaliön-effektus feltehetően ebben az esetben is bekövetkezik majd.

„Csilla. Nyolcadikos. Gyönyörű kislány s ragad a kosztól. Apja, anyja alkoholista. Talpraesetten igazodott el a mindennapi teendők között. Rendszeresen olvasott, elsőre mindent megértett, és alkalmazni is tudta a hallottakat. Ő volt a „kiskönyvtáros”, a könyvtár pedig nyitástól zárásig az otthona. Aztán eltűnt. Ke-restem, de csak az anyja jelenlétében tudtam beszélni vele: Csilla, mi történt? Miért nem jössz? – Hát nem jövök – mondta halkan. Barátnőit is kérdeztem, őket is elhagyta, egy cigánykislánnyal barátkozik (ő nem az).” (*Villányi Rózsa*, Pécsi Városi Könyvtár).

A menekülés otthonról, a támaszkodás motívuma, az „ott szeretek lenni, ahol elismernek, ahol dicsérnek” mozzanatai e néhány szavas bemutatáson is átsütnek. Kibontakozást, optimista kifejetlet sejtető záróakkord helyett azonban kudarcot találunk, mely mögött talán egy óvatlan (például mosdatlanságára utaló) megjegyzés sejtethető, pedig a tartós kapcsolat,

a „kiskönyvtárosság” már megvolt. Egy ilyen elítélő, negatív mondat elegendő lehet ahhoz, hogy a bátorítást, biztatást, elismerést máshol keresse Csilla, de vajon *abban* a kapcsolatban mit várnak el tőle? Lehet-e még valaha belőle is Pügmalión-formálta lény?

Tíz könyv hetente

„11 éves kislány. Igen gyakran jár ide a gyermekkönyvtárba, körülbelül hetente kétszer. Soha nem visz magával öt könyvnél kevesebbet, s azokat el is olvassa. Tudom, mert megkérdeztem, elolvassa-e ezt a sok-sok könyvet. A beszélgetések során kiderült, hogy igen. Azután az is feltűnt, hogy egy-egy könyvet, ami különösen tetszett neki, többször is kikölcsönöz. A kislányt sikerült beszerveznem a gyermekkönyvtárban működő klubba. Jár is szorgalmasan. De sajnos társaival szinte semmilyen kapcsolatot nem tudott kiépíteni. Példa erre, hogy ha én nem szólok neki a következő foglalkozás időpontjáról, akkor az azért felelős gyerek rendszerint »elfelejti« közölni vele azt. Nem fogadják be. Durvábban fogalmazva: utálják. Azt mondja, őt nem szereti senki, még a szülei is az öccsét szeretik jobban. Mit mondhatnék ilyen beszédre, amit ne érezhetne sablonosnak, hamisnak? Majdnem teljesen bezárkózott az elolvasott könyvek mesevilágába. – Olyan könyvet kérek, amelyikben egy kisgyerek a főszereplő, akit elrabolnak idegen bolygóról származó élőlények, s csodás kalandok esnek meg vele – hangzik a kívánság. S ezek mellett: tájékozott, választékosan beszél, sok minden érdekli. Keveset tanul – szerintem –, s mégis jó tanuló. Sokat van (sokat volt!) egyedül. A lakáskulcs mindig a nyakában lóg. Szeretnék segíteni neki abban, hogy rátaláljon a barátság örömére, a valakihez tartozás szépségére. De nem tudom, hogyan fogjak hozzá! Úgy érzem, engem barátjának tud – jól tudja! –, s nem akarom elriasztani, nem szeretném, ha ez a már kialakult jó kapcsolat elsorvadna.” (*Turán Istvánné, Kiskörösi Városi Könyvtár*).

Hetenként 10 könyv – kétségtelenül átlag feletti teljesítmény, de ez a kislány sem csupán a könyvek miatt jelenik meg olyan gyakran „a város dolgozósobájában”. Részben a családi háttér is sejtet feszültséget („engem senki se szeret”), részben pedig a kiemelkedően tehetségesek magányossága, kizsároltsága is felrémlik előttünk. A sorból bármilyen irányba

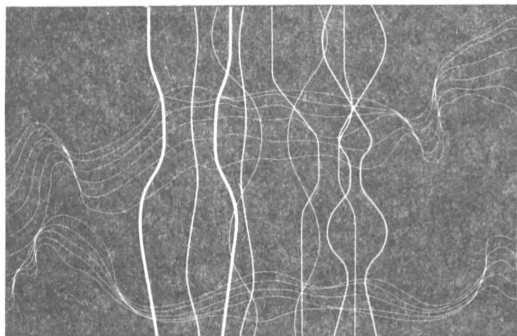
kilógni, az átlagostól eltérni bizony az esetek többségében egy sor konfliktus forrását jelenti, amit még a felnőttek tudatos segítségével sem könnyű megoldani. Vajon az iskola mit érezkel ebből a heves tudásvágyból, ebből a feltűnő betűéhségből? Kap ez a gyerek a saját tehetségéhez mérten elég érdekes, elég nehéz, a fejlesztés esélyeit növelő feladatokat? Félő, hogy éppen ezen külön próbák, leckék, akadályok hiányában falja ilyen mértékben a könyveket.

A fentiek mellett tipikusnak érezzük még a könyvtáros-olvasó kapcsolat jellege körüli gondokat is. Kire van leginkább szüksége ennek a gyereknek: barátnőre, szülőhelyettesre, a gyerek jövőbeni útját mérnöki módon tervezni tudó pedagógusra? Nagy valószínűséggel akkor segítünk a közelünkben sürgölődő, kapcsolatokat kereső, a valamiben biztosan tehetséges, de *látszólag átlagos*, vagy a kiemelkedően okos, érdeklődő, figyelemreméltóan teljesítő olvasóinknak, ha vállaljuk a sem nem feltétel nélkül szerető szülői, sem nem pedagógusi, hanem sajátosan könyvtárosi szerepünket, melyben a segítőkész szeretet, az odafordulás, az *adni akaró figyelem dominál*, s nem a barátnői, haveri tónus az uralkodó. Hiszen a sokszor szavakban megfogalmazott igények ellenére is gyermekeinknek mégiscsak az izgalmas, vonzó példákat követhető, másolható mintákat jelentő, érett személyiségű felnőttekre van leginkább szükségük saját egyéniségük kimunkálásához.

Sikerélmény és önbizalom

Az alábbi két eset, a nyilvánvaló eltérések ellenére is sok rokonságot mutat, s ezért megszakítás nélkül közöljük.

Dadogós. „Az első csoportos foglalkozást harmadik napközisek részére tartottam. Nagyon izgultam, és zavart a pedagógus jelenléte is. Kiválasztottam magamnak egy sápadt szőke kisfiút, csak rá néztem, neki meséltem és tőle kérdeztem először valamit. A kisfiú válaszolt, de kiderült, hogy rettenetesen dadog. Mondanivalóját végigmondta, pedig a gyerekek elkezdtek kuncogni. Rájuk néztem, azt hiszem, elég szigorúan, és ők abbahagyták a nevetést, sőt később sem nevettek, amikor a kisfiú megszólalt. A foglalkozás végén a tanító néni gratulált, nem értettem, miért, a foglalkozás nem sikerült olyan ragyogóan. Aztán megmagyarázta, hogy a kisfiúból „igen” és „nem” válaszokon kívül mást még senki sem tudott kicsi-

karni. Gábor beiratkozott a könyvtárba. Kiderült, hogy nagyon szeret olvasni. Egy alkalommal zárás után megvárt és együtt mentünk haza. Akkor beszélt először a szüleiről. Elmondta, hogy nagyon szigorúak, és otthon csak tanulni és dolgozni szabad, játszani és „csak” olvasni nem, a könyvtárból kölcsönzött könyvet a tankönyvei közé rejti. Gábor ezentúl rendszeresen megvár, elmesélte, mi minden történt vele időközben, s egy idő után már csak akkor dadogott, ha a szüleiről beszélt. Az iskolában is kevesebb lett Gáborral a baj. Nagyon igyekezett, hogy rossz jegyet ne vigyen haza, mert a büntetés mindig ugyanaz volt: egy hónapig nem járhatott a könyvtárba.” (Kovács Mária, Siófoki Városi Könyvtár).

Segédkönyvtáros. „Két éve, amikor ebbe az iskolába kerültem, fölfigyeltem egy hetedikes vékony, szőke, nyurga fiúra, aki állandóan, tanítási órán kívül is ott csellengett egyedül az iskolában. Csodálkoztam magamban, miért nincs otthon délutánonként ez a gyerek. Osztályfőnökétől megtudtam, hogy Józsi nem szívesen tartózkodik otthon. Szülei elváltak, édesanyja új élettársa a sógora lett, a gyerekek nem törődnek eléggé, gyenge tanuló. Egyszer behívtam a könyvtárba. Fölragyogott a szeme, amikor leültettem és elé tettem a sok szép és érdekes könyvet. Kérte, hogy feladatot is adjak neki, szívesen segít a kölcsönzésnél is. Ez a gyerek szinte mindennapos vendégem lett. Megtudtam, hogy sérült lelkű, gátlásos. Társai gyakran csúfolják félszesege, gyenge tanulmányi eredménye és sportbeli ügyetlensége miatt. Fiú létére az egyedüli védekezési formának a sírást tekintette, ami miatt még inkább csúfolták társai. A véletlen úgy hozta, hogy a következő tanévben, nyolcadikban én lettem az osztályfőnöke. Ez a kisfiú bizalommal és örömmel fogadott, mint régi ismerőst. Kine-

veztem „segédkönyvtárosnak”, s azzal, hogy feladatokat adtam neki a könyvtárban, teljesen helyrebillent lelki egyensúlya. Osztálytársainak gyakran beszámoltam arról, milyen jól végzi munkáját Józsi a könyvtárban; s mivel sokat olvasott, gyakran kértem rá, hogy néhány mondatlal ajánljon könyveket a hangos bemondón keresztül is társainak. Az osztályban kezdték egyenrangú társként kezelni. S amikor buzdításomra tanulmányi eredményén is 0,7–0,8 tizedet javított, kezdtek fölnézni rá társai! Józsit rendszeresen korrepetáltam a könyvtárban, leckéjét ellenőriztem, amiért nagyon hálás volt. Én is rengeteg segítséget kaptam tőle a könyvtári munkában. Az iskola elvégzése után ipari szakmunkásképzőben tanult tovább. Azóta is hetenként meglátogat és beszámol mostani könyvolvasmányairól. Öröm hallgatni, milyen magabiztosan beszél, tele van élményekkel. Úgy gondolom, hogy a könyv segítette ennek a kisfiúnak az életét, önbizalmat és sikerélményt adott számára, s ez most már az én távolléteemben is biztos támasza lesz.” (*Balogné Búte Mária, Székesfehérvár, Vorosilovgrád lakótelepi általános iskola*).

A lélektani szakkönyvek (például *Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. 1986. Tankönyvkiadó*) alapigazságai szerint az egészséges személyiségfejlődés egyik legfontosabb feltétele a tartós, bizalmas emberi kapcsolat. Akinek hosszabb időn át nincs legalább egy-két, érzelmi biztonságot, önerősítést jelentő kapcsolata vagy életének formatív – a személyiség kialakulása szempontjából kitüntetetten fontos, érzékeny – korszakában nem volt ilyen kapcsolata, annak személyisége többé-kevésbé maradandóan károsodik.

S ezzel eljutottunk a tehetséggondozás egyik sarkalatos követelményéhez, a tartós, meleg személyes kapcsolatokhoz. Természetesen az esetek döntő többségében ez az igény a családon belül kielégül, de a sok rokoni, baráti kapcsolat mellett bőven marad még simogatásra, biztatásra, jó szóra, szeretetre váró buksi fej a pedagógusoknak, s amint a fentiekhez hasonló példák ezrei bizonyítják, még a könyvtárosoknak is. Ráadásul a megszokott könyvtárosi rutin (rendelés, besorolás, csoportos foglalkozás, adminisztráció, statisztika stb.) is sokkal elviselhetőbbé, érdekesebbé válhat, s a „gályapad” észrevétlenül „laboratóriummá” lesz (nemcsak Németh László emlékeiben), ha egy-egy „problematikus”, de tehetséges, szeretetre-

méltó olvasónk számára egyszer csak nagyon fontosá, követésre méltó, viszonyítási ponttá kezdünk válni. Ugyanakkor az eddigiek már egy újabb felismerés megfogalmazását is előkészítették: a könyvtáros (továbbá magától értetődően a szülő és a pedagógus) legfontosabb nevelési (lélektani) munkaeszköze saját személyisége, s ezt az eszközt csiszolni, fejleszteni érdemes. Tehát a hatékony tehetséggondozás, nevelés elválaszthatatlan a fejlesztésre, tanításra, segítségnyújtásra vállalkozók kritikus önvizsgálatától, folyamatos önismeretre törekvésétől. Felismerjük-e magunkban Pügmaliónt? Megértjük-e elég pontosan a hozzájuk fordulókat? Valóban azt adjuk-e, arról beszélünk-e nekik, amit kértek, amire kíváncsiak, vagy csak mondjuk a magunkét? Hiszünk-e eléggé fejleszthetőségükben, szeretetreméltóságukban? Tudunk-e pózok, álarcok nélkül őszintén együttgondolkodni, töprengeni, véleményt, meggyőződést vállalni?

Könyv Galileiről

„Sanyi kicsi kora óta járt hozzánk a könyvtárba. Tavaly egyszer azzal jött: tudunk-e könyvet ajánlani Galileiről? Nem tudunk, elküldtük a felnőttkönyvtárba – ott se volt. Előszedtük neki a lexikonokat meg mindent, amiből jegyzetelhetett. Jött is szorgalmasan. Aztán csillagászati könyveket keresett, vitt, olvastott. Míg egy napon azzal fogadott kolléganőm, hogy itt volt Sanyi és elárulta, könyvet ír Galileiről! Meglepődtem, és nagyon örültem a törekvő, kutató gyereknek, s mikor legközelebb jött, érdeklődtem, biztattam. A beszélgetésből kiderült, hogy az iskolában nem nagyon méltányolják munkáját. Ott megvolt a skatulyája – átlagos, szürke emberke, aki nincs a legjobbak között. Mikor összeállt munkája, kérte segítsenek átnézni, kijavítani. Meg se nézték, azt mondták neki, törődjön az iskolai dolgokkal, mert nem veszik fel oda, ahova jelentkezik (nyolcadikos, s ez a félév előtt volt). Ő dolgozott tovább megszállottan. Összebarátkozott a helybeli múzeumigazgatóval, egy társadalomkutató szakkör vezetőjével, egy zenetanárral. Így aztán akadt, aki rajtunk kívül is mellé állt, támogatta őt, s szakszerű tanácsokat is kapott. Mikor elhozta nekünk dolgozatát, KÖNYVÉT, bizony elcsodálkoztunk: szépen összefogott, körültekintő, szemléletes munka feküdt előttünk – Galileiről. Nem titkoltuk, hogy nagyon tetszik! A gimnáziumba

„természetesen” nem vették fel (szakközépbe igen), de megírt egy olyan dolgozatot, könyvet, amit korosztályából kevesen tudnának! Amikor bekötötte, elvitte az iskolába is. Alig akarták elhinni, hogy ő írta, de kezdtek büszkék lenni rá. Valaki ajánlására a könyvet elküldte *Erdei Grünwald Mihálynak* a rádióhoz. Ő postafordultával, lelkesen gratulált neki, meghívta magához beszélgetni. Véleménye szerint a könyv megfelel egy egyetemi disszertációnak! Így aztán fiunknak egyszer talán része lesz komoly elismerésben, sikerben. Most már városban tanul, de ha itthon van, mindig benéz hozzánk, s beszélget a dolgairól. Újabb tervei vannak, kutat, ír. De jó, hogy kitartóan ragaszkodott elképzeléseihez, s akadt egy-két segítő embere! Vajon hány ilyen van, s hány olyan, akire senki nem figyel?” (*Dr. Michna Ottóné*, Bajai Városi Könyvtár).

Amint utolsó példánk is látványosan bizonyítja: a könyvtár nem csupán eszközöket szolgáltat a tehetséges és az átlagos gyerekeknek, hanem természetes szintre a szokatlan, mehökkentő kérdések sorának, ahol fegyelmelés, rendreutasítás helyett még az átlagos vagy gyenge tanulókat is egyenrangú partnerként kezelő könyvtárosok adnak (adhatnak) bátorítást, felvilágosítást és konkrét forrásokat a további munkához. De milyen finom és törekeny ez a közvetítő folyamat! Emlékezzünk „a kis-könyvtáros” Csilla elvesztésére! Sanyi esetében is lett volna lehetőség egy szemrehányó, vádló mondat megfogalmazására. „Nekem nem is említetted, hogy könyvet írsz” – mondhatta volna némi felelősségrevonó hangsúllyal a korábban sokat segítő gyermekkönyvtáros, amikor kolléganőjétől értesült a meglepő mozzanatról. Szerencsére nem hangzott el a rosszszalló mondat, s megmaradt az érzelmi és intellektuális támogatás, az együttműködés töretlen szelleme, amelynek eredményeként a mű is megszületett.

Mindaz, amiről az előzőekben megvilágító erejű példák segítségével szóltunk (könyvtáraink demokratikus légköre, a szokványostól eltérő gondolkodás támogatása, a motivációs bázis erősítése; szereplési lehetőségek, dicséret, biztatás, igényesség, személyes foglalkozás, kiemelt figyelem, illetve a kulturált, segítőkész, vonzó, követésre méltó könyvtáros-pedagógus felnőtt jelenléte), természetesen iskolai és olvasótábori tapasztalatokkal, esetekkel is ki egészíthető lenne, hiszen a tartós, folyamatos együttlét jóval nagyobb esélyt ad a felfedezésre, s a hosszabb távú együttműködést megal-

pozó, kölcsönös rokonszeri kapcsolat kialakására.

Tudjuk, kevés az idő, s az igazán jó gyermekkönyvtárak rendszerint zsúfoltak. Sokkal több gyerek várja a véletlenszerűen adódó vagy tudatosan keresett felfedezés élményét, mint ahányan ebben ma még részesülhetnek. Mindezt sajnos okaival s a változtatás csekély reményével együtt nagyon is jól ismerjük, de éppen ezért válik a felismerés nyomatékossá.

Mennyivel több Pügmalión kezére váró gyereket szedhetnénk fel a sarkon (ahol egyébként egyre többen és egyre elveszettebben lődörögnek lakáskulccsal a nyakukban), mint ahányra ma még időnk és energiánk van!

Gyerekek tehát bőven vannak, sokan fel is keresnek bennünket, de vajon vagyunk-e elegenden könyvtáros-pedagógus Pügmaliókon, vagy, miként Shaw elnevezte – Higginsek?

Nagy Attila

Az év utolsó könyvhete – Somogy megyében

Könyves ünnepeink sorába immár megfelelő ranggal sorakozik az év utolsó hónapjában megrendezésre kerülő gyermekkönyvhét. A közművelődési és iskolai könyvtárak számos helyi rendezvénnyel kapcsolódnak a gyermek- és ifjúsági irodalom népszerűsítéséhez, a kiállítások, csoportos foglalkozások, vetélkedők sorozatát író-olvasó találkozók szervezésével egészítik ki. Az óvodásoktól kezdve minden korcsoport részére szervezünk programokat. Sajnos az általánosabb szempontokat figyelembe venni sem tudó könyvkiadás egyelőre egyáltalán nem alkalmazkodik ehhez az ünnephez. Pedig az iskolák, könyvtárak könyvárusítást is szerveztek ebből az alkalomból, de a kínálat elég szegényes volt ebben az évben. Jó lenne az ünnepi könyvhéthez hasonlóan a kifejezetten erre az alkalomra megjelenő könyvekre várni – és megvenni azokat (különösen, ha néhány kötet kedvezményesen is kapható lenne – a *Szép versek* és a *Körkép* példája nyomán).

Somogyban fontos esemény volt a gyermekkönyvhét idején két új könyvtár átadása. *Somogyvámoson* a régi, kicsi könyvtár helyett szép, tágas könyvtárat adtak át a község lakóinak. A *Lengyeltóti Nagyközségi Könyvtár* 60 négyzetméteres új gyermekrészleggel gyarapodott. Ennek megnyitása volt egyben a gyermekkönyvhét somogyi rendezvényeinek nyitánya: csaknem húsz író-olvasó találkozó került megrendezésre a megyében. Az írók meghívását, mégyn belüli utazását a Palmiro Togliatti

Megyei Könyvtár szervezte meg; *Horgas Béla, Marék Veronika, Nagy Katalin* és *Padisák Mihály* találkozott kis olvasóival. Rendezvényeink nem a szokványos kérdés-felelet találkozók voltak! Minden összejövetelnek sajátos hangulatot adott, hogy a vendégek meséltek, rajzoltak, játszottak, beszélgettek a gyerekekkel. Igazi élményt nyújtott valamennyi találkozó. Az országosan meghirdetett „*Szünidei olvasmányélményeim*” pályázat megyei döntőire szintén ezen a héten került sor. Sajnos a pályázati felhívás már az iskolaév befejezése után érkezett meg a könyvtárakba, s így kevesebb gyerekhez jutott el, hiszen – tudjuk – a nyári hónapokban általában kevesebben látogatják a könyvtárakat, mint a tanítási idő alatt. De így is összesen hetvennyolc értékelhető pályázat érkezett be a megyéből. A legjobb 25 pályamű „szerzője” vett részt a megyei vetélkedőn, amely egyéni verseny volt, miként a meghirdetett pályázat is. Nem volt könnyű olyan vetélkedő összeállítása, amelyik egy ötödikes és egy nyolcadikos gyereknek egyaránt megfelel! Nem beszélve arról, hogy minden gyerek más-más könyveket olvasott, más az érdeklődése. Természetesen lett első-második-harmadik helyezett, de az országos rádiós vetélkedőn csak egy-egy tanuló képviselheti majd megyéjét, mivel így módosult a pályázati kiírás. Talán mégiscsak jobb lenne az eredeti elképzelés szerinti csapatverseny, így érdekesebb verseny alakulhatna ki.

Bali Aranka

Szabolcs-Szatmár: gyermekkönyvhónap – gyermekkönyvhét

Szabolcs-Szatmár megyében 15 éves hagyomány, hogy évente – április közepétől május közepéig – megrendezzük a gyermekkönyvhónapot. E rendezvénysorozat sokszínű, reprezentatív programjaival segítjük a gyermekek olvasóvá nevelését, olvasási kultúrájuk fejlesztését, szabad idejük hasznos eltöltését. Az 1986-os gyermekkönyvhónap körülbelül 4100 gyereknek nyújtott valamilyen formában élményt. A programsorozat 82 rendezvényén ismert ifjúsági írók író-olvasó találkozóin, rendhagyó irodalomórákon, vetélkedőkön, ankétokon, irodalmi műsorokon és kiállításokon kerültek kapcsolatba a gyerekek a könyvvel, a könyvtárral. A rendezvények sikerességét a megyei tanács művelődési osztálya jelentős összeggel támogatja (1986-ban 10 ezer forinttal), s szólni kell a hálózat könyvtárainak és más intézményeknek, társadalmi szervezeteknek (iskolák, HNF, úttörőház, művelődési központ, mozi, könyvesboltok stb.) szellemi és anyagi közreműködéséről is. Ezek az intézmények a gyermekkönyv immár jól meghonosodott megyei ünnepére összpontosítják erőiket, de a nagyszabású programsorozaton kívül természetesen nagy figyelmet fordítottunk az országos gyermekkönyvhétre is.

Előkészítés – népszerűsítés

A program összeállításakor arra törekedtünk, hogy elsősorban az azonos érdeklődésű, állandó kisközösségeknek, csoportoknak szervezzünk klubszerű, élményt adó foglalkozásokat. Fontosnak tartottuk, hogy – a gyerekek életkori sajátosságainak figyelembevételével – elsősorban rendhagyó, játékos, a cselekvő részvételükre építő programokkal keltsük fel és fokozzuk érdeklődésüket a könyvtár, a könyv és az olvasás iránt.

Az előkészítést október közepén kezdtük el. Az úttörőház – kialakult folyamatos kapcsolatunk jegyében – vállalta, hogy „indian délutánt” rendez, valamint részt vesz a *Szünidei*

olvasmányélményem című vetélkedőn a zsűri munkájában, illetve a kiállítás zsűrizésében. A Kisegítő Iskola sok tanulója tagja gyermekrészlegünknek, s beszélgetéseink során – mivel kiemelten foglalkozunk a hátrányos helyzetű gyerekekkel – tudomást szereztünk arról, hogy sokan közülük tehetségesek a kézügyességet igénylő tevékenységekben. Erre gondolva elhatároztuk, pályázatot hirdetünk az iskola tanulói számára: hogyan készíthetnek rajzot, bábót, kézimunkát... stb., s mi kiállításon be is mutatjuk a legsikeresebbeket. Az iskola vállalta a pályázat népszerűsítését, a kész, zsűrizett munkák kiállításában való közreműködést. A megyei tanács művelődési osztályát kértük fel, hogy zsűriztesse az anyagot, s az általa kiválasztott legjobb alkotások díjazására játékokat vásároltunk. A megnyitó előtti héten – a Kisegítő Iskola tanárainak közreműködésével – kiállítottuk a 72 kiválasztott munkát.

A megnyitó műsorának közreműködőit a már korábban kialakult kapcsolataink révén választottuk ki. A továbbiakban szó lesz róluk. Szórolapot is készítettünk a programok ismertetésére és kiküldtük azokat vonzaskörzetünk iskoláiba.

A *Szünidei olvasmányélményem* címmel meghirdetett országos pályázatra megyénkből 82 pályamunka érkezett. Ezek közül 29 gyereke bizonyult kiemelkedően jónak. Közülük megyei vetélkedőn választottuk ki a legjobbat.

A játszóházi programot a könyvtár munkatársai önállóan állították össze. Sok-sok ötletet merítettek saját „kútfőből” és a szakirodalomban is búvárkodtak.

A gyermekkönyvhét meghívóját 300 példányban készítette el könyvtárunk nyomdája, közülük néhányat párt-, állami, társadalmi szervezeteknek, a város iskoláinak, a hálózat B típusú könyvtárainak küldtünk ki, a többi helyi népszerűsítésre használtuk fel. A könyvtár előtt megállítótáblát helyeztünk el, s az egyes programokhoz külön plakátokat készítettünk. Ebben gyakorlaton lévő főiskolai hallgatók is

közreműködtek. A nyíregyházi rádió és a *Kellet-Magyarország* c. megyei lap jelentőségének megfelelően hívta fel a figyelmet a rendezvénysorozatra. Az előzetes reklámok mellett a napi eseményekről is rendszeresen tájékoztatást adtak.

A rendezvények

Az ünnepélyes megnyitót december 1-én tartottuk könyvtárunk előadótermében. A programon a Kisegítő Iskola, a 3., 4. és 6. sz. Általános Iskola tanulói vettek részt. A körülbelül 120 gyereket *dr. Szűcs Imre* igazgató köszöntötte, majd ismertette a könyvhétre megjelent kiadványokat és a további rendezvényeket. Ezt követően megnyitotta a Kisegítő Iskola tanulóinak munkáiból rendezett kiállítást, majd átadta a díjakat. (20 gyerek kapott 50–150 forint értékű játékot). Ezt követően a 4. sz. Általános Iskola *Nyírfácska* együttese zenés irodalmi műsorral kedveskedett a gyerekeknek. Nagy érdeklődéssel fogadott műsorukban klasszikusainknak az olvasás szerepéről írt gondolatait tolmácsolták. Az ünnepség befejezéseként *Bálint Pál* gitáros-énekes – intézményünk zenei technikusja – gyermekdalokkal és megzenésített versekkel szórakoztatta a közönséget.

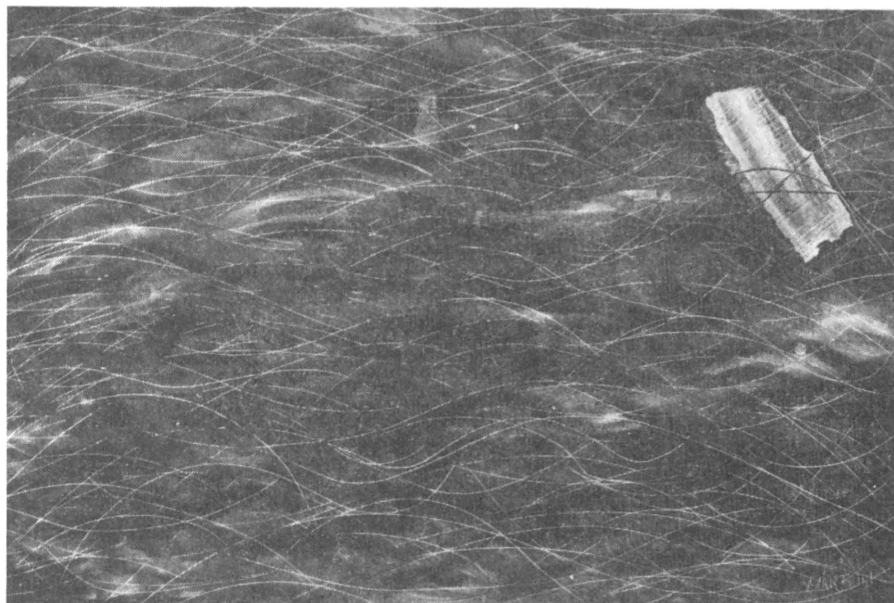
December 2-án a Városmajor úti fiókkönyvtárunkban tartotta meg rendhagyó irodalom-

óráját *Bodnár István* költő. A foglalkozáson a 17. sz. Általános Iskola és a Váci Mihály Diákotthon 2. osztályos tanulói – mintegy ötvenen – vettek részt. A legjobban szereplő gyerekek édességet kaptak.

December 3-án, a szeptemberben indult zenei ismeretterjesztő előadásorozatunk 3. részeként Hány Jánossal, a nagyabonyi nagyotmondóval ismerkedhetett a sorozatot látogató 90 fős törzsközönség, a 3., 4., 5. sz. Általános Iskolák 4–5. osztályos tanulói. E sorozattal az volt a célunk, hogy a gyerekek komolyzenei műveltségét emeljük, zenei kultúráját fejlesszük. *Szabó Dénes* Liszt-díjas karnagy játékosan, színesen, élménytadóan ismertette a komolyzenei műveket. Az előadásokkal egy időben kamarakiállításokon mutattuk be a téma irodalmát, melyek iránt igen nagy volt az érdeklődés.

December 4-re hívtuk meg a *Szünidei olvasmányélményem* pályázat megyei döntőjére a legjobb 29 pályamunkát elkészítő gyereket. A döntőt a megyei könyvtár gyerekrészlegének munkatársai bonyolították le, a zsűri munkájából a megyei könyvtár többi munkatársa, valamint az úttörőház igazgatója is kivette a részét.

A gyermekkönyvhét egyik „látványos” rendezvénye a játszóház volt. A decemberi ünnepek adtak alkalmat a közös játékra, karácsonyfadíszek készítésére. Előzetesen jó néhány „kedvcsináló” tárgyat készítettünk: színes papírból, ezüstös fóliából, különböző színű szta-

niolokból ragasztott karácsonyfadíszeket; Tél-apó-rajzokat stb. A 2. sz. és a 19. sz. Általános Iskola napközi csoportjai, valamint egy kise-gítő iskolás csoport, s több egyénileg érdeklő-dő, mintegy 80 gyerek vett részt a közös „munkában”. A program keretében a gyerekek megismerkedtek a téli ünnepi szokásokkal, és a díszített asztal, az ajándékok és a szép csoma-golás fontosságával. Közben megtekinthették kamara-könyvkiállításunkat.

A program befejeztével a gyerekek maguk-kal vitték az általuk készített díszeket – néhá-nyan „könyvtárunknak is hagytak”, a színpad peremére helyezve egészítették ki a dekorációt.

A gyermekkönyvhét utolsó rendezvénye-ként „indián délután”-ra hívtuk meg a gyere-keket, amit az Úttörőház munkatársainak se-gítségével bonyolítottunk le. Előzetes felkész-ülésükhöz *Molnár László Miklós A színes vadnyugat*, a *Naptár* című sorozatból az *Indiá-nok* című könyvet ajánlottuk. Ezt követően feladatokat kaptak – totó, női és férfi fejdíszí-tés, indiánsátor készítése papírkartonból stb., értékeltük is kezűgyességüket. Az indiánok

életével való ismerkedés közben a gyerekek sok-sok ismerettel gazdagodtak, s reméljük, kedvet kaptak más népek életének tanulmá-nyozásához is.

★

A rendezvénysorozat lebonyolítására a me-gyei tanács művelődési osztálya kétezer forint támogatást nyújtott. A többi felmerülő költsé- get az intézmény saját költségvetéséből fedez- te. A *Szünidei olvasmányélményem* pályázat díjazását a Könyvterjesztő Vállalat magára vállalta. A díjak kiegészítésére könyvtárunk 15 ajándékkönyvet adott át.

A rendezvénysorozat elérte célját: sok gy-erek érdeklődését sikerült felkelteni vagy elmé-lyíteni a könyvek iránt. A kisközösségi rendez-vényeken közvetlen kapcsolatteremtésre nyílik alkalom, s ezáltal a gyerekek is mélyebb, mara-dandóbb élményeket szereznek. Ez megmu-tatkozott a témák iránt megnövekedett érdeklődésben, valamint az olvasói létszám ugrás- szerű emelkedésében is!

Dr. Bihari Albertné

Pest megyei mozaik

Pest megyében – az országos gyermek- könyvhét rendezvényeinek keretében – hagyó-mánnyá vált a *gyermek- és ifjúsági könyvnapok* megrendezése. Ennek során programokat szervezünk: megnyitót, szakmai tanácskozáso- kat és az olvasók részére különféle rendezv-nyeket, elsősorban a KISZ megyei bizottsága és a megyei könyvtár irányításával. A könyv- napok helyszíne minden évben más-más könyvtár. 1985-ben a zsámbéki Tanítóképző Főiskola, tavaly februárban a monori könyvtár rendezte meg a könyvnapokat.

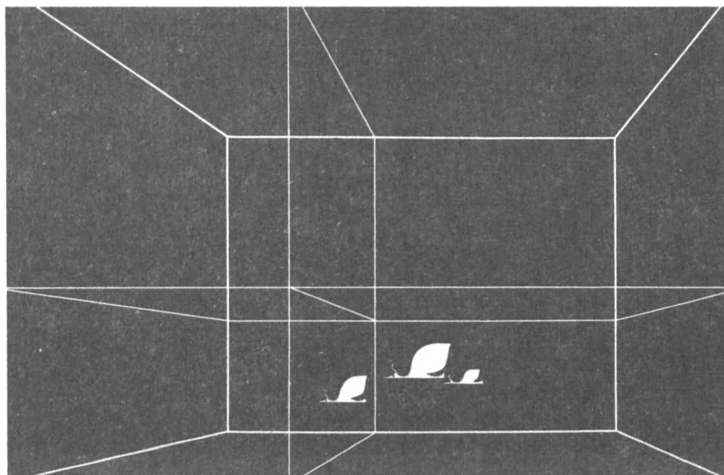
A legutóbbi események ismertetése, az ott szerzett tapasztalatok leírása némi képet nyújt arról, hogy egy-egy könyvnap milyen progra- mokból szerveződik. Ez utóbbi minden alka- lommal szeptemberben kezdődik. Az érdekel- tek: a KISZ, a Hazafias Népfront, a könyvtá- rak, a tanácsok megyei- és helyi szerveinek képviselői általában a választott helyszínen egyeztetik elképzeléseiket, az együttműködés feladatait és a költségek megosztását. A meg- beszéléseken a megyei sajtó munkatársai is

részt vesznek. Ezek az alkalmak a helyi együtt- működést is erősítik, mivel a pártbizottságok, tanácsok és más szervek anyagi támogatásával és tevékeny részvételével folyik a könyvtárak munkája.

Az 1986. évi gyermek- és ifjúsági könyvna- pok rendezvénysorozata – mint említettük – Monoron, december 1-én, a könyvnappal kez- dődött.

Szakmai tanácskozások

Dél előtt az olvasótáborok tevékenységéről beszélgettünk meghívott vendégeinkkel, a könyvnapok rendezőivel. A kötetlen tanácsko- zást *Dr. Tóth Béla*, a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár igazgatója vezette. El- hangzott, hogy a megyében évenként 20–25 olvasótábor alakult, és a monori körzetben en- nek különösen szép hagyományai vannak. *Ma- róti István*, a Hazafias Népfront országos taná- csának munkatársa áttekintette a magyarorszá-

gi olvasótábori mozgalmat, beszélt a táborok jelenlegi feladatairól, az anyagi támogatásokról, az elképzelésekről. Véleménye szerint az *olvasótábori munka megújulási időszakát éljük*. Ezt a társadalmi szervek által is elfogadott közösségi művelődési formát a népfront hosszú távra tervezi a közművelődésben; érdemes tehát terveinket és módszereinket eszerint alakítani; *Kocsis István*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója, tíz éves tapasztalatairól, tábor szervezési gondjairól, személyes élményeiről beszélt.

Megfogalmazódtak a tábor szervezés általános gondjai is: elsősorban az az ellentmondás, hogy egyre költségesebb a táborok rendezése, ugyanakkor csökken a más szervek által nyújtott anyagi támogatás. Az írók közül (érdemes lenne megtudni, miért) egyre kevesebben vesznek részt az olvasótábori munkában, s egyre nehezebb kiscsoportvezetőket is találni. További gond a kiscsoportvezetők felkészítése, s a táborozó gyerekek évközi programjainak megszervezése. A javaslatok között elhangzott, hogy a táborvezetők jobban építsenek a „helyi személyek” – a helyben élő értelmiségiek, s bizonyos programokhoz a „megszállott” mesteremberek, hobbikedvelők – tevékenységére. (Ez általánosabban is értelmezhető: a könyvtárak alakítsák ki intézményük közvetlen szellemi, társadalmi környezetét. Számptalan program, újabb és újabb tevékenység, kezdeményezés megvalósításához adnának segítséget a helyben élők, ha azt érezhetnék, hogy szükség van rájuk.)

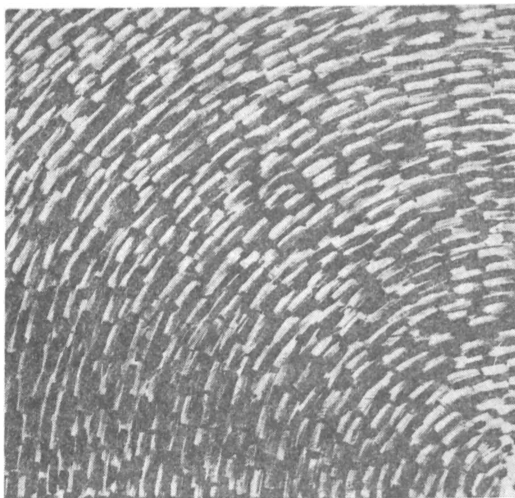
A megnyitón, amelyen a KISZ megyei tit-

kára mondott ünnepi beszédet, s a monori zeneiskola tanulói házimuzsikával köszöntötték a vendégeket, kitüntetések és jutalmak átadására is sor került. Pedagógusok és könyvtárosok kaptak olvasótábori munkájukért kitüntetést (öt *Kiváló* és öt *Érdemes társadalmi munkáért* kitüntetést adtak át.)

A délutáni szakmai tanácskozás pedagógusok és könyvtárosok körében folytatódott. *Nagy Attila* olvasáspszichológus az olvasásra nevelés iskolai feladatairól beszélt; a tantervvel kapcsolatos tennivalókról, az irodalomórákról. Felvetette, hogy az utóbbiak általában nem nyújtanak élményt a gyerekeknek! Az izlésformálás és értékkiválasztás nevelési feladatait nem mindig tartják fontosnak a pedagógusok, vagy legalábbis nem szánnak rá időt. Az ajánlott szépirodalmi művek *nem felelnek meg a gyerekek életkorának és érdeklődésének*; a feldolgozások sok esetben gondot okoznak mind a pedagógusoknak, mind a gyerekeknek. Az előadó rámutatott arra is, hogy a televízió és a video által nyújtott élmények alapvetően különböznek az olvasmányélményektől.

Olvasóknak ajánlott programok

A monori könyvnap rendezvények – különböző helyszíneken, különböző időpontokban – változatos programokat, témákat kínáltak az olvasóknak. A reggeli órától antikvárium árusításra került sor – szokatlan módon – a gyermekkönyvtárban. Dél előtt az óvodások a könyvszerkesztés mesterségével ismerkedtek.

Lichner Magda, a Móra Kiadó munkatársa a kiadói nyomdatermékeket (cím lapokat, képeket, nyomdai iverket) felhasználva tartotta meg gyermekkönyvtári foglalkozását.

A szakmunkástanulók *Csokonai, József Attila, Nagy László, Villon, Burns* megzenésített verseit hallhatták a százhalombattai könyvtár *Helyijárat* együttesétől. Később a tanulók kedvenc költőikről, versélményeikről beszéltek.

A gimnázium harmadik és negyedik osztályos tanulói körében *Kulcsár Katalin*, a Rádió irodalmi osztályának szerkesztője a 20. század magyar irodalmáról tartott előadást, amelyet a rádió archívumából válogatott anyaggal, *Tamási Áron, Dutka Ákos, Babits Mihály, Illyés Gyula* stb. eredeti hangfelvételeivel tett érzékletesebbé. Délután a gyermekkönyvtárban *Illés György* íróval találkoztak az olvasók.

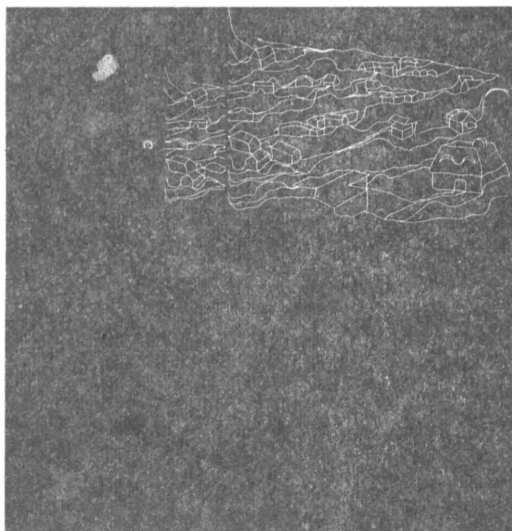
Az idei gyermek- és ifjúsági könyvnapok rendezvénysorozata, mint másutt is, kiegészült a *Szünidei olvasmányélményem* című pályázat megyei vetélkedőjével. Kétszáz pályázatot készítettek el a gyerekek, ezekből a legjobb százötven került a megyei könyvtárhoz. Az írásművek alapján negyven versenyző vett részt a megye szentendrei vetélkedőjén, melyet december 6-án tartottunk meg. A körzetközpontok és városi könyvtárak szívesen foglalkoztak a pályázattal: a nagykátai körzetből 48, a szentendrei és budaörsi körzetből 30–35 gyerek jelentkezett!

A megyei vetélkedőt a gyermekkönyvtár és a módszertani osztály hagyományos módon szervezte meg. Gondot okozott azonban a ve-

télkedő tartalmi előkészítése. A pályázók nagy száma miatt 40 gyerek egyéni vetélkedését kellett megoldani, ezért több közös, írásos (ének-léssel, versmondással színesített) feladattal állt össze a játék. Szóbeli vetélkedésre az első hat helyezett számára nyílt lehetőség az utolsó fordulóban. A továbbjutást ennek alapján lehetett megállapítani. Jutalmat viszont a megyei döntőn részt vevő negyven gyerek mind-egyike kapott; mégpedig a megszokott könyvcsomagtól, könyvutalványtól eltérően hét versenyző *Illés György Fel, fel vitézek* című dedikált könyvét. A verseny első hat helyezettje nyári, Balaton-parti táborozáson vehet részt. A jutalmazáshoz, a verseny lebonyolításához a Könyvértékesítő Vállalaton kívül a megyei szervek is jelentékeny anyagi és szellemi támogatást adtak.

A vetélkedő előkészítése során néhány nehézség abból adódott, hogy a pályázat szakaszai nem épültek egymásra. Az írásos munka más tudást és képességet igényelt, mint a szóbeli vetélkedés. Az előzőnél az élményfeldolgozás, az utóbbinál a konkrét irodalom- és könyvismeret és a jó beszédkészség volt a fontos. (A vetélkedő első hat helyezettjének élményleírásai is a „középmezőnyben” szerepeltek.) Gondot okozott az is, hogy a rádiós csapatvetélkedő időközben egyszemélyes versenyzésre korlátozódott. Ez megzavarta az előkészítést, a vetélkedő lebonyolítását. Nem kellett volna lemondani erről a formáról, mert a rádió nyilvánossága a könyvtár- és irodalomnépszerűsítés egyik leghatásosabb eszköze!

Végezetül néhány szót a tapasztalatokról:

Jó, hogy a megyei rendezvényt évenként más-más település fogadja. Ez segíti a helyi közművelődést, megújítja az intézmények, könyvtárak tevékenységét. A két helyszínen – Monoron és Szentendrén – hatszáz érdeklődő vett részt a programokon, és ezzel bizonyosan bővült a könyvtárat ismerők köre. További eredmény, hogy mivel a könyvnapok ilyen előkészítése, megszervezése, költségfedezetének megteremtése több szerv és intézmény mun-

káját, tevékeny részvételét igényli, a gyermekkönyvhét alkalmat nyújt a folyamatos együttműködés kialakítására, a szervezettebb olvasás-, irodalom- és könyvtárpropagandára. Bizonyos, hogy a könyvnapok és a hasonló rendezvények is hozzájárulnak ahhoz – ha kis mértékben is –, hogy a művelődésnek, az olvasásnak, ezáltal a könyvtárnak is növekedjék értéke és elismertsége!

Boruzsné Vékony Ilona

Perszonália

Elhunyt Iszlainé Merkowszky Erzsébet

Kicsiny, viszonylag kicsiny létszámú a könyvtáros szakma. Csaknem szó szerint értendő, hogy mindannyian ismerjük egymást. *Iszlainé Merkowszky Erzsébetet* azonban jobban ismertük másoknál. Nemcsak azért, nem elsősorban azért, mert szinte egész családja könyvtáros, vagy az volt: testvére ma is a nyíregyházi Tanárképző Főiskola Könyvtárának igazgatója, férje az Új Könyveknél, a KMK-ban töltött be fontos, vezető állást. Nem is csak azért, mert ő maga ott volt, felszólalt, részt vett szakmánk fontos összejövetelein, tanácskozásain, döntéselőkészítő fórumain, azokon a helyeken, ahol azért kellett szavát hallatnia, hogy közös érdekeket védelmezzen, új kezdeményezéseket a szakember, a valóban hozzáértő érveivel megtámogasson. Elsősorban talán azért, mert az általa végzett, irányított, szervezett munkák eredményei régóta szakmánk mindennapjainak szerves részeivé váltak: az *Általános könyvjegyzék* is, a *Külföldi szerzők művei Magyarországon* is, újabban az *Editorg* példamutató kezdeményezései, produktumai is. Lehet – bizonyára sokan vannak így –, hogy Iszlainé Merkowszky Erzsébet alakját felidézve a személyes vonások, a megragadó egyéni báj és kedvesség merülnek fel először az őt ismerők emlékezetében. Nem feledkezhe-

tünk meg azonban arról sem, hogy alakja szimbolikus is. Az első igazi könyvtárosnemzedék tagja volt ő. Azé a generációé, amely először tanulta a szakmát egyetemen, azé, amelynek alakjai először voltak *lege artis* könyvtárosok, akik a nagy autodidaktáktól, szakmánk alapító atyamestereitől tanultak, hogy azok zseniális felismeréseit a szakma kemény szabályai és követelményei szerint „tegyék át” a gyakorlatba, alakítsák át termékeny, élő hagyománnyá, továbbtanulható, továbbépítendő gyakorlattá.

Iszlainé Merkowszky Erzsébet még messze volt a nyugdíjtól. Az ő nemzedékének tagjai most a könyvtárosok társadalmának vezető, aktivitásuk csúcán lévő képviselői. Halála ne csak személyes gyászt és megrendülést jelent senkünk számára. Figyelmeztetés, felhívás is egy úttörő nemzedék munkájának megbecsülésére, követésének vállalására is.

*

Súlyos gyásza van szerkesztőségünknek: hetvenöt éves korában elhunyt Hajnal Gábor József Attila-díjas költő, műfordító, a Könyvtáros munkatársának, Kartal Zsuzsának édesapja. Kollégánk gyászában, fájdalomában osztozunk.

Olvasókörök Tab környéki kisközségekben

Tab környékének aprófalvaiból a többszörös, halmozódó hátrányok miatt a keresőképes lakosság jelentős része a hetvenes években pánikszerűen elköltözött, többségükben a közigazgatás vonzáskörzetén kívül látták életük jobbitásának esélyeit. A közigazgatás központosításával egyidejűleg megvalósult az oktatás centralizációja is, így a kicsiny falvak egy-két értelmiségije – az átmeneti ingázást megszüntetve – ugyancsak elhagyta otthonát. A mezőgazdaság iparosodása a még helyben maradó lakosságot is ingázóvá tette. Már óvodás kortól megkezdődik az ingázás, és ezzel együtt a gyermekkori szülőföldkép elhalványulása, a kötődés elhalása. Nagyon sok kisközségben egy-két botorkáló idős embert találhatunk csak napközben, és egyre érzékelhetőbb a kistelepülések elnéptelenedése. A zárt közösségek felbomlását az igen csekély mérvű odatelepülés (olcsó ingatlanszerzési lehetőség) tovább mélyítette.

Az aprófalvakban maradó emberek nagy részének a közélet iránti közönyét, valós és vélt sérelmeit, a közművelődés iránti érdeklődés hiányát szándékoztunk feloldani azzal, hogy megkíséreltük valamiféle közösségben tevékenységre serkenteni az embereket, akik nem félnek közügyben hangosan szólni, nem viselik el a közdolgokban tanúsított tunyáságot, tehetlenséget, képesek arra, hogy tettekre sarkallják a köz érdekében sorstársaikat. Jó példát mutattak erre az egykori, csaknem száz éven át működő olvasó- és gazdakörök, egyletek. Újjászerveződésükre különösen a kistelepüléseknek van szükségük. E körök jelentős és hatékony szerepet vállalhatnak az aprófalvak kulturális-társadalmi életének előmozdításában. Tanácsadói, javaslattevői lehetnek a helyi eljáróságoknak. Az eljáróságok és a közművelődési közösségek megszervezhetik a meglévő, ám kihasználatlan kulturális intézmények birtokbavételét, társadalmi kezelését és fenntartá-

sát. Így a faluközösség megteremtője és egyben élvezője lehet a helyi kulturális és társadalmi életnek. A körök (közművelődési egyesületek) megvalósíthatják mindazt, amit az 1968-as miniszteri utasítás a klubkönyvtárak létrehozásával kívánt elérni.

Szerény, ám megvalósítható célok

A sok esetben gazdátlan közművelődésnek kívántunk az elmondottak értelmében helyi társadalmi bázist teremteni azzal, hogy 1983/84 telén három társközségünkben (Bábonygyer, Torvaj és Zala) olvasóköröket hoztunk létre, a Hazafias Népfront védnöksége alatt. Bábonygyeren nyolcosztályos iskola van, javarészt ingázó pedagógusokkal; Torvajon alsó tagozat, egyetlen pedagógussal; míg Zalán megszűnt az iskola. Torvajon és Zalán a művelődési ház állt a megalakult olvasókörök rendelkezésére, Megyeren csak az iskola tornatermében működhetett, nem épp a legjobb körülmények között. Az olvasókörök társadalmi vezetőségének összetétele nem kedvező. Csupán Torvajon találkozhatunk egyetlen pedagógussal. Ez a tény is bizonyítja, hogy kistelepüléseinken hiányoznak a „zászlóvivők”, a „fáklyák”. Tudtuk, hogy a feltételek hiánya miatt lesznek zökkenők, számítottunk botlásokra, ezek többé-kevésbé be is következtek. Ráadásul a köröket csak erkölcsileg támogathattuk, mivel anyagi erőforrásaink nincsenek.

Az alapszabály-tervezetben olyan célokat kívántunk kitűzni, amelyek rövidebb-hosszabb távon megvalósíthatónak tűntek. 30–60 fős kisebb csoportokat sikerült kialakítani, igaz, ezekben a „magokban” sem volt minden ellentmondásmentes. Az olvasás feltételeinek megteremtéséről a könyvtár gondoskodott. Olvasóköreinek és az 1985-ben meg-

alakult lullai gazdakörnek a Kaposvári Megyei Könyvtár is előfizetett 4–4 folyóiratot, így a tagoknak 10–12-féle folyóirat áll rendelkezésre. A szakkörök és szakmai tanfolyamok közül a legtöbb eredményt a megyeriek érték el, itt az olvasókör keretében szabás-varrás- és néptáncanfolyamot is szerveztek. Az öntevékeny művészeti mozgalom keretében a valaha működött torvajai népi együttest sikerült újjáéleszteni, de Megyeren is népi hagyományokat feldolgozó pávakör és néptáncsoport alakult. A torvajiak és a megyeriek sikerrel mutatkoztak be a tabi kulturális szemlén.

Fontos feladatnak tekintették a helytörténeti tevékenység kibontakoztatását. Megyeren és Torvajon megkezdődött a helyi népdalok, munkadalok gyűjtése. Sor került visszaemlékezésekre gyűjtésére is, de ehhez legalább magnetofonra volna szüksége az olvasó- és gazdaköröknek. (A megyeriek a megyei könyvtártól kaptak kölcsön egy rádió-magnetofont.)

Külön kell szólnom azokról az ismeretterjesztő előadásokról, amelyek nagy közönségsiker arattak. Ilyen volt – többek között – a körzeti orvosé, melyet gyógyszervizsgálat követett, de sokakat vonzottak a kertészeti, szőlészeti előadások is. Az előadásokon nemcsak a kör tagjai vettek részt, ennek köszönhető, hogy nem egy előadáson 60–80 érdeklődő is megjelent.

A körök meghatározott magatartási normákat is előírtak. Ma már nem lehet az „utcaról betérve” tagnak jelentkezni (ez csak az alapítás idején volt lehetséges), ajánlók kellene, és egy-egy új tag felvételéről a közgyűlés dönt. Örvedetes, hogy a körök szívesen fogadják a fiatalokat és rendszeres programjaikkal el tud-

ják őket vonni a céltalan, kocsmázó, unaloműző időtöltésektől.

Sajnos az olvasókörök vagyonaóról és működési körülményeiről nincsenek kedvező tapasztalataink. A tabi ÁFÉSZ köreinknek 3–3 ezer forint támogatást nyújt. A Tabi Béke Tsz országjáró kirándulásra felajánlotta autóbuszát, és pályázatot írt ki a körök részére. Folyamatban van a termelészövetkezet egy megyeri épületének átadása olvasóköri célokra. Az épület felújítására az olvasóköri tagok társadalmi munkát ajánlottak fel.

Igen sokat segít, erkölcsileg is anyagilag is, a megyei könyvtár. Legutóbb a megyei Moziüzemi Vállalat segítségével visszavitte a filmet a kisközségekbe. Községenként 10–10 előadásra szóló bérletet vásároltak meg, és a módszertani könyvtáros, valamint a művelődési autó vezetője is túlórázott azért, hogy a kisközségekben lakók apraja-nagyja – a vetítési napot ünnepnek tekintve – időnként moziba járhasson.

*

E kistelepülések művelődési közösségei példaképpül szolgálnak Tab környéke aprófalvainak, és ennek tulajdonítható, hogy Bedegkén, Andocson, Miklósiban is foglalkoznak olvasó- és gazdakörök megalakításának gondolatával. Bízunk abban, hogy minden kisközségben akadnak olyan emberek, akik erkölcsi felelősségük tudatában vállalják a munkálkodást a közösségért.

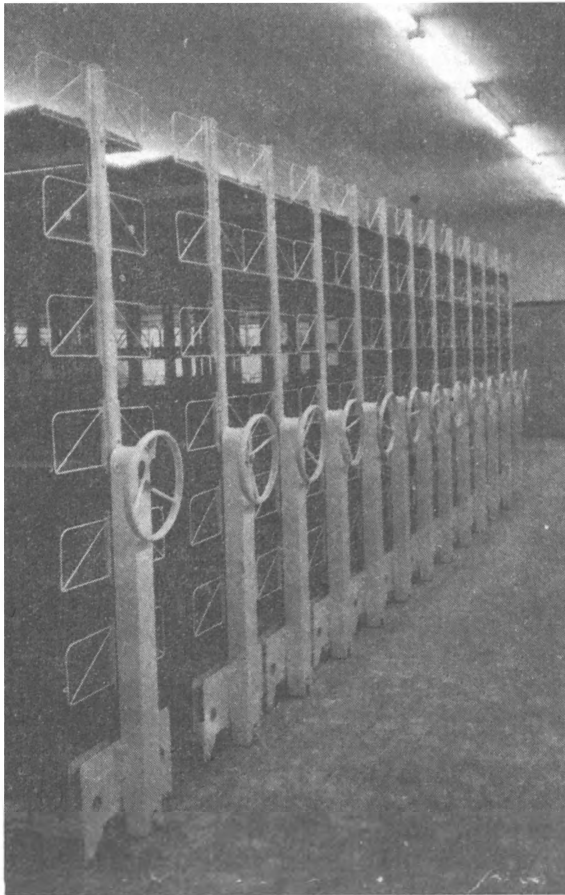
Bolevác József
a Tabi Nagyközségi Központi Könyvtár
igazgatója

Lapozgató

Örmény magyar bibliográfia magyar nyelven címmel jelent meg *Korbuly Domonkos* és *Simon J. Zaven* összeállítása, amely a magyar nyelvű, örményekkel foglalkozó vagy örmény vonatkozású szak- és szépirodalmi műveket, műrészleteket szedi lajstromba. Szerepelnek a bibliográfiában a gyűjteményes kiadványokban „elrejtett” örmény tárgyú dolgozatok, illetve a nem örmény témájú könyvek-

ben fellelhető örmény tárgyú részletek, fejezetek leírásai is. A mintegy 1400 írás adatait felölelő bibliográfia jó szolgálatot tehet az örmény kultúra megismertetésében, a magyarországi (erdélyi) örmények, a Szovjet Örmény Szocialista Köztársaság és az örmény diaszpórák (települések) élete, történelme iránti érdeklődés felkeltésében. (Országos Közművelődési Központ 1986, 91 l. 100 Ft)

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

**MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak**

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Kétfedeles, családi főkönyvtár nyílt meg Pesterzsébeten.

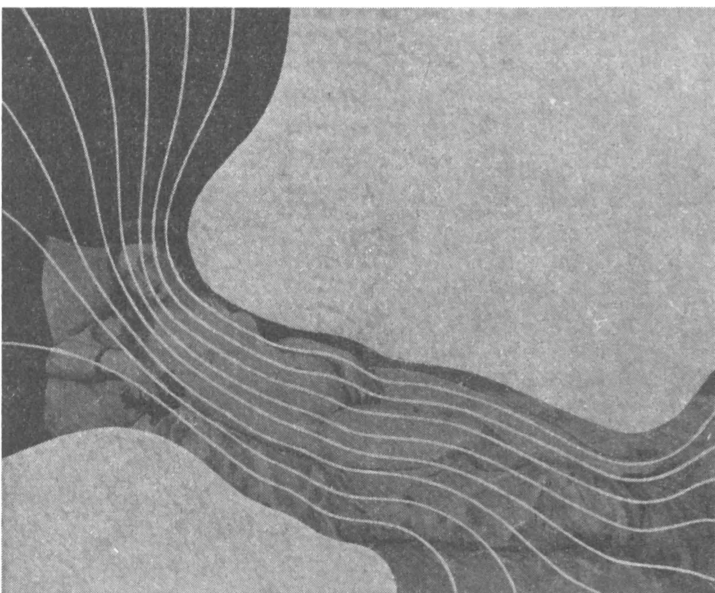
A régi 27-es könyvtár, amely iszonyú hosszúra nyúlt – hatéves – szünet után nyitotta meg kapuit az olvasók előtt, nemcsak helyiségeiben, méreteiben is megújult. A régi (az Ady Endre utcában volt) 119 négyzetméterével szemben a mostani, Vörösmarty utcai 392 négyzetméteres, a korábbi 83 féle folyóiratóval szemben az új 150-et kínál. Az igazi újdonság azonban az, hogy a csigalassúsággal elkészült könyvtár azt a modellt követi, amelynek kidolgozása, gyakorlatban való „kipróbálása” az FSZEK „könyvtárpolitikájának” egyik leglátványosabb törekvése. Az új főkönyvtár kialakítói még a szükségéből is erényt kovácsoltak. A közelben működő Csili könyvtára ugyanis területi könyvtári funkciókat is ellát (némi vigasz a főkönyvtár hosszú szüneteléséért az olvasóknak), ám éppen ezért nagyon is kézenfekvő volt, hogy az új könyvtár ne hagyományos módon kínálja anyagát, dokumentumait. A könyvtár munkatársai az egész állományt huszonnyolc témacsoportba osztották, az adott, egybefüggő térben alakították ki a könyvtár családi övezetét. Az igen alapos, sok munkával létrehozott rendszer legszembeütőbb vonása a témák szoros kapcsolódása egy-

máshoz. (A tini-sarokban például ilyen témacsoportok szerepelnek: Ilyenek vagyunk?, Te mit gondolsz?, Védj magad! stb.) A gondos előkészítő munkának köszönhetően a családi övezet jól áttekinthető, gyorsan „beláthatóvá” vált. Az eredetileg raktár céljaira kiszemelt részt is megnyitották az olvasóknak, itt található a könyvtár második „fedele”, a hagyományosan elrendezett szép- és szakirodalommal.

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa legutóbbi ülésén először a felsőoktatási könyvtárosok helyzetéről készített előterjesztést tárgyalták meg a résztvevők. Az előadó, *Ottovay László* elmondta, hogy az anyagot egy korábbi KMK felmérés alapján, a tanács tagjainak írásbeli hozzászólása alapján állította össze, és hogy abban az elsősorban a felsőoktatási könyvtárak működésének fő ellentmondásait igyekezett megfogalmazni. A hozzászólók egyetértettek abban, hogy a felsőoktatási könyvtárosok működését nagymértékben akadályozzák a magas szintű igényekkel szemben kiugróan rossz feltételek, az állománygyarapításra fordítható összegek alacsony volta, a dolgozók rossz fizetése, időbeni túlterheltsége

Holmi

(*Marót Miklós* hívta fel a figyelmet arra, hogy magas szintű szellemi munkát nem lehet napi kilenc órán át egyforma intenzitással végezni), és az a tény, hogy a felsőoktatási törvényben szó sem esett a könyvtárakról. A hozzászólások alapján az előterjesztő az írásos anyagot ki fogja egészíteni. Második napirendi pontként *Pusztai Ferenc* művelődési miniszterhelyettes előadását hallgatták meg a tanács tagjai az egyetemi könyvtáraknak az oktatásban és a tudományos kutatásban betöltött szerepéről. A miniszterhelyettes szerint súlyos hiba, hogy nincs partnerkapcsolat az egyetemi oktató és a könyvtárosok között, az egyetemek vezetői csak a könyvtárosi munka adminisztratív oldalát látják. Mindent meg kell tenni a könyvtárak érdekében, de valódi változások csak az egyetemeken levő rossz légkör megjavításától várhatók. Négy kérdést állított a középpontba: az egyetemi könyvtárakban folyó, illetve tervezett beruházásokról, bővítésekről, rekonstrukciókról beszélt; kulcskérdésként szolt a számítástechnika egyetemi könyvtári alkalmazásáról, kiemelve, hogy a tervezett országos programban is megkülönböztetett szerepet fognak kapni az egyetemi könyvtárak; megígérte, hogy a tanács állásfoglalását felhasználva, a minisztérium keresni fogja a módját, hogy a beszerzési keretek új, reális megállapítása megtörténjék; valamint a szakember-utánpótlás fontosságát emelte ki. A hozzászólásokra adott válaszában *Pusztai Ferenc* elmondotta, hogy az egyetemi könyvtárak egyetemen belüli helyzetének tisztázására esetleg azt követően is mód nyílik, ha 1987-ben az MSZMP agitációs és propaganda bizottsága megtárgyalja a könyvtárszakma helyzetét. (T. Z.S.)

Könyvtárosegyesületünk fél évszázada (1935–1972)

A könyvtárosok hivatása a tudás forrásainak, a könyveknek összegyűjtése, feldolgozása és őrzése, s ezért joggal várhatják el a társadalom megbecsülését. Régebben ritkán tapasztalhattuk ezt. Egyes könyvtárosokat valóban tiszteltek, de ezt főleg más irányú tevékenységüknek köszönhették, annak, hogy a történelem, az írástörténet, az irodalomtörténet kiváló tudósaiként értek el eredményeket. Sokan magát a könyvtárosságot tájékoztatlanságból amolyan nem sok hasznot hajtó tevékenységnek, mellékfoglalkozásnak tartották. Még a könyvtárosok közül is nem kevesen csak ugródeszkanak tekintették munkahelyüket más, nagyobb jövedelemmel kecsegtető állásokra.

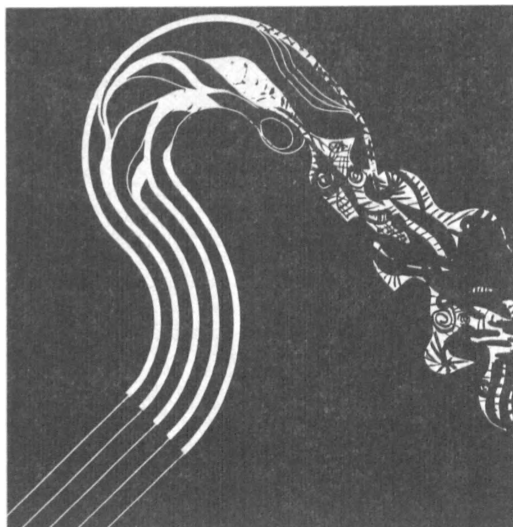
Az anyagi megbecsülés más pályákhoz viszonyítva mindig kedvezőtlen volt, a fizetések alacsonyabbak, az előremenetel lassúbb. A népkönyvtárosok helyzetét pedig még említeni is szégyen! Elég talán, ha egy, a felettesei által könyvtárkezelőnek megtett tanító, *Csuppay Lajos* panaszát említem a harmincas évek elejéről: „a marhalevelkezelő, a mázsakezelő, húsvizsgáló díjazást kap, a toronyóra felhúzója [is], csak a könyvtáros nem kap munkájáért semmit.” Tőlük elvárták, hogy munkájukat hivatásszeretettel végezzék.

Ennek a méltánytalan bánásmódnak egyik oka az lehetett, hogy a könyvtárosok nem alapítottak semmiféle egyesületet, szakmai szervezetet; gondjaikat még egymással sem beszéltek meg, panaszaiknak testületileg sohasem adtak hangot.

Ezen a helyzeten szerettek volna elődeink egyesület létrehozásával segíteni. A kezdeményező lépést a Nemzeti Múzeum akkori főigazgatója, *Hóman Bálint* tette meg 1929-ben egy értekezleten. Itt a Magyar Könyvtárosok Szövetségének alapítására még egy szűkebb bizottságot is kijelöltek. A közben kultuszminiszterré kinevezett Hóman már nem sürgette a „szövetség” megvalósulását. 1932-ben tar-

tottak ugyan *Pasteiner Iván* egyetemi könyvtári főigazgató elnökletével egy újabb értekezletet – itt javasolták a levéltárosok bevonását is –, majd 1935 januárjában *Szinnyei József* vezetésével egy másikat, de az alakuló ülésre csak 1935. június 20-án került sor. Itt fogadták el a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének alapszabály-tervezetét, itt választották meg első tisztikarát. Hóman Bálint tiszteletbeli elnök lett, *Fitz József*, a Széchényi Könyvtár főigazgatója elnök, a két szakosztályi elnök pedig *Nyireő István* debreceni könyvtárigazgató és *Herczog Gyula*, az Országos Levéltár főigazgatója. A főtitkári tisztelet először *Bisztray Gyula*, majd 1938-ban történt lemondása után *Veregy* (akkori nevén *Witzmann Gyula*) töltötte be.

A mozgalomhoz a levéltárosok is csatlakoztak, így az egyesület két, könyvtárosi és levéltárosi szakosztályból állt. 1936 szeptemberében a taglétszám 328 volt, 278 rendes, továbbá 50 tiszteletbeli, pártoló és alapító tag.

A könyvtáros szekció 263, a levéltárosi 65 tagot számlált. A létszám később 391-re emelkedett.

A tagnévsorban a legfeljebb, hogy a túlnyomó többséget az Egyetemi, a Széchenyi és a Fővárosi Könyvtár alkalmazottai alkották, ehhez járult néhány szerzetes és civil tanár. A közművelődési könyvtárakat csak Szeged és Győr képviselte. A városi könyvtárak többségében, a népkönyvtárakban és a szakszervezetekben dolgozó kartársak közül egynek a nevével sem találkozunk, ők az egyesületet nem tekintették sajátjuknak, de a szervezők sem tartották érdemesnek, hogy körükben tagtörzssal próbálkozzanak.

Célkitűzés, előadások, javaslatok

Az alapszabály meghatározta a tisztviselők választásának módját, kötelességeiket, a közgyűlés tartását, a pénzkezelést, az egyesületbe való felvételt s az onnan való kizárást. (Érdekes és a korszellemre jellemző a 11. paragrafus: „Az Egyesület a m. kir. honvédség és csendőrség tényleges állományú tisztjeivel (hasonállásúakkal) szemben kizárást nem alkalmaz, kizárási indítványt nem tárgyal, hanem azt mindig további illetékes eljárás végett az illető tiszt előljáró parancsnokához továbbítja.”)

Az alapszabály az egyesületnek négy célját sorolta fel: 1. a könyvtár- és levéltárügy tudományos és közcéljainak felkarolása. 2. A könyvtárosok és levéltárosok közti állandó kapcsolat biztosítása. 3. A könyvtárosok és levéltárosok testületi érdekeinek támogatása. 4. A könyv kultúra előmozdítása.

A 2. pont nem tűzött ki nehezen megvalósítható feladatot, a könyvtárosok és levéltárosok közti kapcsolat mindig jó volt, és a közös egyesület, a közösen megtárgyalt problémák a két rokon szakmát feltétlenül közelebb hozták egymáshoz.

A 3. pontról, a könyvtárosok, levéltárosok testületi érdekeiről *Dávid Antal*, a Fővárosi Könyvtár aligazgatója tartott 1936 októberében előadást. Abból indult ki, hogy a *szolgáltatás és ellenszolgáltatás* egymás függvénye. Elismerte, hogy „a könyvtáros és levéltáros munkájával alig áll arányban a nyert ellenszolgáltatás.” Fizetésük a német és angol nyelvterületen két, két és félszerese a magyarországinak. De kedvezőtlen a kép akkor is, ha csak a hazai viszonyokat nézzük. A könyvtárosi tudó-

mányos státus egyéb szakok középfokú státusainak felel meg, a középfokú könyvtárosok pedig csak egyéb szakok alsófokú állásaival hasonlítható össze.

A könyvtárosegyesület sokat, nagyon sokat tett a szakmai színvonal emeléséért, azaz a könyvtárosok alap- és magasabb fokú képzéséért, a szakirodalom fejlesztéséért. Elsőnek talán az elhangzott előadások említhetők. Tárgyuk változatos. Szóltak a Pray-kódexről, a betűesztétikáról, Erdély könyvtárügyéről, a hivataltörténet és a levéltár, valamint a könyvtáros és a közönség kapcsolatáról, az időszaki sajtó könyvészetéről, a régi berendezések technikai felújításáról. Megvitaták a nemzeti bibliográfia kérdését: ki legyen a kiadója, milyen szakrendet kövessen. Ismételten foglalkoztak a háborúval, a légitámadások, harci gázok könyvtári-levéltári szempontból való veszélyeivel, a védelem lehetőségeivel, továbbá azaz, hogy elsősorban mit kell biztonságosabban tárolni: azokat a nagy értékeket-e, amelyekről készült másolat, esetleg kritikai kiadás is, vagy pedig a bibliofil szempontból kevésbé jelentős, de egyetlen példányban fennmaradt dokumentumokat. (Elmondták az előadók azt is, hogy a német könyvtárak veszteségeiről, a foganatosított intézkedésekről a „nagy szövetség” semmiféle tájékoztatást nem adott.)

Káplány Géza, a Technológiai Könyvtár vezetője javasolta, hogy az egyesület adja ki az Egyetemes Tizedes Osztályozás rövidített magyar fordítását, de indítványát az elnökség a nehéz háborús helyzetre való hivatkozással elutasította. (Káplány akkor a *Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése* című munkájának 2. kötetében maga jelentette meg.)

Az évi rendes közgyűléssel összekötve 1936-ban és 1939-ben két országos kongresszust rendeztek. Itt megtárgyalták a könyvtárpolitika időszerű kérdéseit, megoldandó problémáit, a könyvtárosképzést. A másodikat panasznap fejezte be, de ezen a magántermesztű bejelentéseknek nem adtak teret. A felszólalók kérték a kötelempéldány-törvény kiterjesztését, a népkönyvtárügy felkarolását, a könyvtárosképző tanfolyamok bizonyítványainak állami érvényűvé minősítését; felhívták a figyelmet a szegedi egyetemi könyvtár nehéz helyzetére, a levéltárosok tekintélyének csökkenésére.

Az egyesület megkezdte a hazai dokumentációs tevékenység előkészítését, főleg Káplány Géza és Veredy Gyula szorgalmazására. Megszervezte a Magyar Ipari Dokumentációt Előkészítő Bizottságot, tagja lett a Nemzetközi

Dokumentációs Szövetségnek, a FID-nek, és képviselőket küldött ennek párizsi, oxfordi és zürichi kongresszusára. A dokumentációs mozgalom azonban a háború miatt nem tudott jelentős eredményt elérni.

A magyar könyvtárostársadalom a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségének, az IFLA-nak a munkájába is bekapcsolódott, képviselőket küldött ennek Párizsban tartott 10., és Brüsszelben rendezett 11. közgyűlésére, de a 12. közgyűlésen az anyagi fedezet hiánya miatt nem tudta képviseltetni magát.

Kiadói tevékenység, könyvtárosképzés

A könyvtári szakirodalom terén nagy jelentőségű az egyesület tevékenysége: 1937 és 1943 között négy évkönyvet adott ki. Ezek a hivatalos részen (alapszabály, a tagok és a tisztikar névsora, titkári beszámolók) kívül sokat leközöltek a közgyűléseken és szakosztályi gyűléseken elhangzott előadásokból is.

Még nagyobb horderejű volt, hogy kézbe vette a két év óta anyagi nehézségek miatt szünetelő *Magyar Könyvszemle* újbóli megindítását, és hivatalos közlönyévé tette. A kiadásra a tagdíjakból befolyó szerény jövedelem természetesen kevés lett volna, ezért rávette a nagyobb intézményeket, hogy vállalják bizonyos számú ív nyomtatási költségét. Ezeknek az intézményeknek az igazgatóiból alakult meg a szerkesztőbizottság. A *Könyvszemle* 1937-től rendszeresen megjelent minden negyedéven.

Másik, hasonló fontosságú elhatározás volt a Szinnyei-féle *Magyar írók élete és munkái* új sorozatának kiadása. Anyagát az Akadémia megbízásából 1916 óta *Gulyás Pál* gyűjtötte. Húsz kötetesre tervezték, ebből 1940-től a háború végéig öt kötet került ki a sajtó alól, és a szerzői betűrendben eljutottak a D betűig. Az anyagi támogatást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Széchényi Könyvtár biztosította.

Kezdeményeztek egy szakbibliográfiai sorozatot is, de ennek csak egy kötetét látott napvilágot. *Vass Klára*, a Fővárosi Könyvtár tisztviselője állította össze, címe: *A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történeti vonatkozású irodalom 1935.*; körülbelül négyezer címet közölt.

Az egyesület feladatának érezte a könyvtárosképzés megindítását, s ezért két tanfolya-

mot szervezett, az elsőt 1937-ben 82, a másodikat egy évvel később 29 résztvevővel. Az előadandó tárgyak kiválasztását, a vizsgarendet, a tanfolyam szabályzatát *Fitz József* dolgozta ki, a vezető *Gulyás Pál*, a titkár *Asztalos Miklós* lett. A tananyag a legkorszerűbb volt, 100, illetve 105 órában adták elő. A legtöbb előadás a szigorúan vett könyvtártannal foglalkozott, a könyvtárigazgatással, a szakrendszerek ismertetésével, az ETO-val, a katalogizálással, a kéziratok, ősnymtatványok és régi magyar könyvek meghatározásával. Előadóul a tárgyak legkiválóbb ismerőit kérték fel, *Asztalos Miklóst*, *Dávid Antalt*, *Fitz Józsefet*, *Gorriupp Alizt*, *Gulyás Pált*, *Halász Gábort*, *Lesskó Bélát*, *Miklódyné Buday Júliát*, *Trócsányi Zoltánt* és *Veredy Gyulát*. Egyes előadások tartására külső szakembereket is meghívtak; a nyomdászattal *Kner Imre*, a könyvkereskedéssel *Gergely Rezső*, illetve *Lányi Ottó* foglalkozott.

A hallgatók a Széchényi, az Egyetemi, a Fővárosi és a Technológiai Könyvtárban gyakorlati kiképzést is kaptak, és a végén írásbeli és szóbeli vizsgát tettek. Az előadások anyagát tíz témakörbe sűrítve a hallgatók jegyzet formájában kiadták, s ez pótolta hosszú ideig a hiányzó tankönyvet.

Érdemes megemlíteni a kultuszminisztérium érthetetlen, különös álláspontját. Ahelyett, hogy minden erejével támogatta volna a könyvtárosképzést – ami tulajdonképp az ő feladata lett volna –, megtagadta, hogy az Egyesület kérésére a tanfolyamok vizsgáira miniszteri biztost küldjön ki. Az elutasítást azzal indokolta, hogy „magántestület” szervezte, minden hivatalos kezdeményezéstől függetlenül. Így a kiadott bizonyítvány nem lett „államérvényes”, alkalmazásnál, kinevezésnél nem vették tekintetbe.

Az előadottak meggyőzően bizonyítják, hogy a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete sokat, nagyon sokat tett, nemcsak a könyvtárosképzésért, hanem az alapszabályok 1. és 4. pontjában foglaltak valóra váltásáért is, a könyvtár- és levéltárügy tudományos és közcéljainak felkarolásáért, a könyvkultúra előmozdításáért. A 3. pont célkitűzését, a testületi érdekek támogatását azonban csak fele részben valósította meg: emelte a könyvtárosok képzettségi színvonalát, de az „ellenszolgáltatás” – *Dávid Antal* meghatározását használva –, a jobb fizetések, a gyorsabb előmenetel, az állások szaporítása érdekében viszont – a legjobb tudomásom szerint – semmit sem

tett. Igaz ugyan, hogy valószínűleg csak eredménytelen szélmalomharcot folytatott volna, de legalább felhívhatta volna a befolyásos politikusok, a minisztérium és a nagy nyilvánosság figyelmét egy kulturális szempontból fontos szakma művelőinek hátrányos helyzetére. Természetesen a népkönyvtárosokról egyetlen szó sem esett.

Az egyesület tevékenysége a háború végén és a felszabadulás utáni nehéz években majdnem teljesen megszűnt. Az 1946 végén összeült közgyűlés új tisztikart és – 1948-ban – küldöttet választott ugyan az IFLA kongresszusára, de a további munkára nem látott lehetőséget. Ezért 1950-ben a Belügyminisztériumban bejelentették az egyesületi tevékenység megszüntetését.

A Szabó Ervin-kör első évei

Az ötvenes évek elején, a kitelepítések, a koncepciós perek idején a magyar értelmiség egyesületi élete majdnem teljesen megszűnt, és csak 1953-ban kezdett feléledni. Ezt jelezte a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társaság – későbbi nevén Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, TIT – megalakulása.

A könyvtárosok problémáival a felszabadulás után tüzetesebben először a Közalkalmazottak Szakszervezete foglalkozott, itt külön könyvtáros albizottságot szerveztek. Ezt a példát a Pedagógusok és a Műszaki Dolgozók Szakszervezete is követte. Reprezentatív felmérést készítettek a könyvtárosok munkaidejéről, munkakörülményeiről, hallatták szavukat bérügyi kérdésekben, a nyelvpótlék egységes rendezésében, de szakmai kérdésekkel nem foglalkoztak, ez nem is volt feladatuk.

Bárd Miklós, a TIT országos központjának titkára helytelenítette, hogy a társaság által rendezett előadások közül hiányoznak a könyv- és sajtótörténettel foglalkozók, s ezért egy könyv-, könyvtár- és sajtótörténeti bizottságot szervezett. *Varjas Béla* pedig javasolta, hogy ezt a bizottságot bővítsék ki, és az előadások szervezése mellett tegyék feladatává a könyvtárosok gondjaival való törődést is. Elgondolása szerint ez külön TIT szakosztály lett volna, de mivel az alapszabály ennek létesítését nem engedélyezte, könyvtároskör szervezését határozták el, s ezt Szabó Ervinről nevezték el.

Bárd Miklós az ismert nevű könyvtárosok

közül 1956 tavaszán összehívott egy 16 tagú bizottságot. Ez a megalakítandó kör elnökevé *Varjas Bélát*, a Széchényi Könyvtár főigazgatóját választotta meg, titkárává pedig *Kéki Bélát*, a Műegyetemi Könyvtár osztályvezetőjét, későbbi helyettes igazgatóját. (A szavazáson Mód Péter Varjással egyenlő számú szavazatot kapott, de mivel előrelátható volt, hogy hamarosan külügyi szolgálatot vállal, Varjas lett az elnök.) A tagság feltétele a TIT tagság volt.

A Szabó Ervin-kör 1956 kora őszén mintegy 200 résztvevővel műsoros klubesten mutatkozott be, és 90 jelentkezővel bécsi tanulmányutat rendezett, de közgyűlését az októberi események miatt csak 1957 szeptemberében tarthatta meg. Itt – Varjas lemondása után – *Mátrai Lászlót*, az Egyetemi Könyvtár főigazgatóját választották elnöké. Főtitkár Kéki Béla maradt.

A szervezés, tagtoborzás szépen haladt előre. A kör magát a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete utódnak vallotta. Céljainak – Mátrai László megfogalmazásában – a következőket tartotta: 1. Havonta klubestek rendezése. 2. A nevezetesebb magyar könyvtárak megismerése. 3. Előadások, ankétok szervezése. 4. Kül- és belföldi társasutazások. 5. Könyvcseré, nemzetközi vonatkozásban is. 6. Keszthelyen üdülőszobák, Budapesten vendégszobák fenntartása. 7. Látogatások papírgyárakban, nyomdáknban, szerkesztőségekben, kiadóknál. 8. Képviselet az IFLA-nál, a FID-ben. Ezekből a célokból – mint a továbbiakban látni fogjuk – sokat sikerült megvalósítani.

Nagy segítséget jelentett, hogy 1959 áprilisában a kör az Országos Műszaki Könyvtárban klubhelyiséget kapott, s ez minden csütörtökön a tagok rendelkezésére állt. A klub felavatását a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulójával együtt ünnepelték. Itt rendezték az előadások nagyobb részét, még brizdsversenyt is tartottak. 1960-ban Kéki Bélát főtitkárrá választották. Titkári minőségben hárman segítettek neki: *Bélley Pál*, *Gombocz István* és *Marót Miklós*.

Az előadások túlnyomóan szakmai kérdésekről szóltak, közülük sokat élénk vita követte. Ilyenek voltak: az ETO első magyar kiadása (vitaindító Veredy Gyula); a Széchényi Könyvtárnak a Várba költöztetése (*Sebestyén Géza*); dokumentációs berendezések, gépesített adatszolgáltatás (*Balázs Sándor*); állománygyarapítás, gyűjtőkori elhatárolás, külföldi antikvárbeszerzések (*Pajkossy György*);

a mezőgazdaság átszervezése és a könyvtárügy (Kellner Béla).

Több előadást külföldi vendégek tartottak, Horst Kunze a Deutsche Staatsbibliothekről, Josef Stummvoll az ENSZ-ről s ennek könyvtáráról, Kurt Brückmann a keletnémet tudományos könyvtárakról.

Csoportos látogatás keretében nézte meg a tagság az Egyetemi és a Gorkij Könyvtárat, a győri, a pannonhalmi, a székesfehérvári bibliotékákat, az Athenaeum nyomdáját és a Csepeli Papírgyárat. Az érdeklődésre jellemző, hogy Csepelre annyian jelentkeztek, hogy 5–6 csoportot kellett szervezni. A Szovjetunióba és a Német Demokratikus Köztársaságba tett tanulmányúton aránylag kevesen tudtak részt venni. A személyes élményt némileg pótolták az élménybeszámolók, az európai nemzeti könyvtárak első, Bécsben tartott konferenciájáról (Juhászné Hajdu Helga), az IFLA párizsi (Jánszky Lajos) és varsói kongresszusáról (Mátrai László), a szovjet (Szekeres Pál), a nyugatnémet (Sajó Géza) és az angol, francia könyvtárakról (Pelejtei Tibor).

Külföldi kiküldetésre kevés pénz állt rendelkezésre, ezért az IFLA-val és a FID-dal való kapcsolat elég rapszodikus volt, de 1959-ben Varsóba már háromtagú magyar delegáció utazott.

Érdeemes megemlíteni, hogy a Szabó Ervin-kör működésében eleinte kevés volt a hivatalos jelleg, inkább baráti társaságnak lehetett tekinteni. Működése főleg a fővárosra korlátozó, jóllehet több kísérlet történt, hogy a TIT

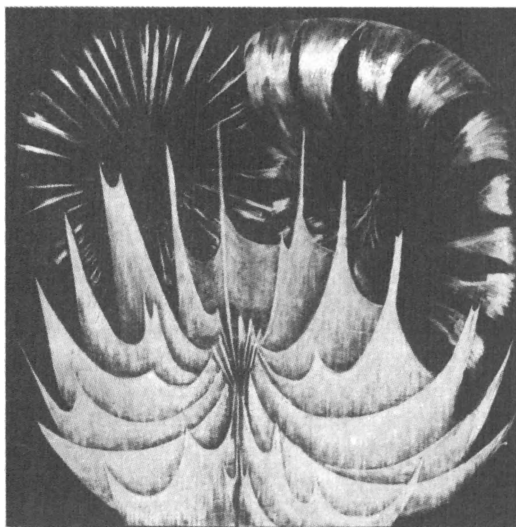
vidéki osztályainál is szervezzenek könyvtáros köröket.

Az első éveket gyors fellendülés, sok összejövetel és tanulmányi látogatás jellemezte. Sajnos, a fellendülést 1960-ban váratlan, mintegy két esztendeig tartó megtorpanás követte. Egyik fő okának azt tekinthetjük, hogy a kör agilis szervezője, Kéki Béla egyéb elfoglaltságai miatt lemondott a titkárságról. Utóda Havasi Zoltán, a szegedi egyetemi könyvtár igazgatója lett. Választása nem volt szerencsés, mert vidékről nehéz irányítani egy fővárosi egyesületet, tárgyalni a tagokkal, előadókat keresni, tanulmányutakat tervezni.

Megalakul a Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Az 1961 decemberében tartott választmányi ülés megállapította, hogy a kör tevékenysége nagyon ellanyhult, a rendezvények nem érdekelték eléggé a tagokat, a vezetőség nem adott megfelelő programot, a tagdíjakat nem fizették. Ezen segíteni akartak. Egyebek közt elhatározták, hogy a vezetőség és a tagság közti szorosabb kapcsolat kialakítása érdekében a nagyobb intézményekben összekötőket fognak választani. Az új titkár, Havasi Zoltán szövegében felhívást bocsátottak ki. „Mielőbb fel kell számolnunk” – mondja a felhívás – „azt az ellentmondást, amely a népművelői tevékenység – benne a könyvtári munka – növekvő fontossága, sőt fokozódó hatékonysága, soha nem tapasztalt lehetőségei és a könyvtárosok társadalmi szervezetének hanyatló volta közt fennáll... Napról napra gyarapodnak a könyvtári teendők, munkánk színvonalának emelését, hatókörének növelését már-már társadalmi mozgalom követeli és támasztja alá.” A könyvtárosok egyesületének – folytatja a felhívás – nagyobb szerepet kell vállalnia a hálózatok együttműködése, a fővárosi és vidéki könyvtáros csoportok kapcsolata, a könyvtárak és más tudományos és népművelési szervezetek kooperációja, valamint a nemzetközi tapasztalatok fejlesztésében.

Az érdemi munka mégis lassan indult meg. 1962-ből csak két összejövetel érdemel különös figyelmet. Január 30-ára összehívták a minisztérium könyvtári osztályának, valamint a könyvtártudományi tanszéknek a vezetőit, és ötven-hatvan 1959 és 1961 között végzett könyvtárost. A fiatal kartársaknak feltették a

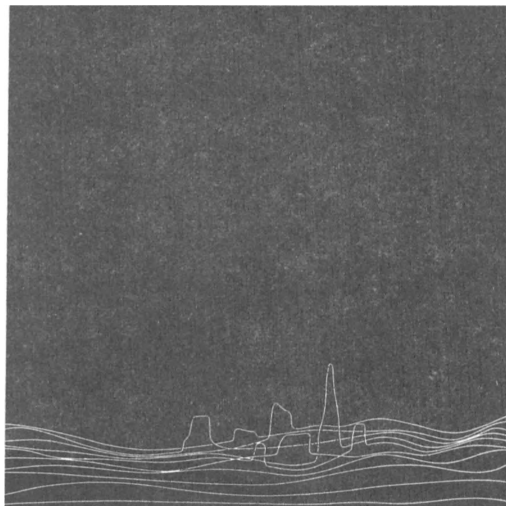
kérdést: hogyan váltak be a pályájukra vonatkozó elképzeléseik, mennyiben tudják hasznosítani az egyetemen tanultakat, látnak-e ellentétet öregek és fiatalok közt. Sok őszinte, a könyvtárosképzésben jól hasznosítható vélemény hangzott itt el. December 19-én *Domanovszky Ákos*, az Egyetemi Könyvtár helyettes igazgatója ismertette a párizsi nemzetközi katalógizálási konferencia lefolyását és határozatait, rámutatva arra, hogy az utóbbiak elfogadása miben változtatná meg a magyar gyakorlatot.

Az 1963. év eseményei közül megemlítendő a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal közösen rendezett ankét a megvalósításra váró gépesítési tervekről, a könyvtárosképző tanfolyamok problémáiról és jövőjéről tartott vita (vitaindító: *Vadász Ferencné*), továbbá *Kellner Béla*, *Lipták Pál* és *Sebestyén Géza* előadásai a nyugat-európai könyvtárakról.

Az őszi folyamán végleges vezetőséget választottak az ideiglenes helyett: titkár az Országos Orvostudományi Könyvtár igazgatója, *Székely Sándor* lett (ő volt az egyetlen választott tisztviselő, aki munkájáért szerény tiszteletdíjat kapott), az elnöki tisztelet továbbra is *Mátrai László* töltötte be. A tagok száma papíron 600 volt, de közülük sokan egyáltalán nem vettek részt a kör munkájában. A tagrevízió után a létszám 468-ra csökkent.

Az 1964. január 30-án tartott első küldöttgyűlésen *Kondor Istvánné*, a minisztérium könyvtári osztályának vezetője hangoztatta, hogy a könyvtári munka javítása a társadalmi szervezetek közreműködése nélkül megvalósíthatatlan. A gyűlés során sok javaslat hangzott el, ezek a vidéki szervezéssel, évkönyv kiadásával, pályázatok kiírásával, széleskörű könyvtároscserevel, vándorgyűlések tartásával és a kör önálló egyesületté válásával foglalkoztak. Ez utóbbi ügyben az 1965. június 11-én tartott második küldöttgyűlés határozott, és elfogadta a választmány által előzetesen kidolgozott alapszabályt. Az önálló Magyar Könyvtárosok Egyesülete megalakulása záróaktusának november 15-e tekinthető, amikor a Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyta az alapszabályt.

A Szabó Ervin-kör minden tagja – szám szerint a 4500 főfoglalkozású könyvtáros közül 800 – az újjászervezett egyesület tagja lett. *Köhalmi Bélát* megválasztották díszelnöknek, elnök továbbra is *Mátrai László* maradt, főtitkár pedig *Székely Sándor*, alelnök *Kovács Má-*

té és *Szász Károly* lett. Munkájukat 19 tagú elnökség és ellenőrzőbizottság segítette. Három állandó bizottságot is választottak, a nemzetközi kapcsolatok ápolására, a tudományos program kidolgozására és a szervezésre. A célkitűzés ugyanaz maradt: a szakmai és politikai tudás fejlesztése, a hivatástudat növelése, a társadalmi megbecsülés előmozdítása és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés kifejlesztése. Az újonnan alapított, de valójában régi egyesület munkája eleinte a régi keretek közt folyt: évente 8–10 előadást tartottak, bel- és külföldi tanulmányutakat szerveztek. Az 1966 decemberében tartott közgyűlésen *Molnár János* miniszterhelyettes javaslatára újabb feladatokat is vállaltak: szorosabb együttműködést az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanáccsal, a könyvtári munka régi és új jó módszereinek elterjesztését, a vidéki kartársak továbbképzését, továbbá „időmérleg” készítését a könyvtárosok munkaidejéről.

Újdonságot jelentettek az évenként rendezett vándorgyűlések. Rendszerint megyeszékhelyeken tartották, az elsőt Tatabányán 1969 június végén. A kétnapos tanácskozáson élénk vita folyt az olvasómozgalmak tanulságairól és a könyvtárosok ezzel kapcsolatos feladatairól. A második gyűlést a Nehézipari Műszaki Egyetem új könyvtárépületének felavatása alkalmából Miskolcra hívták össze. Itt megtárgyalták az országos könyvtárügyi konferencia előkészítését, a könyvtárosok társadalmi helyzetét és bérezését. A harmadik vándorgyűlés színhelye Szombathely volt, a fő téma pedig a könyvtárosképzés és továbbképzés.

Megkezdődött a vidéki szekciók többször sürgetett szervezése, elsőként Borsodban, 1962-ben. Már 1967-ben három továbbképző jellegű előadást tartottak. A példát követve megalakult a Hajdú-Bihar megyei szekció 130, és a Győr megyei 50 taggal.

Élénkültek a nemzetközi kapcsolatok is. Az IFLA és a FID közgyűlésein kívül magyar résztvevők voltak jelen a Színházi Könyvtárosok Nemzetközi Szövetségének és a Lengyel Zenei Könyvtárosok Egyesületének kongresszusain.

Az IFLA egyebek közt támogatta a címleírás nemzetközi szabványosítását. A katalógusszakértők párizsi értekezletén tervezetet dolgoztak ki, s ezt hozzászólás céljából megküldték minden országnak. A beérkezett válaszok figyelembevételével a címleírás nemzetközi szabványosítási modelljének elkészítésével Domanovszky Ákost bízták meg, s ő a modellt 1969 végén Londonban egy héttagú munkabizottságnak mutatta be.

A magyar könyvtárosok megbecsülését jelentette, hogy 1972-ben, a könyv és az olvasás nemzetközi évében, az IFLA 38. közgyűlését Budapesten rendezték meg, augusztus 20. és

szeptember 2. között. Negyven ország képviselőjében mintegy ezren vettek részt rajta. A teljes ülésen „A könyv és az olvasás a változó világban” című témát vitatták meg. Emellett egész héten folytak a különféle szekciók és bizottságok ülései, amelyeken a kórházi, a nemzeti és az egyetemi könyvtárak ügyét, a ritka és értékes könyvek őrzését, valamint a nemzetközi kiadványcsere, a könyvtárosképzés, a szabványosítás, a statisztikaszerkesztés kérdéseit vitatták meg. Sok előadást tartottak a magyar könyvtárosok is (*Bereczky Lászlóné, Borsa Gedeon, Gombocz István, Jóboru Magda, Vargha Balázs*).

A közgyűlés befejezése után került sor a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) és a Műszaki Egyetemi Könyvtárosok Nemzetközi Szövetségének (IATUL) ugyancsak fővárosunkban tartott konferenciájára.

1972 végére a taglétszám jelentősen megnőtt: 1549-re. Ez a növekedés sok új feladatot és egyben új lehetőségeket is jelentett, és megkövetelte az alapszabály módosítását. Új, napjainkig tartó fejlődés kezdődött. Ennek tárgyalása azonban külön cikkbe kívánkozik. (*Folytatjuk*) **Vértessy Miklós**

Visszhang

Hallgattassék meg a másik fél is!

Már csak azért is, mert meggyőződésem szerint *Harmat Béla* hangnemében bántó, egyoldalú megközelítéssel készült kritikája (*Könyvtáros* 1987. 2. sz.) – a szakmában szerencsére mindeddig szokatlanul – eleve meg sem kísérelte érdemileg értékelni azt a munkát, amelyet *Pável Ágoston* életének és munkásságának bemutatására fordítottam. Ugyanakkor recenziója sajnos mellőzi a bibliográfia tartalmi és szerkezeti elemzését és csaknem kizárólag olyan formai kérdésekkel foglalkozik, amelyek a kívülállók számára szakmai szempontból kevéssé lényegesek. Mindezek és elsősorban *Harmat Béla* azon kijelentése, mely szerint a bibliográfia csalódást kelt, s az első laptól az utolsóig kívánnivalókat hagy maga után, készíttet arra, hogy néhány észrevétellel reagáljak bírálatára.

Előrebocsátom, hogy – és ez a kötet impresszumában is olvasható – a szóban forgó bibliográfia *Krajevsky Gizella: Pável Ágoston élete és munkássága 1886–1946* című bibliográfiája alapján készült. A kiadóval való megállapodás szerint az általam készített bibliográfia összeállítása során *Krajevsky* e munkáját revízió nélkül átvettem. Magam csak az 1966. június 30. után megjelent műveket regisztráltam.

Hibáimat készséggel elismerem. Kétségtelen, hogy az első tétel lelőhelye lemaradt. A *Nyelvtudomány* című folyóirat 1916. 3–4. számai valóban nem összevontan jelentek meg. Kétségtelen, hogy a 13. és a 21. tételeszám alatt szereplő írások más-más címen kerültek kiadásra. Hiányos *Weöres Sándor* Pável Ágostonról írt verseinek kiadásjegyzéke. Tény,

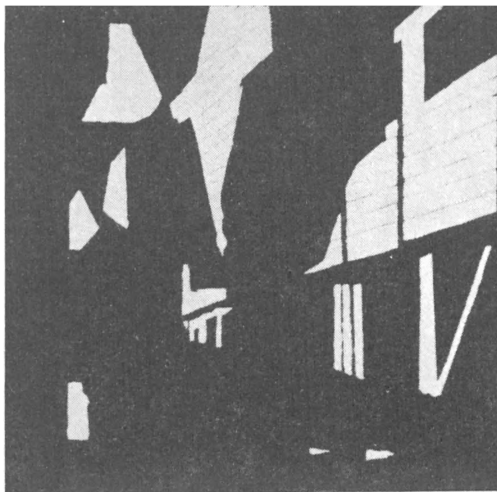
hogyan az utóbbi két helyen is „elszámítódott”, valamint Szepesházi Róbert helyett Szepesházi Norbert szerepel. Néhány esetben az ékezetek hiányoznak a szlovén nyelvű szövegről. Az ex librist valóban *Fery Antal* készítette.

A bibliográfiai felsorolás előtt található életrajzi vázlatnak nem célja a részletes könyvesszeti hivatkozások közlése, megteszi ezt helyette a bibliográfia. Azért van!

Harmat Béla hibaként rója fel, hogy a gyűjteményes köteteket nem a címléírás után tárom fel analitikusan, hanem az egyes tanulmányok a vonatkozó témakörökhöz kerültek. A bibliográfia szerkezete – a témánkénti bontás – azonban éppen ezt az eljárást követelte meg. A bíráló ugyanakkor – önmagát is cáfolva – kifogásolja, hogy ugyanabban az újságban megjelent különböző versek nem egy, hanem más-más tételszámon szerepelnek. Számomra újszerű és szokatlan a bibliográfiai feltáráshoz az a megközelítési módja, hiszen a cél a művenkénti feltáráshoz, s nem a lelőhely alapján való csoportosítás volt. Ez utóbbi nem életrajzi bibliográfia!

Műfaji rövidítést – a bíráló is láthatta – kizárólag a címmutatóban alkalmaztam. „Mi indokolta, hogy Pável műveinek esetében a mutató csak az azonos címűek és műfordítások műfaját jelöli meg, a többiekét nem? Vagy ez is fölösleges, és rábizzák az olvasóra, hogy minden esetben térjen vissza a tételszámhoz?” – kérdezi Harmat Béla. Ha a recenzens alaposabban áttekintette volna a bibliográfia szerkezetét, nem tette volna fel ezt a kérdést. Az összeállítás ugyanis műfaji bontásban közli Pável munkáit. A műfordításokat – mivel azok csak részben a szerző szellemi tulajdonai – fontosnak éreztem megjelölni. A tételszámhoz természetesen minden esetben vissza kell lapozni, a címmutató nem a bibliográfia fő része. Ezt minden ilyen jellegű összeállítás használója tudja.

A 18. tételben szereplő *Irodalomtanításunk céljáról* című kézirat lelőhelyének közlését – bár nyomtatásban is megjelent – nem tartot-

tam szükségesnek. A Pável életmű kutatói számára az eredeti kézirat fontos forrás lehet.

A bibliográfia után függelékként közölt 71 tételes összeállítást nem vonhattam össze az előzőkkel, mert nem én készítettem. A munka bevezetőjéből kiderül, hogy összeállítója *Kuzmic Franc*, a muraszombati tanulmányi könyvtár munkatársa, aki *Niki Brumen* 1967-ben megjelent – a szlovén nyelvű irodalmat regisztráló – bibliográfiáját egészítette ki 1985-ig.

Meggyőződésem, hogy ritkán készül bibliográfia hiba nélkül, mert mindenki hibázhat, aki dolgozik, még a recenzens is (aki egyébként joggal kérte számon az autopszia alapján történető leírást). Végezetül engedjék meg nekem is két formai észrevétel, melyet Harmat Béla figyelmébe ajánlok. Az összeállítás nem a Vasi életrajzi bibliográfiák 19., hanem XIX. köteteként jelent meg. Fáy F. Ervin írása a könyvtáros Pávelről nem a *Dunántúli Szemle* 1949. évi 7–8. számában jelent meg, hanem az 1944. éviben, igaz 1949-ben.

Tilcsikné Pásztor Ágnes

a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa

KEDVES OLVASÓINK

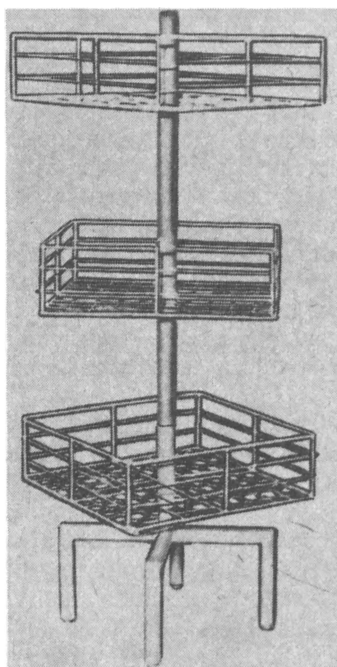
Szerkesztőségünk elköltözött. Új címünk: *Könyvtáros szerkesztőség*, Budapest, V. Alkotmány u. 4. III. 11. Irányítószámunk: 1054. Telefon: 113-793. Küldeményeiket tehát a továbbiakban erre a címre kérjük.

A TANÉRT AJÁNLATA

Folytatjuk a

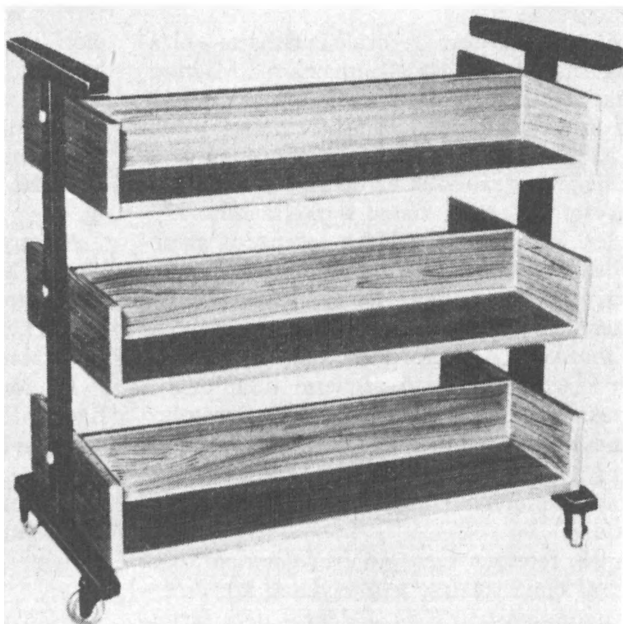
MERABONA KÖNYVTÁRI BÚTORCSALÁD

bemutatását

forgatható könyvvállvány
(három, külön-külön forgatható, rekeszre osztott hálósárral készül)

könyvszállító kocsi (acélcső-állványos, bolygókeres, polcos kocsi, kb. 300 könyv szállítására alkalmas)

VÁRJUK KEDVES VÁSÁRLÓINKAT!

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat
Bútorkereskedelmi főosztálya

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levél cím: Budapest 1428 Pf. 2.
Telefon: 339-938

Márton A. András festményeihez

Kizárólag két színnel: feketével és fehérrel dolgozik. Képeiről száműzött minden „festői-séget”: a lokálszíneket, a tónusokat és az ecsetkezelésnek a gesztusokból eredő személyességét is. Egyetlen eszköze a kontraszthatás; ám nem pusztán optikai jelenségként él vele, hanem a feketével és a fehérrel két egymásnak feszülő metafizikai pólus módjára ütköztet két teljes világot.

Festményein a fekete ürbe fehér vonalak – önmagukban is eleven szellemi létezők – hasítanak, s kontúrrá formálódva hol hullámozó arabeszk módján, hol mértani szigorral kerítik körbe a képen kibontakozó alakzatokat. Munkáival kapcsolatban kulcsszó a *fegyelmezettség*, mely abból a meggyőződésből táplálkozik, miszerint a festészet mindenekelőtt – és „kézműves” jellege ellenére is – alapjában véve szellemi tevékenység. Apró ceruza-vázlatokon hosszasan (olykor évekig) érleli egy-egy mű koncepcióját s mikor önmaga számára minden szempontból csaknem akkurátusan átgondolt és képi tisztázottsággal megjeleníthetőnek mutatkozik, határozottan „végigfesti” a képet. E szellemi érlelés következtében a festmények szűkszavúak; „mondandójuk” rendszerint aforisztikus tömörséggel megfogalmazott. Művei a legegyszerűbb hétköznapi jelenségek – fényárnyékhatások, banális használati tárgyak tér-és formaviszonyai – útján és elméleti-fizikai megfontolások képi metaforákká alakításával, tehát két végpontból: a magukban nyugvó tárgyak közegéből és az elvont teória síkjáról elrugaszkodva is rokon törvényszerűségek felismerésére nyújtanak lehetőséget.

A különféle léthelyzetek vizsgálata révén e helyzetekre utaló, ezeket értelmező festett példázatok sora születik Márton András műtermében. A képek egyszer „figurális” motívumokból, máskor „absztrakt” formákból épülnek fel – de mindez csaknem közömbös a vég-

eredmény szempontjából, mivel e művek gondolati atmoszférájában rendre jellé lényegül át, szimbolikus dimenziókkal telítődik minden formaelem. Annak ellenére, hogy e jelek mindenekelőtt fogalmakra utaló ideogrammák, elképzelhető pusztán érzéki szemszögből közelíteni hozzájuk. Nem véletlenül vonzódik Klee festészetéhez és gondolatvilágához; utóbbiban „egzakt tudományosság” és „szintiszta költészet” szinte pedáns egységben talál egymásra.

Festészete mentes az aszkézistől. Képei között akad olyan is, melyen a semleges, személytelen felületet képező akril-technikát egy szabadabb, az ecsetnyomok irányát és lendületét is feltáró, szaggatott-karcolt faktúrát is megengedő festésmóddal cseréli fel. A hűvöséget és állapotszerűséget e műveken szubjektív mozgalmasság váltja fel, a megszokott színek mellett szürke tónusok is megjelennek.

Egyik munkáján mintha még közelebb kerülne Klee szelleméhez. Az egymást metsző egyenesekből álló, érzékeny ingát idéző „figura” teste egy, a kép fekete síkját határozott szürke tónusával és durva szövésével megbontó, az eredeti vászonra felragasztott zsákdarabon húzódik. Így a légies, fehér vonalakkól szerkesztett alak elvont egyensúlyhelyzete egy tapinthatóan érzéki-fizikai dimenzió révén nyer megerősítést. Ezzel a gesztussal feloldja művének ideogramma-jellegű fogalmi zártságát anélkül, hogy formai fegyelmezettségén „lazítana”; Klee felismerése – „Túláságosan intellektuális vagyok, és emiatt szűkre szabott” – analóg módon, talán tudatalatti mélységből tör felszínre ezen a képen. Egy új „szólam” hangzására kell felfigyelnünk, mely bensőségesen-átélhetővé alakítja viszonyunkat a művel s egyidejűleg enyhíti a racionális birtokbavétel – a „megfejtés” – kényszerét is. Márton A. András művészetében megjelent a poézis.

Andrási Gábor

Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyvek

E kiadvány előzményének, a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékének (OGYJ 1961–1974) túlhaladottá válásáról, a helyébe lépő OSZK kliringállomásról s a vele kapcsolatos országos szakterületi gyarapodási jegyzékekről, végül az OGYJ-t felváltó „Külföldi Társadalomtudományi Referenzs Könyvek” tervéről a legilletékesebbek alapos tanulmánya tájékoztat. (*Kondor Imréné-Zsembery Anna: Külföldi és hazai gyarapodási jegyzékek. Az OSZK új központi szolgáltatásai. = Könyvtári Figyelő, 1975/6. sz. Egy évtized múltán időszerű lenne most már megvizsgálni: hogyan alakult a kliringre alapozott központi szakkatalógusok s a velük kapcsolatos szakterületi gyarapodási és lelőhelyjegyzékek ügye.*)

A fenti végleges címmel és alcímmel megjelenő kiadvány terve már az OGYJ fejlesztési programjában felmerült. Milyen célkitűzéssel indult e vállalkozás, meddig jutott, milyen funkciókat teljesít potenciálisan és reálisan, milyen színvonalon – ezt vizsgáljuk meg röviden a harmadik ötéves ciklus indítása alkalmából. Az indulás programjáról így ír az előbb hivatkozott cikk: „Az évente kétszer megjelenő füzetek a kurrens anyagot regisztrálják ugyan, a kiadvány mégsem a hagyományos gyarapodási jegyzékek célkitűzésével indul. A beküldött címleírásokról a lehetőségekhez képest bibliográfiai igényességű adaptációkkal készülő kiadvány, a kiadványhoz tervezett mutatók (név-, cím- és testületi mutatók), a mutatók kétévenkénti, a teljes címanyag ötévenkénti kumulálása által nem a folyamatos »lassú« gyorstájékoztató, hanem a jó hírű és nagy múltú »reference guide«-ok, tájékoztató kézikönyvek típusába sorolható. Ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy a magyar könyvtárak összessége (a KKK-hoz [Könyvek Központi Katalógusa] jelentő könyvtárak nagy részben)

beszerzik a világirodalom legjavát, a tervezett kiadványok folyamatosan és retrospektíven hasznos műszereivé válhatnak kutatóknak, könyvtárak egyaránt.” Ha ebből az igényes és merész előtervből nem is „jött be” minden (főleg a mutatók kétévenkénti és a teljes anyag ötévenkénti kumulálása, azt azért már előljáróban elmondhatjuk, hogy a kiadvány kurrens tájékoztató segédkönyv értékű – különösen az ötéves mutatókumulációkkal együtt. Nélküle és előzménye nélkül nem lehetne kiegészíteni az immár negyedszázados lemaradásban levő Szentmihályi–Vértesy-féle retrospektív „reference guide”-ot. Talán ez a legnagyobb erénye és érdeme e kurrens referenzs kalauznak.

Tartalom és funkció

Mit is mondhatunk ma e valóban hiánypótló segédkönyv tartalmáról, funkciójáról? Mindekelőtt azt, hogy számonként átlagban körülbelül 200 könyvtár (ennek kétharmada fővárosi) bejelentése alapján (*Szentmihályi János és Vértesy Miklós* általános tartalmú összeállításában mindössze 55 konkrét lelőhely volt!) évi 1800–2000 tételben közli az avulásnak legkevésbé kitett, általános tartalmú és humán tudományi kézi- és segédkönyvek bibliográfiai leírásait és lelőhelyeit. Az első tíz évben 18 293 tételt közölt. Az anyagból az tűnik ki, hogy a szerkesztőség tágran értelmezi a referenzkönyv fogalmát, így elég sok monografikus kiadvány is felvételre került (például személyi monográfiák). A kiemelt műfajok egyikében másikkal a társadalomtudományi tematikai kereteket is túllépi egy-egy fontos természet- és alkalmazott tudomány segédkönyvéért.

A bibliográfia potenciális funkciói: a) alapfeladata gyarapodási és lelőhely-jegyzék, ebből

következően b) az állományelemzés, a gyűjtőkori koordinálás és az utólagos állománykiegészítés segédeszköze a könyvtárak, illetve a koordinációs központok számára, de a szakigazgatás és a szakfelügyelet is hasznosíthatja, például a gyűjtőkori kódex munkálatai során; c) bibliográfiai leírásai előmozdíthatják az új szabványok szerinti leírások egységesítését (a szerkesztők a megmondható, hogy ez valóban megtörtént-e); d) korlátozott mértékben a könyvtárközi kölcsönzés segédeszközeként is felhasználható, mivel kölcsönözhető monográfiákat is felsorol, de kisebb terjedelmű könyvek és könyvrészeket xerox másolatban való megszerzését is megkönnyítheti; e) a tematikus (szakterületi) tájékozódás és a bibliográfiai tájékoztatás segédeszköze a kutatók, könyvtárosok és bibliográfusok számára; f) a referenzs jellegű tájékoztatáson túl igényesebb irodalomkutatások, témabibliográfiák, sőt szakbibliográfiák (például bibliográfiai kalauzok) összeállítására is kiválóan alkalmas közvetlen és közvetett módon; g) a könyvtárosképzés és továbbképzés számára a külföldi referenzs könyvek megismerésének egyik gyakorlati forrása és szintentartó segédeszköze; h) egy leendő társadalomtudományi és hungarika-hungarológiai „referral center” (forrástájékoztató központ) egyik fontos bibliográfiai adatbázisa az OSZK-ban.

Hogy ténylegesen miként is funkcionál, arra szerencsére nemcsak a sorok írója, hanem a szerkesztők is kíváncsiak, amit tanúsít az 1985/1–2. számhoz csatolt – kissé rejtett – érdeklődő körlevelük is, amely szerint a szerkesztőség „mérlegelni szeretné, hogy a tizenkét éve megjelenő kiadvány közreadását a jövőben a jelenlegi, vagy módosított formában folytassa-e”. Az őszinte véleményt váró szerkesztői kérdésnek igyekszünk eleget tenni, amikor az alábbiakban metodikai kérdésekkel, vagyis a színvonalal foglalkozunk.

Elégé nem értékelhető – és nem is értékelt – az a munka, amit az ISBD(M)-en alapuló *egységes bibliográfiai leírási gyakorlat* elsőkénti bevezetésével és elterjesztésével végeztek. Mindezt autopszia nélkül, a különböző részletességű és többségükben a régi szabványon alapuló címleírások felhasználásával kellett megvalósítaniuk, egy saját készítésű adaptálási szabályzatra támaszkodva. Az idők folyamán sokat módosult (főleg racionálisabbá, tömörebbé vált) a leírás és a hozzá kapcsolódó lelőhelyközlés is. Az 1977/2. számtól kezdve a már korábban közölt tételekre vonatkozó új beje-

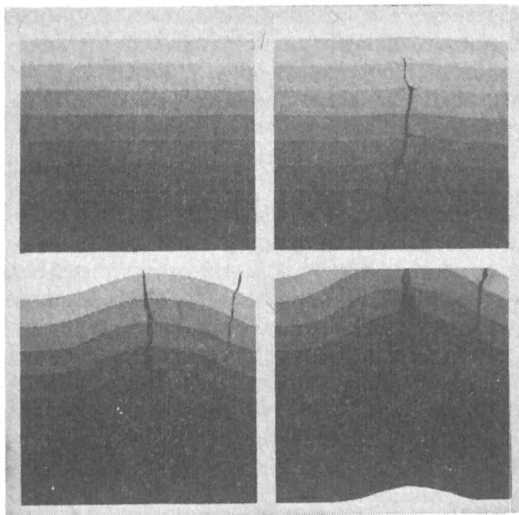
lentéseket nem ismétlik meg, hanem külön betétlapon tételszámokra hivatkozva közlik az új lelőhelyeket. (Az 1985/1–2. számban ez a pótlás mintegy 800 tételre s megközelítőleg kétszer ennyi lelőhelyre vonatkozik. Vajon hasznosítják-e ezt a többletinformációt a könyvtárak?) Az 1980/1. számtól a szakutalókban már nem tüntetik föl a lelőhelykódokat, ugyanekkortól a cirill betűs könyvek átírásában áttérnek az új MSZ KGST 1362–78 sz. szabvány előírásainak alkalmazására. A szabványosítás elhúzódása miatt gyakorlatilag csak az 1985/1–2. számtól kezdődően alkalmazzák a könyvek feldolgozását érintő összes új magyar szabványt. A rejtett bibliográfiára, diszkográfiára is utaló leírásokat néhol egymondatos megjegyzés egészíti ki: az első (eredeti) vagy korábbi kiadásra, kiadásváltozatra hívja fel a figyelmet. A leírás utolsó adataként az ISBN (néha ISSN) számokat közlik, a bejelentések esetlegességeitől függően, általában az angol, német és francia nyelvterületen megjelent könyvekről. (Kérdés: használható-e a gyakorlatban ez a hézagos és nyilván nem hibamentes másodközlés.)

Szerkesztés és mutatórendszer

A kiadvány szerkezeti felépítése az ETO-n alapul: a szakcsoportok száma 110 körüli. Tartalmi jelentőségű és részben módszertani megfontolásokon alapul, hogy a 15–20 szakcsoporttal képviselt 0-ás főosztály terjedelmileg körülbelül egyharmadát teszi ki az egész anyagközlésnek. Azon túl, hogy valóban igen jelentős az általános tartalmú referenzművek beszerzése, ez annak a szerkesztésmethodikai eljárásnak is köszönhető, amely – eltérően az MNB gyakorlatától – egy sor szakkiadvány: bibliográfiák, lexikonok, enciklopédiák, kézikönyvek, referenzs könyvek (a 03-as szakcsoportban az újabban használatos „referenzs könyvek” terminus nem is pontos, hisz itt kézikönyvek – összefoglaló művek, szintézisek – vannak az enciklopédiakon-lexikonokon kívül. A „referenzs könyvek” ugyanis tágabb fogalom, a faktográfiai és bibliográfiai kiadványokat egyaránt magába foglalja, tehát a kiadvány címében lenne helyes a használata, amint azt a tervezetben használták is), szótárak, életrajzi gyűjtemények és egyes életrajzok teljes leírását is itt közli, és nem a megfelelő szakban. Ott csak egyedi szakutalókat helyeznek el. Ez az eljárás a könyvtáros-bibliográfus számára

hasznos lehet, mert a kiemelt referenzműveket egy helyen találja, kérdés azonban: a saját szakirodalmát kereső kutató mit szól hozzá, hogy a legalapvetőbb művekhez csak az utalók közvetítésével jut el. (Az ismertetés írásakor kézhez kapott 1985/1–2. sz. előszava szerint a jövőben visszatérnek a kiemelt műfajok szakonkénti besorolására.) A másik problematikus szerkesztéstechnikai eljárás az egyedi szakutalókkal kapcsolatos: 1. túl sok az egyedi utaló, ami különösen a számonkénti sokrétű tárgymutatózás óta fölösleges; 2. az utalók nehezen áttekinthetővé teszik a bibliográfiát, a sok utaló közt elvész a tétel (ebben a tipográfia is ludas); 3. végül, ha számozottak a tételek, mi szükség van a szöveges egyedi utalókra? Megéri-e az utalók didaktikus többletinformációja a fáradságot, a nagyobb terjedelmet és költséget? A példát nyilván a kurrens MNB korábbi füzetei vagy a Magyar Könyvészet kumulációi és retrospektív ciklusa szolgáltatták (amelyekben szintén nem szerencsés ez a módszer), de átvinni erre a tételszámos kiadványra fölösleges, sőt zavaró luxus.

A leíráshoz hasonlóan a *mutatózás rendszere* ugyancsak sokat fejlődött a 11 év alatt mind számonként, mind a két mutatókumulációt tekintve. Az első két évben még csak betűrendes mutatója volt a füzeteknek, 1977–1980 között már kísérleti (rövid) tárgymutató is készült, elkülönítve a betűrendestől. 1981-ben áttértek a hagyományosak közül legkorszerűbbnek és legnépszerűbbnek tekinthető, szótárkatalógus rendszerű, egyesített mutatóra. Az első öt évről (1975–1979) még csak betűrendes (szerzői, közreműködői stb.) mutatókumuláció készült, míg a második öt esztendőről (1980–1984) már külön betűrendes és külön tárgymutató (az anyag nagy terjedelme miatt). Tudjuk, hogy ezek a mutatók az egyes számok anyagának ötvenkénti teljes kumulációját hivatottak pótolni, már amennyire pótolni lehet az utólagos beszerzések lelőhelyeit is összegző s ugyanakkor tartalmilag szelektivebb kumulációt. – A *betűrendes mutató* mindazok számára nélkülözhetetlen, akik egy konkrét mű lelőhelyét keresik a szerző(k), közreműködő(k), közreadó(k), a cím, sorozatcím valamelyikének ismeretében. Az egyes füzetekben (1980-ig) és az 1975–1979-es mutató-kumulációban itt található a perszónália is. E hagyományos mutató különlegességei: rendkívüli precizitása (például a szerzői és a közreműködői szerep tipográfiai megkülönböztetése), az utalók (névutalók) nagy száma (ez a feldolgozó munkában is

jól hasznosítható!), a címmutató-tételek terjedelme. Ez utóbbiak az alcím, a szerző-, kötet- és kiadásjelzés bőségével kényeztetik el az olvasót. Az utalók nagy számán túl ez lehet a szokatlanul nagy terjedelm oka: háromhasábos szedéssel is csaknem 500 oldalas az 1980–1984-es mutatókumuláció. – A *betűrendes tárgymutató* (1980–1984) a tágabb tárgyi visszakeresést igyekszik lehetővé tenni diszciplináris, kiadványtipológiai, földrajzi, népi és korszakra (tárgyidőre) vonatkozó tárgyszavak segítségével. Ezeket az ETO rendszeréből és fogalomtárából vették át, és együttesüket szabályos „mini” tezauruszá fejlesztették. A tárgyszók nem önmagukban állnak, hanem permutált tárgyszóláncot alkotnak. Általában tárgyi, műfaji és földrajzi-népi elemek alkotják a láncot, tehát egy-egy mű átlagban három lépcsőben kereshető meg. A tárgyszavazásnak ebben a munkában a szakbeosztást is meghatározó kulcsszerepe van. – (Az ETO-számok és a tárgyszavak megválasztása szinkron munkafolyamat.) Természetesen nem ellenőrizhetjük még egyetlen szám anyagának szakbeosztását és tárgyszavazását sem, de az általunk keresett és taláalomra ellenőrzött tételek általában pontos tárgyi és műfaji besorolást kaptak. Ez külön csoda, ha az autopszia hiányát, a viszonylag kis szakszámállományt és tárgyszókészletet tekintjük. Mindamellett ennek a tezaurusznak rugalmas továbbfejlesztése kulcskérdése az egész munka szaktájékoztatási használatának. Mivel külön gonddal tárgyszavazták a referenzkönyvek típusait (bibliográfia,

címtár, enciklopédia stb.), ez a kiadványtipológiai szintézis fölöslegessé teszi a szakrendi rész említett műfajközpontú irányultságát, amire már a szerkesztőség is ráébredt.

*

Összegezve: elmondható, hogy e kiadványsorozat (periodikum) jelentős úrtölt be a referenz-szolgáltatások hazai rendszerében. Megszüntetésének gondolata föl sem merülhet, amíg a szakosított központi katalógusok és lelőhely-jegyzékek teljes rendszere ki nem épül. Interdiszciplináris szempontok még azután is indokolták a tartalmilag redukált (általános művek, hungarológia), kiadványtipológiai-műfaji szempontból a jelenlegihez hasonló terjedelemben való megjelentetését.

Az első ötéves betűrendes mutató előszavában a szerkesztőség figyelemreméltó gondolatot vetett fel az elmaradt kumulációk pótlására: a szakterületi vagy kiadványtípus szerinti retrospektív lelőhely-jegyzéket. A javaslat eleven könyvtári és felsőoktatási (könyvtárosképzési

és általános szakirodalmi forrásismereti) igényre tapintott rá, amit a szakbibliográfiai kalauzokon túl a szegedi egyetemi könyvtár kézikönyvtári kötetkatalógus – kezdeményezése is bizonyít. A szakosított és segédkönyvtípusonkénti retrospektív lelőhelyjegyzék tehát nem pótmegoldás, hanem a kumulált közreadás legcélszerűbb módja. E ponton óhatatlanul fölmerül a számítógépesítés kérdése még a nem szakemberben is: mennyivel könnyebben és gyorsabban lenne visszakereshető ez a nagy referenz-adatbázis és mennyivel gyorsabban lennének közreadhatók, állandó és esetenkénti tematikus-műfaji kumulációi, jegyzékei. Reméljük, hogy nemzeti könyvtárunk számítógépes fejlesztése során ez a kérdés is napirendre kerül még ebben az évszázadban. A szerkesztőség és a kiadvány, mint láttuk, szellemileg fölkészült erre a minőségi ugrásra. (Kurrens füzetek 1975–; összesített betűrendes mutató 1975–1979. 1981; összesített mutatók 1980–1984: 1. betűrendes mutató, 2. betűrendes tárgymutató. 1985.)

Kertész Gyula

Megértve, de nem egyetértve

Megjegyzések a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára Tájékoztató című kiadványáról

A SEFE Központi Könyvtára az 1968 óta megjelenő *Címfordítások külföldi szakfolyóiratokból* című, szerintük referáló kiadványát, szerintem bibliográfiáját (vagy repertóriumát) ez évtől – profilmódosulás miatt – *Tájékoztató* címen teszi közzé. E tájékoztatónak tulajdonképpen két sorozata van: egy erdészeti és egy faipari, ám ezt már csak a tartalomjegyzéküket böngészve lehet megtudni. Kívülről olyanok, mint két, egymástól legfeljebb a terebélyességben elütő tojás, mégpedig – „belbecs” felé folytatva a hasonlatot – majdnem két-két sárgájával. A magyar nyelvű folyóiratokból készült közlések ugyanis túlnyomórészt ugyanarról a cikkanyagról tájékoztatnak mindkét sorozatban.

A címváltozást a könyvtár azzal indokolja, hogy a kiadványban ezentúl több külföldi folyóiratról készül feldolgozás (hogy mennyi, az nem tűnik ki, az első számok mindössze öt, illetve kilenc folyóiratfüzetet dolgoznak fel), a feldolgozott folyóiratok köre kibővül a magyarokéval (amint már említettük, ez azt jelenti, hogy nagyjából itt is, ott is felhasználják ugyanazt az anyagot, a bibliográfiai leírások a továbbiakban az új szabvány szerint készülnek, illetve (a számítógépes feldolgozásra való áttérés előkészítéseként) tárgyszóval egészülnek ki, végül: lesz benne szabványtájékoztató is.

Megerterm, hogy mindez címváltoztatás után kiált, de nem értek egyet azzal, hogy ez

ilyen jellegtelene, pontosabban: a kiadvány jellegét homályban hagyóra sikerült. Ilyesm kellett volna: *Külföldi és hazai erdészeti/faipari szakfolyóiratok cikkei*. És alcímként: *Repertórium tárgyszó szerint csoportosított melléklettel és szabványtájékoztatóval*. Így mindenki ránézésre is tudná, mit várhat a kiadványtól.

Apropó: tárgyszó szerinti csoportosítás. A kiadvány minden egyes bibliográfiai leírása – teljes terjedelmében – kétszer kerül közlésre. Egyszer a feldolgozott folyóiratfüzetek tartalomjegyzékét követő rendben, egyszer pedig a tárgyszavakéban. Nem sok ez kicsit, különösen, ha hozzátesszük, hogy a rotasokszorosítással készülő, egyoldalas nyomású kiadvány amúgy is túlon túl levegős (a szabványtájékoztatói részt kivéve nemzetközi méretű cédulákra vágható fel)?

Megértem ugyan, hogy az illetén megjelenetés a megrendelők/felhasználók számára lehetővé teszi a feldolgozott folyóiratok két szempontú magán-dokumentációját (ehhez azonban célszerű lett volna a kiadvány oldalainak perforálása), mégsem érthetek egyet az ilyen papírtékozlással, amikor adódott volna olyan megoldás is, hogy az alapközlés tárgyszó szerinti rendben jön, a kiegészítő pedig az eredeti tartalomjegyzék egyszerű másolata (fordítása), számonkénti „lerakásra” alkalmas formában. A kiadvány előállításához ráadásul igen magas gramm súlyú papírt használnak, úgyhogy a két sorozat első száma (az erdészeti,

technikai okokból, két füzeté van osztva) együttesen nem kevesebb, mint 1 kiló és 24 deka. Ha így nézzük: a kiadvány felettből súlyos.

Befejezésül van néhány „nem értem” típusú kérdésem is. Miért nem tájékoztat a kiadvány a megjelenési időszakokról, a feldolgozásra kijelölt folyóiratok köréről, a hozzájutás (előfizetés vagy csak „terítés”) feltételeiről, a hasznosítás javasolt lehetőségeiről (például alkalmaság a magán-dokumentáció vezetésére, fordításra, másolatszolgáltatásra való ajánlkozás a szolgáltatások feltételeivel, árával stb.), s miért nem rakták a kiadványt olyan borítóba, amely összetartaná a fűzőgéppel „átvert”, de bizonytalanul együttmaradó oldalakat, illetve amely alkalmas lenne a kiadvány iránti érdeklődés felkeltésére?

Készült ugyan egy körlevél, ám e kérdésekről az is hallgat. Így hát ismét le kell írnom a már többször leírt mondatot: nincs a könyvtárosoknál saját kiadványaikat szabálytalanabbul és jellegtelenebbül „megformálni tudó” szakember, noha éppen a könyvtárosok a legelégletlenebbek (joggal), ha ilyenféle – adathiányos – kiadványokat kell feldolgozniuk. (*Tájékoztató. Felelős szerk. Hiller István, készítették Gyurácz Sándorné, Igmándy Péter, Tompa Zoltánné. Sopron, 1986 –, Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. Házi soksz.*)

Futala Tibor

A Veszprém megyei honismereti tanulmányok repertórium 1972–1984

1972-ben jelent meg a Veszprém megyei honismereti tanulmányok első kötete, a megyei honismereti mozgalom fórumaként. Az ezt megelőző tíz évben a mozgalom sok lelkes követőre talált a megyében. Az 1971-től kezdődő szervezett támogatás egyik megvalósulási formájaként indult útjára ez az „időszakonként megjelenő megyei kiadvány” (*Veszprém megyei művelődésügyi szemle 1971. 4.*). Feladatú jelölték meg a honismereti és helytörténeti

munka eredményeinek bemutatását, a módszertani segítségnyújtást. A ma is élő kiadványnak 1985-ben már a tizenegyedik kötete jelent meg, ennek melléklete az első tíz kötet anyagát összegező repertórium, *Hadnagy Imre* összeállításában.

A tíz kötetben összesen 174 közlemény jelent meg, nem számítva az előszókat, bevezetőket, szerkesztői megjegyzéseket.

A legtöbbjük nyelvészeti tanulmány: az or-

szágos névtudományi konferencia előadásai, illetve egy-egy településen végzett földrajzi-név-, személynév-, állatnévgyűjtést feldolgozó közlemény. Ezeket követik számban a munkásmozgalomtörténeti, a politikai és katonai eseményeket, történelmi évfordulókat (Tanácsköztársaság, felszabadulás stb.) leíró, az események okait feltáró tanulmányok. Egyenlő számban jelentek meg az úttörőmozgalom- és az üzem-, intézmény-, tsz-történeti írások. Szép számban olvashatunk falu- és várostörténeti leírásokat vagy ezek részleteit.

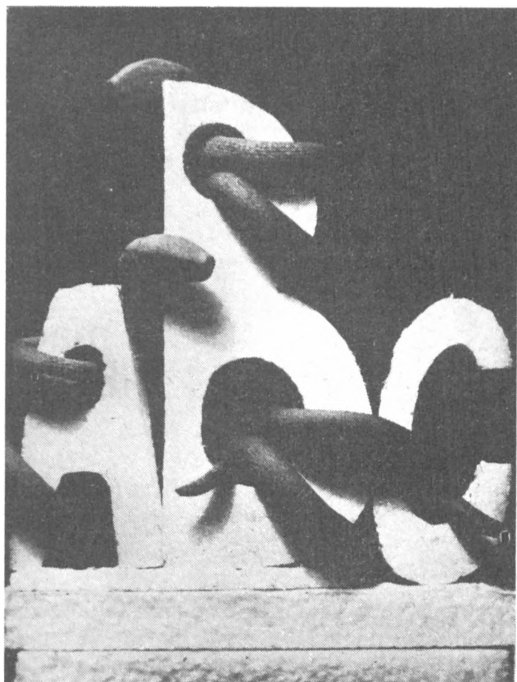
Nagyon jelentősek a honismereti, helytörténeti bibliográfiái összeállítások, amelyek két kötet kivételével, folyamatos tételszámozással jelentek meg. A tizedik kötettel bezárólag 2024 tételben olyan kéziratok műveket, többnyire pályázatokat, dolgozatokat, diplomamunkákat regisztrálnak, amelyek legtöbb esetben szerzőjük és témájuk szerint is a Veszprém megyei helytörténeti irodalomhoz tartoznak.

Kisebb számban található a kötetekben színjátszástörténeti, irodalmi, zenei írásokat, könyvismertetések. A közlemények terjedelme, színvonala változó. Az utolsó kötetekben már egyre igényesebb tanulmányokat olvashatunk, gyakran irodalomjegyzékkel, idegen nyelvű összefoglalóval kiegészítve.

A tanulmányok szerzői, az öntevékeny kutatók legnagyobb részét pedagógusok, de van közöttük jogász, levéltáros, könyvtáros, tsz-tag és az utóbbi időben egyre több muzeológus, nyelvész, néprajzkutató.

A repertórium felsorolja a kötetekben megjelent valamennyi tanulmányt, cikket, könyvismertetést, bibliográfiát. Szerkezete időrendi. Az egyes kötetek tartalmának leírása a közlemények sorrendjében, lapról lapra haladva történt. Könnyen áttekinthető, egyszerű szerkesztési elv, amelynek „klasszikus” példaként a *Baranyai Művelődés* repertóriumát szokták emlegetni. Az egyes évfolyamok megjelölése után – mivel minden szám tematikus összeállítás volt – a kötet címét is megadja. Ezután következnek folyamatos tételszámozva az egyes közlemények címei.

A bibliográfiai leírások egyszerűek, a cím- és szerzőségi adatokon kívül közlik a terjedelmet és a tanulmányokhoz kapcsolódó képeket. Sem a közleményekhez tartozó bibliográfiai összeállításokat, hivatkozásokat, sem az idegen nyelvű összefoglalókat nem tartalmazzák. A képek egységesen „fotó”-ként kerültek be a leírásokba, akkor is, ha valójában rajzokról, térképekről van szó.

Néhány esetben megjegyzésként találunk címkiegészítést, ez csaknem mindenkor földrajzi név. Jó lett volna több helyen is élni ezzel a lehetőséggel, és nemcsak a földrajzi nevekre utalni. A leíró részhez szerzői név- és földrajzi mutató csatlakozik. Ez utóbbi tartalmazza a cikkekben szereplő, „a mondanivalót érdemben érintő... földrajzi nevet” – a helységek kivül az országot, hegységeket, folyókat stb. neveit. Egyes névváltozásoknál zárójelben megadja a ma használatos nevet is. Mind a szerzői, mind a földrajzi mutató a tételszámra hivatkozik.

A leíró rész és a földrajzi mutató pontos, alapos munka, a kötetek tartalmi feltárása azonban ezzel nincs megoldva, hiányzik a repertóriumból egy analitikus tárgymutató. Hiszen a helytörténeti kutatások az eredményeket közlő publikációk földrajzilag körülhatárolhatók ugyan – Veszprém megyei vonatkozásúak –, témájuk azonban rendkívül szerteágazó. A földrajzinév-gyűjtés, a népszokások, gazdálkodástörténet, politikai, történelmi események feldolgozásai éppúgy idetartoznak, mint a falukrónikák, üzemtörténetek stb. Az időrendi felsorolás, vagyis az egyes kötetek tartalmának tartalomjegyzékszerű közlése a kurrens szakirodalmi tájékoztatásban fontos

szerepet játszhat. Az egy-egy témakörbe tartozó folyóiratok, időszaki kiadványok tartalomjegyzékének közlése gyors áttekintést tesz lehetővé a kutatók, a tájékoztatást végző szakemberek számára. Repertóriumok esetében azonban csak elemző tárgymutatóval együtt alkalmazható eredményesen.

Dicséretes a szerkesztőbizottság igyekezete a repertórium elkészítésében; egy kicsit mérleg is ez az eddigi munkáról. Remélhetőleg a következő tíz kötet feltárása részletesebb, átgondoltabb, vagyis „tartalmasabb” lesz. (Veszprém, 1985. 22 l.)

Kolozs Barnabásné

A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája 4/a kötet

Könyvek és folyóiratok 1919. augusztus–1929. december

A magyar szociológiai irodalom feldolgozása többéves nagyszabású vállalkozás. A tervek szerint hét kötet ölelné fel az 1900-tól 1972-ig tartó időszak anyagát.

A retrospektív bibliográfia következő öt kötete látott eddig napvilágot: Folyóiratok 1900–1919-ig. 1–2. kötet (ismertetésük: *Könyvtáros*, 1971/6., illetve 1976/5. sz.); a 3. kötet az önálló kiadványok adatait tartalmazza 1900-tól 1919-ig (*Könyvtáros*, 1982/3. sz.). Időrendben a most megjelent 4/a kötet következett volna, de az ötödik – Könyvek és folyóiratok 1945–1948 – előbb jelent meg, még 1977-ben. Az első három kötet tehát a szociológia első magyar műhelyének számító *Huszádik Század* című folyóirat megjelenésének és a *Társadalomtudományi Társaság* működésének időszakát öleli fel.

1919-ben felbomlott a műhely, a két évtizeden keresztül tartó fellendülésnek, a vitáknak az 1919. augusztus 1-jén felülkerekedett ellenforradalom véget vetett. *Remete László* szerint az új kötet nyitódátumál választott időpont mindenképpen indokolt. A kötet 1929. december 31-ével zárul. A külföldi idegen nyelvű forrásokat illetően főként az FSZEK, a határon túl megjelent magyar irodalom esetében az OSZK állományára támaszkodott a szerkesztő. *Bóna Márta* a tárgymutatót, *Szederkényi Olga* a névmutatót állította össze nagy gondal. 250 korabeli folyóiratot vizsgáltak át, ezek közül 180 cikkanyagát dolgozták fel. A vizsgált korszak önálló hazai társadalomtudományi

műveinek leírásában a Magyar Nemzeti Bibliográfia korrektúra-példánya segített.

A kötet – a recenziókat nem számítva – 4433 számozott tételt tartalmaz. A válogatás egyik szempontja az volt, hogy tudománytalan fércművek ne kerüljenek felvételre. Ahol lehetett, az azonos témára vonatkozó cikkeket egy tételbe sűrítve sorolták fel, a legfontosabb adatok közlésével.

Az anyag csoportosítása az előző kötetekhez hasonlóan az *International Bibliography of Sociology* (Paris-London) című világbibliográfiában alkalmazott rendszert követi.

A szociológia szervezete és története című fejezetben említett tanulmányok, cikkek az intézményesülésről adnak képet, a Bartha Miklós Társaságról és a Magyar Társadalomtudományi Társulatról. A lapok közül például a *Korunkról*, a *Független Szemlétről*, a *Századunkról* kapunk információkat.

A szociológiai elméletek és módszerek fejezetben a diszciplína alapkérdéseivel – például az objektivitás a társadalomtudományokban problematikájával – foglalkozó írásokat sorolja fel.

A társadalmi struktúra az egyik legvaskosabb főfejezet. A népesedési problémáknál olvashatjuk *Buday László*, *Bibó István* nevét, a város és falu, a tanyarendszer kérdéskörénél *Győrffy Istvánét*. Az egyes községek monográfiáiról szóló tételek is itt sorakoznak, mintegy előrevetítve a falukutató mozgalmat. A néprajz és népi kultúra témakörénél *Róheim Géza* és *Jócsik Lajos* neve tűnik szemünkbe, a társadal-

mi rétegeket elemző írások szerzői között Mannheim Károlyé és Kornis Gyuláé.

A társadalmi ellenőrzés, érintkezés a másik nagy része a bibliográfiának. A demokrácia, diktatúra, terror alfejezetekben Polányi Károly, Jászi Oszkár, Braun Róbert nevével találkozhatunk. A pacifizmus és a béke problémáinál Vámbéry Rusztem, Czako Ambró írásainak címét olvashatjuk. Az irodalom, művészet alfejezetben az egyes írók műveiről lezajlott világnézeti-esztétikai viták cikkanyagából soroltak fel többet a szerkesztők; említést érdemelnek az Ady költészetével, továbbá Babits Halálfiái, illetve Szabó Dezső Elsodort falu c. regényével foglalkozó írások címei.

A társadalmi fejlődés, társadalmi mozgalmak

fejezet tételei a reform és a forradalom kérdéskörét is érintik. A társadalmi problémák, szociálpolitika a záró fejezet, a szegénység, az alkoholizmus és az öngyilkosság korabeli problémáinak feltárásához segíti a kutatót, de az anya-, csecsemő- és ifjúságvédelemre, öregekre vonatkozó írások leírásai is itt találhatók.

Az 1919 és 1929 között emigrációba kényszerült tudósok idegen nyelven írott műveinek adatait is szerepelteti a bibliográfia.

Az annotációk tömörek, helyenként szűkszavúak, ennek főként terjedelmi okai lehetnek. (Szerk. Remete László. 1986, MTA Szociológiai Kutató Intézet – FSZEK 841 l. 220 Ft.)

Lőrincz Judit

Lapozgató

A Hazafias Népfront VIII. Kongresszusa 1985. december 13–15. címmel megjelent a kongresszus teljes jegyzőkönyve.

A kiadvány közli Fekete Gyula írónak, a HNF olvasó népert munkabizottsága vezetőjének felszólalását, valamint Kocsis Istvánnak, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatójának, a HNF olvasótábori munkacsoportja vezetőjének írásban benyújtott hozzászólását.

Fekete Gyula röviden szólt a kistelepeleken kezdeményezett különféle közösségi formák (olvasóköriek stb.) jelentőségéről, az olvasótáborokról és a munkabizottság által kezdeményezett Országos Könyvbarát Egyesület (amelyből végül is Országos Könyvbarát Kör lett) szervezéséről.

Kocsis István az olvasótáborok munkájáról közölt rövid tudósítást és értékelést, majd a közművelődési könyvtárak tevékenységének, működési feltételeinek fejlesztéséről szólt. Így a könyvtárak helyi, közéleti információs tevékenységéről, a számítás- és videotechnika térhódításáról, az ezzel összefüggő szolgáltatásokhoz kapcsolódó fejlesztések szükségességéről. Ismertette a könyvtárosok bérhelyzetét és a pályaelhagyók nagy számát.

Érdeemes idézni egyik megjegyzését: „Egyetértek azzal a kollégák által megfogalmazott vé-

leménnyel, hogy erős könyvtárügy nélkül nincs társadalmi felemelkedés. Az összefüggés közöttük egyenes arányú. Az a társadalom, amely a közgyűjteményeken takarékoskodik, úgy tesz, mint az a gazda, aki a vetőmagot spórolja ki a földből.”

A kiadvány közli a kongresszus állásfoglalását. Az állásfoglalás egyik kitétele szintén hangsúlyozza, sőt a mozgalom feladatává teszi a könyvtárfejlesztés szükségességét: „A művelődés egyik legfontosabb eszközeinek tartjuk napjainkban is az olvasást.

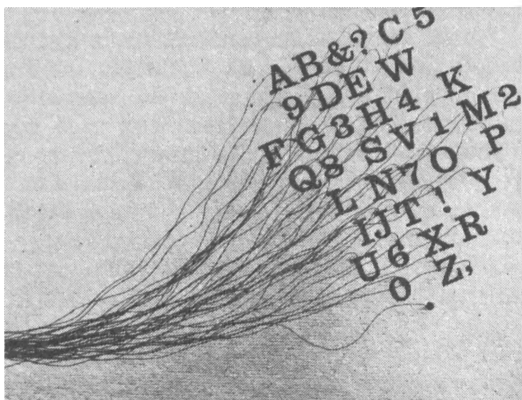
Meggyőződésünk, hogy a jó könyv a gondolkodást serkenti, és a gondolkodás az értelmes cselekvés alapja. Ezért kívánjuk még hatékonyabbá tenni az olvasó népert mozgalmat. Tárjuk fel nagyobb erővel a társadalom igényeit, és vállalja a mozgalom ezek továbbítását és az ellenőrzés felelősségét a könyvkiadás és -terjesztés fölött. Egyetértünk egy országos könyvbarátszövetség létrehozásával, mert az lehetőséget nyújtana a még nem olvasók megnyerésére és az irodalmi közizlés befolyásolására.

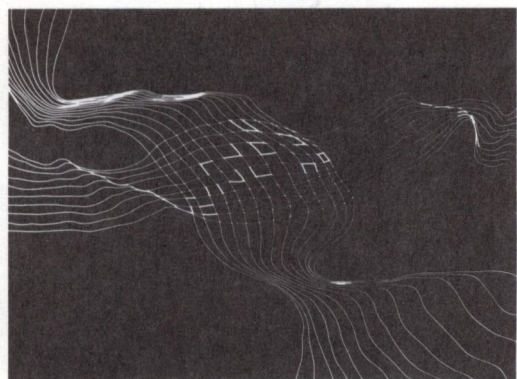
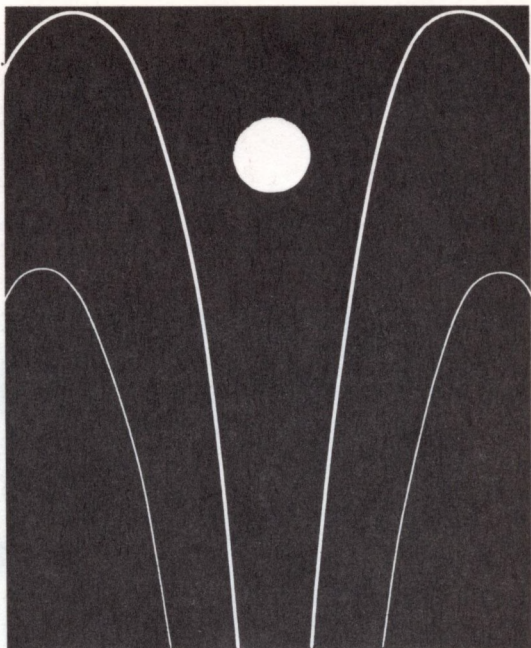
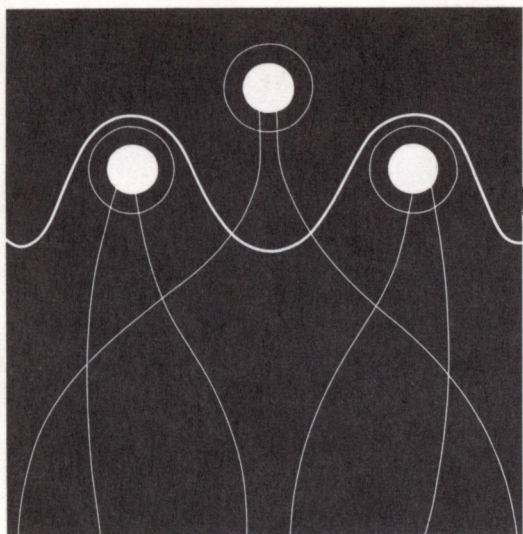
A mozgalom tekintse a jövőben feladatának a könyvtárak működési feltételeinek javítását, egyre jobb olvasótáborok szervezését s vezetőiknek a felkészítését.” (Hazafias Népfront Országos Tanácsa 1985, 253 l. 40 Ft.) (A. A.)

A **Kisalföldi Könyvtáros** 1985. évi, összevont 1–2. és az 1986. évi első száma tudományos folyóiratra emlékeztet inkább, mintsem hálózati híradóra. Pozitívum ez, hisz a napi hírek áramoltatására más, egyszerűbb módok is akadhatnak, mint a megyei könyvtári közlöny, a felvett, közölt írások viszont kitűnően tájékoztatnak a szakma tudományos megközelítést igénylő problémáiról. Kitűnőek az 1985/1–2. sz. könyvtártörténeti tanulmányai (a Soproni Városi Könyvtárról szóló, a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár történetéről közölt, szerényen adalékoknak nevezett szaktanulmány, a Csorna könyvtártörténetét ismertető cikk, a szakszervezeti könyvtárakat „madártávlatból” bemutató írás stb.). Az 1986. évi első szám is bővelkedik a megye könyvtárait bemutató, részletesen adatolt tanulmányokban. Mintaszerű az ipari szakkönyvtári hálózat ismertetése, *Ottoway László* írása a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola Könyvtáráról, de követendő példa lehetne az orvosi szakkönyvtárak szolgáltatásait remekül összefoglaló cikk is *Ostorharics Györgynétől*.

A **Könyvtári Figyelő** 1986. évi 5-ös számának kétségkívül legérdekesebb, feltehetőleg még sok további reflexiót kiváltó írása *Futala Tibor Kiss Jenőnek a könyvtárügy és a közművelődés kapcsolatairól* címmel írt vitairata. *Kiss Jenő* cikkének (*Könyvtári Figyelő*, 1984/4. sz.) alapötlete az volt, hogy a közművelődési könyvtárügy a hetvenes években „felfutó” közművelődési koncepciók kénytelen-kelletlen elfogadása miatt alapvető lehetőségekről, fontos megújulási módokról mondott le, elvesztette esélyét arra, hogy jobb helyre kerüljön a kulturális irányítás szemében és besorolásában, ezzel egyúttal feltételeinek javításától is elesett. *Futala Tibor* ezt a tézist igyekszik cáfolni, érvényteleníteni, új módon felvázolni a két szomszédvár (a szerző szellemes parafrá-

zisa szerint: a két szomszéd kunyhó) nem éppen harmonikusan alakult kapcsolatait. Kétségkívül igen sok alapvetően fontos meglátás (a közművelődési együttműködés új megfogalmazása, a funkciók elosztásának napjainkra szabott modellje, a szak- és közművelődési könyvtárak összefüggéseinek formulázása stb.) ellenére azonban – legalábbis a közművelődési könyvtárosok többsége számára – *Kiss Jenő* látszik győztesként a porondon maradni. A folyóirat szerkesztősege is így érezheti, mert – mint írja – további hozzászólásokra, kiegészítésekre vár. Ugyancsak *Futala Tibor* írta az 5. szám másik kiemelkedő fontosságú tanulmányát. Tárnya ezúttal az állománykivonás, állományújjaszervezés és a tárolókönyvtár kérdésköre. Az OKT számára készített „anyag” eredetiségére, újszerűségére az is jellemző, hogy az OKT elnöksége nem fogadta el, további vitákat tart vele kapcsolatban fontosnak. Ugyane témáról értekezik *Sonnevend Péter* is (az ő munkáját sem fogadta el az OKT elnöksége). Aktuális kérdéseket feszeget a folyóirat két hosszabb tanulmánya: *Szönyi Kataliné* a videolemezek használatáról, *Bobokné Belányi Beátáé* a kisszámítógépek könyvtári alkalmazásáról szól.

MÁRTON A. ANDRÁS festményeiből
(Cikkünket lásd a 175. oldalon)

